

**ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
8^η Ε.Σ. ΔΙ.ΜΑ.**

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«ΑΠΟ ΠΟΙΟΥΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΘΟΡΙΖΕΤΑΙ Η ΙΣΧΥΣ
ΜΙΑΣ ΧΩΡΑΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ;»**

**ΑΠΟ ΤΟΝ
ΑΝΧΗ (ΜΧ) ΚΥΡΙΑΚΟ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ**

14 ΙΟΥΝΙΟΥ 2018

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδα
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΣΚΟΠΟΣ	6
ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α» (ΙΣΧΥΣ)	6
Ορισμός Ισχύος	6
Η Φύση της ισχύος	7
Σκληρή – Ήπια – Έξυπνη Ισχύς	8
Εθνική Ισχύς	9
Η Αντίληψη της Ισχύος στον 21ο αιώνα	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β» (ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ)	12
Ορισμός Διεθνούς Συστήματος	12
Χαρακτηριστικά της Εξωτερικής Πολιτικής	13
Ποια είναι η Νέα Μορφή του Διεθνούς Συστήματος	14
Η Ηθική στη Διεθνή Πολιτική	16
Η Ισχύς στη Διεθνή Πολιτική	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ» (ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΙΣΧΥΟΣ)	19
Γεωγραφία	19
Ενέργεια	21
Στρατιωτική Ισχύς	24
Οικονομία	27
Δημογραφία	33

Τεχνολογία	36
Συμμαχίες	38
Πληροφορίες	39
Στρατηγική και Ηγεσία	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ» (ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ)	44
Εθνικό Συμφέρον, Εθνική Ασφάλεια, Εθνική Άμυνα, Υψηλή Στρατηγική	44
Η Ευρώπη στο Νέο Περιβάλλον Ασφάλειας	46
Στρατηγικές Προκλήσεις	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε» (ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ)	49
Πυρηνικά Όπλα και Στρατηγική	49
Αναζήτηση Νέου Στρατηγικού Δόγματος	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ «ΣΤ» (ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ)	51
Συμπεράσματα	51
Προτάσεις	53
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» (ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ)	55

Ανχης (ΜΧ)
Κυριάκος Δημητρίου
του Δημήτρη (ΑΜ: 3422)
Σπουδαστής ΣΕΘΑ
Λευκωσία, 14 Ιουν 2018

ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΘΕΜΑ : Από ποιους παράγοντες καθορίζεται η ισχύς μιας Χώρας στο διεθνές σύστημα ασφάλειας;

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Το διεθνές σύστημα είναι ανταγωνιστικό. Για να ανταπεξέλθουν στον ανταγωνισμό, να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις, αλλά και να αδράξουν τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται, τα κράτη αναζητούν ισχύ. Δύο βασικές συνιστώσες της ισχύος είναι ο **πλούτος και η δύναμη**, επί των οποίων εδράζεται η εθνική στρατηγική των κρατών. Η ισχυρή οικονομία και η στρατιωτική δύναμη είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάδειξη ενός κράτους σε ισχυρό παίκτη στο διεθνές σύστημα, ικανού να προασπίσει, αλλά και να προωθήσει τα συμφέροντά του έναντι άλλων δυνάμεων. Η οικονομία αποτελεί την κινητήρια δύναμη της στρατιωτικής ισχύος ενός κράτους. Όμως, οι ασύμμετροι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης προκαλούν, με το πέρασμα του χρόνου, μεταβολές στην ισορροπία και στο συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ ανταγωνιστικών κρατών, όπως π.χ. η Ελλάδα και η Τουρκία.¹

2. Οι παράγοντες που επηρεάζουν την ισχύ ενός κράτους, αναφέρονται τόσο σε θέματα ανθρώπινου δυναμικού και οικονομικών πόρων όσο και σε θέματα γεωπολιτικής. Μεταξύ των παραγόντων ισχύος υπάρχουν αντικείμενα που γενικότερα ανήκουν σ' αυτές που αποκαλούνται απροσδιόριστες μορφές ή μη εμφανείς εκφράσεις της ισχύος. Η ισχύς αποτελεί σημαντικό στοιχείο της συμπεριφοράς των κρατών στο διεθνές περιβάλλον και καθορίζει τις διεθνείς σχέσεις. Τούτο διότι τα κράτη αποτελούν τους κύριους δρώντες στο διεθνές σύστημα, το οποίο είναι άναρχο, υπό την έννοια ότι δεν υπάρχει κάποια ανώτερη αρχή που να διασφαλίζει την τάξη.²

3. Το διεθνές σύστημα είναι δυναμικό, εξελίσσεται και μεταβάλλεται αδιάκοπα. Σε κάποιες όμως περιπτώσεις το σύστημα, εξελισσόμενο, παίρνει ριζικά διαφορετική μορφή, που δεν είναι προβλέψιμη. Φεύγει από το πρότυπο, βάσει του οποίου λειτουργούσε και γεννιέται ή μεταλλάσσεται σε άλλη μορφή.³

¹ Χρήστος Γ. Κόλλιας, Ελλάδα – Τουρκία : Άμυνα, Οικονομία και Εθνική στρατηγική, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2001

² Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, Εκδόσεις Ινφονώνμων, Αθήνα, 2011, σελ.15 και 17

³ Βύρων Θεοδωρόπουλος, Μορφογένεση στο Διεθνές Σύστημα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2002, σελ.14

ΣΚΟΠΟΣ

4. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιαστούν οι κύριοι παράγοντες που προκαλούν την ανάπτυξη και διαμορφώνουν την ισχύ των κρατών και πώς αυτοί οι παράγοντες επηρεάζουν το μεταβαλλόμενο μέσα στο χρόνο διεθνές σύστημα.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

5. Τα περισσότερα στοιχεία, η έκταση, καθώς επίσης η όλη ανάπτυξη του θέματος κατευθύνθηκε και πραγματοποιήθηκε με τις παρακάτω προϋποθέσεις:

α. Οι υδρογονάνθρακες και τα παράγωγά τους θα εξακολουθήσουν να αποτελούν την κύρια πηγή ενέργειας παγκοσμίως.

β. Το διεθνές σύστημα θα εξακολουθήσει να είναι ασταθώς μονοπολικό με μοναδική υπερδύναμη τις ΗΠΑ.

γ. Η στρατιωτική δύναμη, η χρήση ή η απειλή χρήσης στρατιωτικής δύναμης, παραμένει βασικό εργαλείο στη διεθνή συμπεριφορά των κρατών.

δ. Στην παρούσα μελέτη οι παρακάτω έννοιες ταυτίζονται:

(1) Ισχύς και Ηθική.

(2) Διεθνές και Διακρατικό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Α» (ΙΣΧΥΣ)

Ορισμός Ισχύος

6. Η έννοια της ισχύος χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα. Δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός αυτής, ενώ η μέτρησή της δεν είναι εύκολη. Όπως αναφέρει ο Αθανάσιος Πλατιάς, συνήθως η ισχύς ορίζεται ως έλεγχος επί:

α. Των πόρων, π.χ. οικονομικών, στρατιωτικών

β. Της συμπεριφοράς των άλλων, π.χ. επιρροή

γ. Του αποτελέσματος, π.χ. επιτυχία - αποτυχία.

Σε κάποιες περιπτώσεις, ο έλεγχος επί της συμπεριφοράς των άλλων και ο έλεγχος επί του αποτελέσματος παρουσιάζονται μαζί σε έναν ορισμό.⁴

7. Οι περισσότεροι μελετητές εστιάζουν στην έννοια της ισχύος ως μέσου: η δύναμη ή η ικανότητα που δίνει τη δυνατότητα σε κάποιον να επηρεάσει τη συμπεριφορά άλλων δρώντων, σύμφωνα με τους δικούς του αντικειμενικούς σκοπούς. Σε εθνικό επίπεδο, η επίδραση αυτή βασίζεται στις σχέσεις μεταξύ του

⁴ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο αιώνα, Αθήνα, Ποιότητα, 2008, σελ. 39 και Joseph S. Nye, Jr., Ήπια ισχύς: Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική, Αθήνα, Παπαζήση, 2005, σελ. 28

κράτους Α με ένα άλλο δρώντα Β, με το Α να επιδιώκει να επηρεάσει το Β ώστε να ενεργήσει σύμφωνα με τα συμφέροντα του Α, π.χ. να κάνει το Χ, να συνεχίσει να κάνει το Χ, ή να μη κάνει το Χ. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η επιρροή, όπως τα χρήματα, είναι απλώς το όργανο που πρέπει να χρησιμοποιηθεί για την επίτευξη ή την υπεράσπιση άλλων στόχων οι οποίοι μπορεί να περιλαμβάνουν γόητρο, έδαφος, πρώτες ύλες, κλπ.⁵

8. Επομένως, θα ορίσουμε την **ισχύ σαν μια πολύ γενική έννοια που δηλώνει οτιδήποτε επιβάλλει και διατηρεί τον έλεγχο του δρώντος Α στον δρώντα Β**. Το πιο ακαθόριστο στοιχείο κατά την εξέταση της ισχύος είναι η **θέληση** κάποιου να χρησιμοποιήσει την ισχύ του. Ένα πανίσχυρο κράτος το οποίο ή δεν ξέρει τη δύναμη του ή δεν είναι πρόθυμο να αποφασίσει πώς να την χρησιμοποιεί, είναι από κάθε πρακτική άποψη ανίσχυρο. Η ιδέα της ισχύος, μολονότι κατέχει κεντρική θέση στη μελέτη των διεθνών σχέσεων, είναι αρκετά αόριστη και απατηλή.⁶

Η Φύση της Ισχύος

9. Οι υποθέσεις και τα συμφέροντα ενός κράτους τόσο στο εσωτερικό όσο και στις εξωτερικές του σχέσεις εξαρτώνται από την ισχύ. Ο Thomas Hobbes στο έργο του *Leviathan*, αναφέρεται σε «μια γενική τάση των ανθρώπων, **για συνεχή και αδιάκοπη επιθυμία** ισχύος η οποία παύει μόνο με το θάνατο». Θεωρούσε ότι «οι συμφωνίες χωρίς ξίφος δεν είναι παρά λόγια που δεν έχουν τη δύναμη να προσφέρουν την παραμικρή διασφάλιση στον άνθρωπο».⁷

10. Στη σύγχρονη εποχή η προσέγγιση αυτή εκφράστηκε κυρίως από τον Hans Morgenthau ο οποίος παρουσιάζει την εθνική ισχύ όχι μόνο σαν σκοπό υπό την έννοια που τη δίδει ο Hobbes, ότι δηλαδή «η ισχύς είναι πάντοτε ο άμεσος στόχος, αλλά **σαν μέσο για τον σκοπό**».⁸ Ο Deutsch σημειώνει ότι, η ισχύς είναι **ένα είδος νομίσματος**, που επιτρέπει στους κατόχους του να «αγοράζουν» σημαντικές αξίες και να επιτυγχάνουν τους αντικειμενικούς σκοπούς τους.⁹ Η ισχύς στο πεδίο της οικονομίας αφορά στη **δημιουργία πλούτου** ενώ στο στρατιωτικό πεδίο, μπορεί να συνδέεται με την **εξασφάλιση της αποτροπής**, όμως συχνά να συνδέεται με τη **βία** που μπορεί να οδηγήσει σε καταστροφή ή όλεθρο. Όλες οι περιπτώσεις της ισχύος έχουν να κάνουν με την **ικανότητα** παρά με κάποιο μέγεθος αντίστασης.¹⁰

11. Ο Kenneth Waltz γράφει ότι κάποιος είναι ισχυρός στο μέτρο που **επηρεάζει άλλους περισσότερο από ότι αυτοί μπορούν να τον επηρεάσουν**. Αναφερόμενος δε στα **αποτελέσματα** της ισχύος σημειώνει: «η ισχύς ακόμα και αν

⁵ Ιωάννης Παρίσης, *Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα*, 2011, σελ. 26

⁶ Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις, Εξουσία και Δικαιοσύνη*, 1995, σελ. 89 και 91

⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Penguin 1972, σελ. 49

⁸ Hans Morgenthau, *Politics among Nations: The struggle for Power and Peace*, σελ. 25

⁹ Karl Deutsch, *The Analysis of international Relation*, 1988, σελ. 21-39

¹⁰ Ιωάννης Παρίσης, *Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές σύστημα*, 2011, σελ. 28

δεν εξασφαλίζει τον έλεγχο παρέχει τα μέσα για να παραμείνει κάποιος αυτόνομος έναντι της δύναμης που άλλοι χρησιμοποιούν, επιτρέπει ευρύτερα πεδία δράσης, απολαμβάνει ευρύτερα περιθώρια ασφάλειας σε σχέση με λιγότερη ισχύ και έχει μεγαλύτερες επιλογές για τι πρέπει να γίνει και πως και τέλος δίνει στους κατόχους της ένα μεγάλο πλεονέκτημα στο σύστημα και στη δυνατότητα να δρουν για χάρη του».¹¹

12. **Στις διεθνείς σχέσεις η έννοια της ισχύος παραπέμπει σε εξουσία, επιρροή, εξαναγκασμό, κύρος, επιβολή, ικανότητα πειθούς.** Η μορφή υπό την οποία εμφανίζεται ή προβάλλεται σε κάθε περίπτωση εξαρτάται από το πλαίσιο του διεθνούς συστήματος στο οποίο αναπτύσσεται.¹²

Σκληρή - Ήπια - Έξυπνη Ισχύς

13. Ανέκαθεν, η στρατιωτική ισχύς αποτελούσε κύριο παράγοντα ισχύος, ο οποίος, υποστηριζόμενος και από άλλους παράγοντες, κυρίως αυτόν της οικονομίας, πρόβαλε την ισχύ ενός κράτους στη διεθνή σκηνή. Η μεταψυχροπολεμική πραγματικότητα, ωστόσο, διαμόρφωσε διαφορετικές καταστάσεις. Γρήγορα διαπιστώθηκε ότι η στρατιωτική ισχύς δεν μπορούσε από μόνη της να δώσει όλες τις λύσεις, δεδομένου ότι, από πλευράς διεθνών σχέσεων, αντιμετώπιζε σοβαρούς περιορισμούς. Στις αρχές του νέου αιώνα, οι ένοπλες δυνάμεις των ΗΠΑ, με τη συμμετοχή και άλλων κρατών, εισέβαλαν μαζικά στο Ιράκ και το Αφγανιστάν. Αυτές οι επεμβάσεις, από μία στρατιωτική δύναμη της οποίας η κυριαρχία σε μέσα διεξαγωγής πολέμου είναι απόλυτη, απέδειξαν τις αδυναμίες του συστήματος που βασίζεται μόνο στη στρατιωτική ισχύ.

14. Ο Joseph Nye, πολιτικός επιστήμονας του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ, εισήγαγε μια νέα διάκριση στην έννοια της ισχύος. Δίνοντας έμφαση στο εμπόριο και την οικονομία, ως τους δύο πυλώνες της αλληλεξάρτησης και της ισχύος, χρησιμοποίησε, τον όρο «ήπια ισχύς» (soft power), σε αντιδιαστολή προς τη «σκληρή ισχύ» (hard power) η οποία βασίζεται στη χρησιμοποίηση του πειθαναγκασμού, με χρήση κυρίως της στρατιωτικής και της οικονομικής ισχύος. Ως «ήπια ισχύς» (soft power), ορίζεται από τον Nye η ικανότητα επίτευξης του επιθυμητού, μέσω του γοήτρου και της έλξης, παρά μέσω του εξαναγκασμού και της δωροδοκίας. Προέρχεται από την γοητεία που ασκεί ο πολιτισμός, οι πολιτικές ιδέες και οι πολιτικές μιας χώρας,¹³ κατά βάση αυτές που ασκούνται στο πλαίσιο της υψηλής στρατηγικής. Όπως χαρακτηριστικά έχει γράψει: «Η ήπια ισχύς είναι απλά το βελούδινο γάντι που καλύπτει τη σιδερένια γροθιά».¹⁴

¹¹ Kenneth N Waltz, Theory of international Politics, 1979 σελ.195

¹² Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ.25-29

¹³ Joseph S. Nye, jr., Soft Power: The Means to Success in World Politics, 2004

¹⁴ Joseph S. Nye, The future of Power, Public Affairs, New York 2011

15. Αποκλείει η ήπια ισχύς τη χρήση σκληρής ισχύος; Ο Nye είναι σαφής: «Η σκληρή και η ήπια ισχύς συνδέονται και μπορούν να ενισχύσουν η μία την άλλη. Και οι δύο αποτελούν όψεις της ικανότητας να επιτυγχάνουμε τους σκοπούς μας, επηρεάζοντας τη συμπεριφορά των άλλων. Μερικές φορές, οι ίδιες πηγές ισχύος μπορούν να επηρεάσουν ολόκληρο το φάσμα της συμπεριφοράς, από τον εξαναγκασμό μέχρι τη σαγήνη (γοητεία)».

16. Τελικά, συμπεραίνουμε ότι η σκληρή και η ήπια ισχύς είναι συμπληρωματικές και οδηγούμαστε σε ένα συνδυασμό των δύο. Το 2004 ο Nye πρότεινε ένα **συνδυασμό ήπιας και σκληρής ισχύος για τη δημιουργία αυτού που ονομάζει «έξυπνη» ισχύ (smart power)**. Η έξυπνη ισχύς δεν είναι ούτε σκληρή ούτε ήπια. Είναι και τα δύο γράφει, σημειώνοντας ότι αυτή συνθέτει τις δύο μορφές ισχύος, δίνοντας προτεραιότητα στη διπλωματία και κρατώντας τη στρατιωτική ισχύ σαν εφεδρικό μοχλό για την ανατροπή αναθεωρητικών πολιτικών δυνάμεων και την εξασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών. Αμφότερες αποτελούν δύο διαφορετικές όψεις της δυνατότητας επίτευξης των στόχων μας, επηρεάζοντας τη συμπεριφορά των άλλων, όπως σημειώνει υπογραμμίζοντας ότι: «Η έξυπνη ισχύς είναι η ικανότητα συνδυασμού σκληρής και ήπιας ισχύος σε μια νικηφόρα στρατηγική».¹⁵

17. Μεγάλοι στρατηγιστές τάσσονταν υπέρ ενός μίγματος «σκληρής» στρατιωτικής ισχύος και «ήπιας» ιδεολογικής μεθόδου ως συνταγής για τη νίκη στον πόλεμο. Ο Κλαούζεβιτς διέκρινε δύο απαραίτητους τρόπους για την κατανίκηση του εχθρού : χρησιμοποίηση «ηθικών αρετών και επιδράσεων» (ήπια ισχύς) και του «συνόλου της στρατιωτικής δύναμης» (σκληρή ισχύς).¹⁶ Αυτό το μίγμα το συναντούμε μελετώντας τον Θουκυδίδη και την υψηλή στρατηγική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Εθνική Ισχύς

18. **Με τον όρο «εθνική ισχύς» εννοούμε την ικανότητα μιας χώρας να επιδιώκει την επίτευξη στρατηγικών στόχων μέσω αποφασιστικής δράσης. Αναφέρεται στη δυνατότητα ενός κράτους να εξασφαλίζει αφενός εσωτερική σταθερότητα αφετέρου ανεξαρτησία έναντι ξένων επιβουλών.** Διακρίνονται δύο διαστάσεις της εθνικής ισχύος: μία **εξωτερική**, η οποία συνίσταται στην ικανότητα ενός κράτους να επηρεάζει το παγκόσμιο περιβάλλον μέσω της οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος του, και μία **εσωτερική**, η οποία συνίσταται στην ικανότητα ενός κράτους να μετασχηματίζει τους πόρους της κοινωνίας του (κυρίως το επιστημονικό και εργατικό του δυναμικό) σε δυνάμεις παραγωγής των καλύτερων δυνατών τεχνολογιών, τόσο για πολιτικούς όσο και για στρατιωτικούς σκοπούς .¹⁷

¹⁵ Joseph S. Nye, jr., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, 2004

¹⁶ Elizabeth Dickinson, "Brainier Brown. Smart power: a brief history", *Foreign Policy*, May/June 2010

¹⁷ Ιωάννης Παρίσης, *Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα*, 2011, σελ. 37

19. Όταν μιλάμε για «**ισχύ ενώσεων κρατών**», αναφερόμαστε τόσο σε μόνιμης μορφής (και όχι περιστασιακές) ενώσεις κρατών, όσο και σε συμμαχίες οι οποίες στηρίζονται σε ανάλογες συνθήκες και έχουν δημιουργήσει κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο δομών λειτουργίας και συνεργασίας. Στον ευρωπαϊκό χώρο, για παράδειγμα, και τον χώρο που περιβάλλει κύριοι φορείς ισχύος παρουσιάζονται η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και η Βορειοατλαντική Συμμαχία (North Atlantic Treaty Organization, NATO), που κυριαρχούν σε όλους τους τομείς και επηρεάζουν καταλυτικά τη διαμόρφωση του στρατηγικού περιβάλλοντος στην περιοχή. Οι δύο οργανισμοί, στους οποίους είναι μέλη οι κυριότερες από πλευράς ισχύος χώρες, έχουν την πρωτοβουλία στην διαμόρφωση πλαισίων συνεργασίας με τις εγγύς και ευρύτερου περιβάλλοντος της Ευρώπης. Είναι προφανές ότι, στις περιπτώσεις των ενώσεων κρατών, υπό την έννοια που ορίσαμε πιο πάνω, η ισχύς του κάθε κράτους μέλους αθροίζεται και αποκτά μεγαλύτερη αξία.¹⁸

Η Αντίληψη της Ισχύος στον 21^ο Αιώνα

20. Πως θα διαμορφωθεί ο κόσμος από πλευράς ισχύος και ποιες θα είναι οι μεγάλες δυνάμεις σε πλανητικό επίπεδο, στα επόμενα χρόνια; Πρόκειται για ερώτημα που απασχολεί ιδιαίτερα πολλές χώρες, κυρίως εκείνες που έχουν πλανητικά ενδιαφέροντα. Νεότερες έρευνες έχουν καταλήξει σε συμπεράσματα τα οποία σε κάποιες περιπτώσεις διαφοροποιούν τις παραδοσιακές απόψεις περί της ισχύος των κρατών.

21. Το 2005, το γερμανικό ινστιτούτο Bertelsmann Stiftung, διεξήγαγε έρευνα με την οποία επιδιώχθηκε να δοθεί απάντηση στο ερώτημα «Ποια ποιοτικά στοιχεία ορίζουν μια παγκόσμια δύναμη στον 21^ο αιώνα; και ποιος θα είναι ο ρόλος των παγκόσμιων δυνάμεων έναντι αυτών των προκλήσεων. Επίσης να διερευνηθεί αν η ΕΕ έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει ένα ρόλο ως παγκόσμιος παίκτης». Η έρευνα διεξήχθη σε εννέα διαφορετικές χώρες (Βραζιλία, Γαλλία, Γερμανία, ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιαπωνία, Ινδία, Κίνα, Ρωσία), που επελέγησαν με βάση την ιστορική, τη σημερινή και τη μελλοντική σημασία τους από άποψη πολιτική, οικονομική, πολιτιστική και στρατιωτική ισχύος. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, σε όλες τις χώρες, ως πρώτο ποιοτικό στοιχείο ισχύος ορίστηκε η οικονομική δυνατότητα (52%), και ακολούθησαν η πολιτική σταθερότητα (49%) και ο τομέας της εκπαίδευσης - έρευνας και ανάπτυξης (44%). Άλλοι παράγοντες, όπως ο πολιτισμός και η στρατιωτική ισχύς θεωρήθηκαν δευτερεύοντες με μέσο ποσοστό γύρω στο 20%. Είναι χαρακτηριστικό ότι η στρατιωτική ισχύς, θεωρήθηκε σημαντικός παράγων στην Κίνα (36%), τις ΗΠΑ (33%), τη Ρωσία (29%) ενώ έλαβε μηδενικά ποσοστά στην Ινδία, και τη Γερμανία (7%). **Η Κίνα και η Ινδία εμφανίζονται ως «πρωταθλητές» του μέλλοντος. Αν λάβουμε υπόψη τα δεδομένα της έρευνας**

¹⁸ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 38

μπορούμε να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα για τη δημιουργία στο μέλλον ενός πολυπολικού κόσμου. Οι ΗΠΑ φαίνεται ότι θα χάσουν τη θέση τους ως αδιαφιλονίκητη ηγέτιδα δύναμη. Ωστόσο πρέπει να παρατηρήσουμε ότι δεν φαίνεται επί του παρόντος να προκύπτει μία «ισορροπία ισχύος», δεδομένου του χάσματος μεταξύ των ΗΠΑ και της Κίνας από τη μια μεριά και όλων των άλλων πιθανών παγκοσμίων δυνάμεων από την άλλη.¹⁹

22. Οι ισορροπίες στην παγκόσμια σκηνή μεταβάλλονται. Νέες παγκόσμιες δυνάμεις αναδεικνύονται, ενώ παραδοσιακές δυνάμεις εμφανίζουν απώλεια ισχύος. Η οικονομική ισχύς, η πολιτική σταθερότητα, η παιδεία, η επιστημονική έρευνα και η ανάπτυξη αποτελούν πλέον τα κύρια ποιοτικά χαρακτηριστικά της ισχύος. Μέσα στα επόμενα 20 – 30 χρόνια οι παράγοντες που θα επηρεάζουν την ισχύ των κρατών στο διεθνές ή σε περιφερειακό περιβάλλον θα είναι οι νέες οικονομικές συνθήκες, η ανάπτυξη, η παγκοσμιοποίηση, οι προσπάθειες εγκαθίδρυσης μιας παγκόσμιας διακυβέρνησης, η δημογραφία, η ανάδυση νέων δυνάμεων, η παρακμή των μεγάλων οργανισμών, η αλλαγή του κλίματος, η γεωπολιτική της ενέργειας κ.ά.²⁰

23. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί η μειωμένη σημασία που δίνεται στη στρατιωτική ισχύ, κάτι που δείχνει την έμφαση του οικονομικού παράγοντα σε όλα σχεδόν τα θέματα της ζωής, μια εξέλιξη που ενισχύεται από την επιτάχυνση της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης. Η μείωση της σπουδαιότητας της στρατιωτικής ισχύος μπορεί επίσης να κατανοηθεί σε σχέση με το ρόλο των ΗΠΑ. Είναι εμφανές ότι παρά την τεράστια στρατιωτική τους ισχύ δεν πέτυχαν να αντιμετωπίσουν τις διάφορες απειλές, όπως αυτή της τρομοκρατίας. Η αποτυχία αυτή οφείλεται, ενδεχομένως, και στο γεγονός ότι η στρατιωτική ισχύς χρησιμοποιήθηκε, συχνά καθ' υπερβολή για την επίλυση σύνθετων πολιτικοοικονομικών θεμάτων, για τα οποία δεν ήταν το καταλληλότερο όργανο ή μέσο. Αυτό, προφανώς οδήγησε σε νεότερες προτάσεις περί της «ήπιας» ισχύος που εμφανίσθηκαν κατά την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα. Το στρατηγικό περιβάλλον του 21^{ου} αιώνα έχει κάποια χαρακτηριστικά που το διαφοροποιούν από εκείνο του προηγούμενου αιώνα. **Νέες αντιλήψεις σχετικά με τη διαμόρφωση του και τις διακρατικές σχέσεις, αλλά και νέες μορφές απειλών και πολέμου, καθώς και των αιτιών που τους προκαλούν.**²¹

24. Όλα αυτά, που αναφέρθηκαν, έχουν επιπτώσεις στην άσκηση στρατηγικής, θέτοντας σημαντικούς περιορισμούς. Οι περιορισμοί αυτοί αναφέρονται σε αντικείμενα όπως οι διεθνείς σχέσεις, οι οικονομικές σχέσεις, η παγκοσμιοποίηση, η λειτουργία διεθνών οργανισμών, οι διεθνείς συμμαχίες. Αναφέρουμε ενδεικτικά τις συνεχείς προσπάθειες δύο οργανισμών ασφαλείας και οικονομικής συνεργασίας του NATO και της ΕΕ, κατά τα τελευταία χρόνια, να προσαρμόσουν τις στρατηγικές τους προς τα δεδομένα του νέου στρατηγικού περιβάλλοντος.²²

¹⁹ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 33

²⁰ Οπ. π., σελ. 35

²¹ Οπ. π., σελ. 35-36

²² Οπ. π., σελ. 36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Β» (ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ)

Ορισμός Διεθνούς Συστήματος

25. Ο όρος «διεθνές» σύστημα δεν είναι απολύτως ακριβής, αν και χρησιμοποιείται γενικά, γιατί δεν πρόκειται για σχέσεις μεταξύ εθνών, αλλά μεταξύ κρατών (σχέσεις στις οποίες υπεισέρχονται και άλλοι μη κρατικοί παράγοντες). Ο όρος «διακρατικό σύστημα» θα ήταν πιο σωστός. Έχει όμως επικρατήσει πια να λέμε, π.χ., «διεθνές δίκαιο» εννοώντας «διακρατικό δίκαιο», «διεθνείς σχέσεις» εκεί που θέλουμε να πούμε «διακρατικές σχέσεις». Έτσι λοιπόν ας συνεχίσουμε να χρησιμοποιούμε τον όρο «διεθνές σύστημα», αν και στην πραγματικότητα εννοούμε «διακρατικό». Μιλώντας όμως για «σύστημα», υποδηλώνουμε πως οι διακρατικές σχέσεις δεν εξετάζονται μόνο από τη σκοπιά των σχέσεων κρατών ανά δύο ή ανά τρία κλπ, αλλά πως τις βλέπουμε σαν ένα ολόκληρο πλέγμα, που συνδέει (άμεσα ή έμμεσα) όλους εκείνους τους φορείς εξουσίας, που αποκαλούμε κράτη. Είναι αλήθεια πως αυτή η λέξη «σύστημα» έχει πολλαπλές χρήσεις. Στην προκειμένη περίπτωση όμως ας προτιμήσουμε να περιορίσουμε τη σημασία της λέξης σε ένα πεπερασμένο σύνολο δυνάμεων, που αλληλοεπηρεάζονται και αλληλεξαρτώνται. Υπό την έννοια αυτή η πολιτική που ασκεί κάθε κράτος υπόκειται σε σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης με την πολιτική όλων των άλλων κρατών. Ποικίλλει μόνον ο βαθμός αυτής της αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης, που εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως η γεωγραφία, ιστορικές, γλωσσικές ή φυλετικές συγγένειες, οικονομικά συμφέροντα κλπ. Σε αρκετές περιπτώσεις, ακόμη και αν δεν υπάρχουν άμεσοι φανεροί παράγοντες, που να καθορίζουν αυτούς τους συσχετισμούς, εξελίξεις σε ένα σημείο του πλανήτη μπορεί να έχουν έμμεσες επιπτώσεις σε ό, τι συμβαίνει σε άλλο.²³

26. Όταν αναφερόμαστε στο «διεθνές σύστημα», έχουμε στο νου μας ένα σύστημα που λειτουργεί με βάση κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, τις διάφορες κρατικές εξουσίες, που ενεργούν σε κάποια ιστορική στιγμή. Οι αποφάσεις και ενέργειες της κάθε κρατικής εξουσίας στο διεθνή χώρο, διαμορφώνοντας τις σχέσεις της με τις άλλες κρατικές εξουσίες, συνιστούν την εξωτερική της πολιτική. **Συνεπώς, το «διεθνές σύστημα» είναι κατά κάποιον τρόπο η συνισταμένη της εξωτερικής πολιτικής των πολλών και διαφόρων κρατικών εξουσιών.** Το σύστημα είναι εκείνο που μπορεί να μας δώσει τη συνολική θέα των πραγμάτων, όπως διαμορφώνεται από το σύνολο των εξωτερικών πολιτικών, που ασκούν τα επί μέρους κράτη. Το διεθνές σύστημα λειτουργεί με βάση, αλλά όχι αποκλειστική, τις ποικίλες κρατικές εξουσίες. **Υπεισέρχονται στη λειτουργία του και άλλες δυνάμεις μη κρατικές,** που ανά περίπτωση επηρεάζουν τη λειτουργία του, όπως είναι π.χ., οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, λαϊκά κινήματα, πολυεθνικά κεφάλαια κλπ. Αυτές οι

²³ Βύρων Θεοδωρόπουλος, Μορφογένεση στο Διεθνές Σύστημα, 2002, σελ. 23-24

εξωκρατικές δυνάμεις ποτέ δεν έλειψαν στην ιστορία, άλλοτε με μεγαλύτερη, άλλοτε με μικρότερη παρουσία. Στη σημερινή εποχή η παρουσία τους στην πολιτική σκηνή είναι ιδιαίτερα έντονη.²⁴

Χαρακτηριστικά της Εξωτερικής Πολιτικής

27. Η εξωτερική πολιτική των κρατών, που αθροιστικά συγκροτούν το διεθνές σύστημα, έχει ορισμένα χαρακτηριστικά. Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι η εξωτερική πολιτική κάθε κράτους είναι:

α. Πολυσύνθετη

Η πολυσύνθετη φύση της εξωτερικής πολιτικής φαίνεται από την πληθώρα των παραμέτρων που την επηρεάζουν, όπως η γεωγραφική – γεωφυσική θέση της χώρας, το κλίμα, ο χαρακτήρας του λαού (ή των λαών) της, η ιστορία, η κοινωνική σύνθεση, η οικονομία, η εσωτερική πολιτική (πολιτειακή και πολιτική δομή, τα κέντρα λήψης αποφάσεων), οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί (συμπεριλαμβανομένου του θρησκευτικού παράγοντα) οι προσωπικότητες των ιθυνόντων, ο ρόλος των Μ.Μ.Ε., τα ιδιωτικά οικονομικά συμφέροντα κ.ά. Αυτή η πληθώρα των παραγόντων, που επηρεάζουν και συμμετέχουν (σε διαφορετικό ανά περίπτωση μέτρο) στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας, έρχεται να περιπλέξει ακόμη περισσότερο τα τυχαία, απρόβλεπτα γεγονότα, που συχνά ανατρέπουν βασικές παραδοχές, βάσει των οποίων κινείται μια εξωτερική πολιτική.²⁵

β. Πλειότιμη

Αυτή όμως η ενδεικτική απαρίθμηση, που δίνει μόνο μια γενική εικόνα, δεν αρκεί, για να καθορίσει σε ποιο μέτρο και μέχρι ποιο βαθμό οι παράμετροι αυτοί (η κάθε μια ξεχωριστά, αλλά και σε συνδυασμό με τις άλλες) διαμορφώνουν την εξωτερική πολιτική ενός κράτους σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Είναι κατά κάποιον τρόπο μια απλή στατική αναγραφή, που δεν πλησιάζει την πραγματικότητα. Γιατί σε κάθε περίπτωση το μέγεθος, άρα και η σημασία της κάθε παραμέτρου, ποικίλλει και μάλιστα μεταβάλλεται μέσα στο χρόνο και χρειάζεται αδιάκοπα να σταθμίζονται όλες οι παράμετροι έτσι ώστε ανάλογα με το βάρος τους ή την έντασή τους να συνάγονται τα συμπεράσματα για τους χειρισμούς της εξωτερικής πολιτικής, που είναι οι κατάλληλοι εκείνη την ώρα. Αυτό αποτελεί το άλλο χαρακτηριστικό της εξωτερικής πολιτικής, ότι δηλαδή είναι πλειότιμη. Η πλειότιμη φύση της εξωτερικής πολιτικής είναι πράγματι χαρακτηριστική της δυσκολίας, που αντιμετωπίζει η χάραξη και η άσκηση της. Η σωστή στάθμιση πολλών ταυτοχρόνως παραμέτρων, των οποίων το ειδικό βάρος σε κάθε περίπτωση αλλάζει μέσα στο χρόνο, είναι καίριο

²⁴ Βύρων Θεοδωρόπουλος, Μορφογένεση στο Διεθνές Σύστημα, 2002, σελ. 25 -26

²⁵ Οπ. π., σελ.27

πρόβλημα για κάθε πολιτική ηγεσία. Γίνεται μάλιστα ακόμη πιο δυσεπίλυτο, όταν υπολογίσουμε πως παρεισφρέουν και άλλα στοιχεία, που από τη φύση τους δεν μπορούν να προβλεφθούν και (ακόμη λιγότερο) να σταθμισθούν λογικά. Είτε γιατί πρόκειται για προκαταλήψεις ιστορικές, είτε για έμμονες ιδέες της μιας ή της άλλης πλευράς, είτε απλώς για παραλογισμούς που πολύ συχνά, στην ιστορία καθορίζουν τις ενέργειες λαών και ηγητόρων.²⁶

γ. **Αμφίδρομη**

Τρίτο χαρακτηριστικό της εξωτερικής πολιτικής είναι ότι είναι αμφίδρομη. Όπως επηρεάζεται από πολλές άλλες παραμέτρους, έτσι και αυτή με τη σειρά της επηρεάζει την όλη πολιτική, οικονομική, και κοινωνική εξέλιξη μέσα στο κράτος. Η αλήθεια αυτή καμιά φορά παραγνωρίζεται και η εξωτερική πολιτική αναδεικνύεται σε αυτοσκοπό, αγνοώντας τις επιπτώσεις, που η άσκηση της θα έχει στις άλλες λειτουργίες του κράτους.²⁷

δ. **Ιδιόμορφη**

Τέλος, χαρακτηριστικό της εξωτερικής πολιτικής είναι ότι είναι ιδιόμορφη. Η ιδιομορφία αυτής συνίσταται κυρίως στο ότι δεν υπάρχει εξωτερική πολιτική, που να είναι απόλυτα ανεξάρτητη. Άλλες λειτουργίες ενός κράτους, π.χ. η εκπαιδευτική ή η αγροτική πολιτική, έστω και αν σε κάποιο μέτρο επηρεάζονται από εξωγενείς (πέραν των συνόρων) παράγοντες, μπορούν να διαμορφώνονται αυτοτελώς, ανεξάρτητα από τις αποφάσεις και ενέργειες τρίτων. Η εξωτερική όμως πολιτική βρίσκεται σε συνεχή συνάρτηση με τα όσα αποφασίζονται αλλού, πέραν των συνόρων. Αυτό είναι μεν αυτονόητο, αλλά συχνά παραγνωρίζεται και γι' αυτό ακούγεται συχνά η προτροπή για «προγραμματισμό» ή «σχεδιασμό» της εξωτερικής πολιτικής και γίνονται, π.χ., εξαγγελίες της τάδε γραμμής, που προτίθεται να χαράξει η κυβέρνηση. Η πραγματικότητα αποκαλύπτει εκ των υστέρων ότι ενέργειες που γίνονται ή γεγονότα που συμβαίνουν σε ξένα κέντρα αποφάσεων ματαιώνουν ή παρεμποδίζουν τα όσα είχαν σχεδιασθεί και προγραμματισθεί. Γι' αυτό μόνο βραχυπρόθεσμα μπορεί να προγραμματίζονται συγκεκριμένες ενέργειες και, όσο προχωρεί η προσπάθεια σχεδιασμού στο βάθος του μέλλοντος, τόσο περιορίζεται αναγκαστικά σε γενικούς μόνον στόχους.²⁸

Ποια είναι η Νέα Μορφή του Διεθνούς Συστήματος;

28. Το σύνολο των εξωτερικών πολιτικών των επί μέρους κρατών με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε μιας αποτελεί το διεθνές σύστημα. Τα στοιχεία

²⁶ Βύρων Θεοδωρόπουλος, Μορφογένεση στο Διεθνές Σύστημα, 2002, σελ.28-29

²⁷ Οπ. π. , σελ.30

²⁸ Οπ. π. , σελ.31

όμως που το συνθέτουν, όπως προαναφέρθηκε, μεταβάλλονται μέσα στο χρόνο και μάλιστα κατά τρόπο όχι πάντοτε συνεχή και, κατά κανόνα, όχι ευθύγραμμο. Με άλλα λόγια, το διεθνές σύστημα είναι δυναμικό και μη γραμμικό. Γι αυτό, όποιος προσπαθεί να κατανοήσει το σημερινό διεθνές σύστημα, χωρίς να αποτολμήσει προβλέψεις και (ακόμη λιγότερο) υποδείξεις, αναγκαστικά πρέπει να περιορισθεί αφ' ενός στην ανάλυση των επί μέρους στοιχείων που το συνθέτουν σήμερα και αφ' ετέρου στη μελέτη της ιστορίας του διεθνούς συστήματος στις διαδοχικές μορφές του μέσα στους αιώνες με την επιδίωξη να κατανοήσει καλύτερα, έστω και εν μέρει μόνο, τη σημερινή κατάσταση και τις τάσεις της.

29. Δεν πρέπει να ξενίζει ο τίτλος αυτού του κεφαλαίου γιατί καταλήγει σε ένα ερωτηματικό. Γιατί θα ήταν αφελές να θελήσουν οι γραμμές που ακολουθούν να ισχυρισθούν πως ξέρουμε ήδη ποια θα είναι για τις προσεχείς δεκαετίες η μορφή του διεθνούς συστήματος. Εκείνος που ζει μια περίοδο της ιστορίας δεν είναι σε θέση να κρίνει πότε τελειώνει αυτή η περίοδος και πότε αρχίζει μια άλλη. Οι τομείς της ιστορίας σπάνια είναι σαφείς, τα όρια ανάμεσα σε μια εποχή και την επόμενη δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα. Εκείνο που μπορούμε να κάνουμε είναι να παίρνουμε τακτικά το στίγμα των εξελίξεων, για να προσδιορίσουμε που βρισκόμαστε και να διαπιστώνουμε προς ποια κατεύθυνση μεταβάλλεται το διεθνές σύστημα. Πάντως θα ήταν εύλογο να ισχυροποιηθούμε πως ο κόσμος κινείται πια σε ένα διαφορετικό διεθνές σύστημα ύστερα από δεκαετίες μορφογένεσης. Έχει πάρει μια μορφή ριζικά αλλιώς από εκείνη του προηγούμενου συστήματος που δημιουργήθηκε, ως πούμε με κάποια προσέγγιση, στα μέσα του 19ου αιώνα. Μία νέα μορφή, που τα κεντρικά της χαρακτηριστικά είναι πιθανό να διατηρηθούν για μερικές επόμενες γενεές (αν και η ταχύτητα των ιστορικών εξελίξεων είναι και αυτή μεταβλητή). Είναι πάντως βέβαιο ότι θα σημειωθούν εξελίξεις, προσαρμογές, ανακατατάξεις δυνάμεων, αναθεωρήσεις μεθόδων κλπ.²⁹

30. Το διεθνές σύστημα θα λειτουργήσει για κάποιο χρονικό διάστημα με τη νέα του μορφή. Όχι στατικό και αμετάβλητο. Εξελισσόμενο όμως μέσα σε ένα δεδομένο πλαίσιο. Από ό, τι μπορούμε να κρίνουμε με τα σημερινά δεδομένα, η εξέλιξη του συστήματος θα αφορά τα δύο αλληλένδετα θέματα:

- α. Την έκταση και τη μορφή της κρατικής κυριαρχίας.
- β. Την σχέση του κράτους με τις λοιπές εξωκρατικές δυνάμεις, ιδιαίτερα την οικονομία.

31. Ο μοχλός της τεχνολογίας θέτει σε συνεχή δοκιμασία τα θεμέλια των τειχών της κρατικής κυριαρχίας. Επικοινωνίες, πολιτισμός, περιβάλλον, κυρίως όμως η οικονομία θα συνεχίσουν να ξεπερνούν, καθένα με τον τρόπο του, τα τείχη αυτά. Οι επί μέρους κρατικές κυριαρχίες θα αναζητούν (είτε με τη σύντηξη είτε με τη σχάση) να διατηρήσουν κάποιο κομμάτι της αυτοτέλειάς τους. Είναι μία αντιπαράθεση ολότελα διαφορετική από εκείνη, που χαρακτήρισε την προηγούμενη φάση του διεθνούς

²⁹ Βύρων Θεοδωρόπουλος, Μορφογένεση στο Διεθνές Σύστημα, 2002, σελ. 100-101

συστήματος. Εκείνη είχε στο επίκεντρο της τον συναγωνισμό ανάμεσα σε διαφορετικούς φορείς κρατικής κυριαρχίας. Στη νέα του φάση το διεθνές σύστημα επικεντρώνεται στο συναγωνισμό ανάμεσα στους φορείς της κρατικής εξουσίας και τις άλλες δυνάμεις, ιδιαίτερα της οικονομίας, που επιζητούν να ξεπεράσουν τους περιορισμούς, που θέτει η κρατική εξουσία.³⁰

32. Το διεθνές σύστημα παραμένει εν πολλοίς άναρχο και άκρως ανταγωνιστικό. Παρά την ενδυνάμωση του ρόλου άλλων μη κρατικών δρώντων, το κράτος παραμένει ο βασιλιάς παίκτης στα διεθνή δρώμενα. Τα κράτη καλούνται να επιβιώσουν και να ευημερήσουν μέσα σε αυτό το ρευστό, ανταγωνιστικό, και ενίοτε εχθρικό περιβάλλον, όπου ο ανταγωνισμός (πολιτικός, οικονομικός, στρατιωτικός) μεταξύ των ανεξάρτητων και κυρίαρχων κρατικών οντοτήτων που το απαρτίζουν αποτελεί το βασικότερο ίσως χαρακτηριστικό του διεθνούς συστήματος. Για να αντεπεξέλθουν στον ανταγωνισμό, να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις αλλά και να αδράξουν τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται, τα κράτη αναζητούν ισχύ. Μέσω της ισχύος μεγιστοποιούν την ασφάλεια και την ανεξαρτησία τους, προασπίζουν αλλά και προωθούν τα συμφέροντα τους, εξασφαλίζουν την οικονομική και κοινωνική πρόοδο και ευημερία των πολιτών τους.³¹

Η Ηθική στη Διεθνή Πολιτική

33. Στο άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον, όπου η ισχύς καθορίζει στον μεγαλύτερο βαθμό τις σχέσεις ανάμεσα στα κράτη, **ο ρόλος της ηθικής τεχνητά υποβαθμίζεται και συχνά απορρίπτεται ως ανύπαρκτος**. Για αυτόν τον λόγο η θέση της ηθικής στη διεθνή πολιτική είναι το πιο συγκεχυμένο και το πιο δύσκολο πρόβλημα που συναντάται σε ολόκληρο το φάσμα των Διεθνών Σχέσεων. Αυτό ενισχύεται και από το γεγονός ότι οι δύο μεγάλες σχολές σκέψης των Διεθνών Σπουδών (φιλελεύθεροι, ρεαλιστές) προσπαθούν να ενσωματώσουν και να τυλίξουν τις θεωρίες τους με το γυαλιστερό περίβλημα της ηθικής, εξωραΐζοντας έτσι πρακτικές και δράσεις. Πολλές φορές η ηθική παραμερίζεται, υποσκάπτεται και χαρακτηρίζεται ασύμβατη με το εθνικό συμφέρον. Λύση σε αυτό το ζήτημα δίνει πειστικά ο Πολιτικός Ρεαλισμός σε αντίθεση με τη θέση του Φιλελευθερισμού που διατρέχεται από υποκρισία και παραπλάνηση.

34. **Ο πολιτικός ρεαλισμός αποτελεί αναμφίβολα την κυρίαρχη προσέγγιση στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων**. Η κυριαρχία αυτή είναι έκδηλη τόσο στον πανεπιστημιακό όσο και στον πολιτικό χώρο δηλαδή τόσο στη θεωρία όσο και στην πρακτική της διεθνούς πολιτικής. Σύμφωνα με μελέτες η συντριπτική πλειοψηφία των ακαδημαϊκών αναλύσεων που τίθενται σε εμπειρική δοκιμασία

³⁰ Βύρων Θεοδωρόπουλος, Μορφογένεση στο Διεθνές Σύστημα, 2002, σελ. 141-142

³¹ Χρήστος Γ. Κόλλιας, Ελλάδα – Τουρκία : Άμυνα, Οικονομία και Εθνική στρατηγική, 2001, σελ. 182

αντλούνται από τη ρεαλιστική σχολή σκέψης.³² Όσον αφορά το πολιτικό πεδίο η πρακτικές εφαρμογές ηγετών όπως ο Ρισελιέ, ο Μέτερνιχ, ο Μπίσμαρκ, ο Ρούσβελτ, ο Τσόρτσιλ, ο Ντε Γκώλ και ο Κίσιπινγκερ, έχουν ταυτιστεί σε μεγάλο βαθμό με τον πολιτικό ρεαλισμό στην εξωτερική πολιτική. Σε αντίθεση με τους φιλελεύθερους, οι ρεαλιστές θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι απαισιόδοξοι αναφορικά με τη διεθνή πολιτική. Οι ρεαλιστές συμφωνούν ότι η δημιουργία ενός ειρηνικού κόσμου θα ήταν ευκατάρια αλλά δεν βλέπουν κανέναν τρόπο διαφυγής από τον σκληρό κόσμο του ανταγωνισμού ασφαλείας και του πολέμου. Η δημιουργία ενός ειρηνικού κόσμου είναι αδιαμφισβήτητα μια ελκυστική ιδέα αλλά περισσότερο είναι μία ιδέα που αναπτύσσεται στα πλαίσια του ουτοπισμού. Όπως αναφέρει ο Carr «ο ρεαλισμός τείνει να δίνει έμφαση στην ακατανίκητη δύναμη των υπαρχουσών τάσεων και να επιμένει ότι η ύψιστη σοφία τείνει στο να αποδέχεται κανείς και να προσαρμόζεται σε αυτές τις δυνάμεις και σ' αυτές τις τάσεις».³³

35. Η θεωρία σύμφωνα με την οποία οι συνθήκες δεν έχουν δεσμευτική ισχύ, αφού τα κράτη δεν έχουν καμία ηθική υποχρέωση το ένα προς το άλλο, δεν υποστηρίζεται ούτε καν από εκείνους τους πολιτικούς που επιδεικνύουν τη μικρότερη διάθεση για διεθνή συνεργασία. **Κάθε κράτος συνάπτει συμφωνίες με την προσδοκία ότι θα τηρηθούν, και τα κράτη που παραβιάζουν συνθήκες είτε αρνούνται ότι έκαναν κάτι τέτοιο είτε υποστηρίζουν την παραβίαση τους με κάποιο επιχείρημα που έχει στόχο να δείξει ότι η πράξη τους ήταν νομικά ή ηθικά δικαιολογημένη.**³⁴

36. Το κράτος έχει μια εντελώς διαφορετική συναισθηματική απήχηση στα μέλη του από ό, τι οι άλλες ομάδες ή άτομα. Καλύπτει ένα πολύ ευρύτερο πεδίο ανθρώπινων δραστηριοτήτων και απαιτεί από το άτομο πολύ μεγαλύτερη αφοσίωση και πολύ σοβαρότατες συνθήκες. Το καλό του κράτους καταλήγει πολύ εύκολα να θεωρείται από μόνο του ηθικός σκοπός. Αν μας ζητήσει να πεθάνουμε για την πατρίδα, πρέπει τουλάχιστον να μας επιτρέψουν να πιστεύουμε ότι το καλό της χώρας μας είναι το σημαντικότερο πράγμα στον κόσμο. Άρα, θεωρείται ότι το **κράτος έχει ένα δικαίωμα αυτοσυντήρησης, το οποίο υπερισχύει της ηθικής υποχρέωσης.**³⁵

37. **Το κράτος είναι ο θεματοφύλακας της πολιτικής ισχύος και δεν υπάρχει κάποια εξουσία ανώτερη από το κράτος ικανή να του επιβάλει την ηθική συμπεριφορά,** όπως επιβάλλεται ένα μίνιμουμ ηθικής συμπεριφοράς σε άλλες ομάδες – άτομα από το κράτος. Αναγκαία συνέπεια αυτού είναι ότι είμαστε υποχρεωμένοι να παραχωρήσουμε στο κράτος ένα δικαίωμα αυτοβοήθειας όταν επιχειρεί να αποκαταστήσει τις αδικίες που έγιναν εις βάρος του. Άλλη μια συνέπεια είναι η δυσκολία εξασφάλισης της τήρησης από όλους ενός κοινού κανόνα, διότι, ενώ

³² Α. Πλατιάς, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, σελ. 25

³³ Edward Hallett Carr, Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939: Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων, 2004

³⁴ Οπ. π., σελ. 205-206

³⁵ Οπ. π., σελ.210

μερικές ηθικές υποχρεώσεις θεωρούνται πάντα απόλυτες, υπάρχει μια έντονη τάση να εξαρτάται το πόσο επιτακτικές είναι οι ηθικές υποχρεώσεις από την εύλογη προσδοκία της επιτέλεσης του ίδιου καθήκοντος από άλλους. Οι συνθήκες παίζουν σημαντικό ρόλο στην ηθική και η ουσία μιας σύμβασης είναι ότι θεωρείται δεσμευτική για όσον καιρό οι άλλοι άνθρωποι συμμορφώνονται πραγματικά με αυτή. Ένας λόγος ο οποίος εξηγεί γιατί δεν περιμένει κανείς ένα ανώτερο κριτήριο ηθικής από τα κράτη είναι ότι **τα κράτη συχνά δεν κατορθώνουν να συμπεριφερθούν με ηθικό τρόπο και ότι δεν υπάρχουν μέσα για να τους υποχρεώσει κανείς να το κάνουν.**³⁶

Η Ισχύς στη Διεθνή Πολιτική

38. Η πολιτική είναι, λοιπόν, κατά μία έννοια πάντα πολιτική της ισχύος. Συνήθως ο όρος «πολιτικός» δεν χρησιμοποιείται για όλες τις δραστηριότητες του κράτους, αλλά για θέματα που αφορούν σε μια διαφορά ισχύος. Μόλις επιλυθεί αυτή η διαφορά, το ζήτημα παύει να είναι «πολιτικό» και γίνεται ζήτημα πολιτικής ρουτίνας. Ούτε όλες οι συναλλαγές μεταξύ των κρατών είναι «πολιτικές». Όταν τα κράτη συνεργάζονται μεταξύ τους για να διατηρήσουν τις ταχυδρομικές ή μεταφορικές υπηρεσίες ή για να εμποδίσουν την εξάπλωση επιδημιών ή για να καταστείλουν το εμπόριο ναρκωτικών, οι δραστηριότητες αυτές χαρακτηρίζονται «μη πολιτικές» ή «τεχνικές». **Μόλις όμως ανακύψει ένα ζήτημα που αφορά, ή θεωρείται ότι αφορά, στην ισχύ ενός κράτους σε σχέση με ένα άλλο, το ζήτημα καθίσταται αμέσως «πολιτικό».** Αν και η πολιτική δεν μπορεί να οριστεί ικανοποιητικά με όρους αποκλειστικά ισχύος, είναι ασφαλές να πούμε ότι **η ισχύς είναι πάντα ένα βασικό στοιχείο της πολιτικής.** Για να κατανοήσουμε ένα πολιτικό ζήτημα δεν αρκεί (όπως θα συνέβαινε στην περίπτωση ενός τεχνικού ή νομικού ζητήματος) να γνωρίζουμε ποιο είναι το εν λόγω ζήτημα. Είναι, επίσης, απαραίτητο να γνωρίζουμε μεταξύ ποιων ανέκυψε. Ένα ζήτημα που το ανακίνησε ένας μικρός αριθμός μεμονωμένων ατόμων δεν είναι το ίδιο πολιτικό γεγονός όπως το ίδιο ζήτημα που το ανακίνησε ένα ισχυρό και καλά οργανωμένο εργατικό σωματείο. Ένα πολιτικό ζήτημα που ανέκυψε μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και της Ιαπωνίας είναι πολύ διαφορετικό από αυτό που θα ήταν επίσημα το ίδιο ζήτημα μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και της Νικαράγουας. «Η πολιτική αρχίζει εκεί όπου είναι οι μάζες», είπε ο Lenin, «όχι εκεί όπου υπάρχουν χιλιάδες, αλλά εκεί όπου υπάρχουν εκατομμύρια, εκεί αρχίζει η σοβαρή πολιτική.»³⁷

³⁶ Edward Hallett Carr, Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939: Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων, σελ.211

³⁷ Όπ. π., σελ. 139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Γ» (ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΙΣΧΥΟΣ)

Γεωγραφία³⁸

39. Ο πλέον σταθερός παράγοντας, από τον οποίο εξαρτάται η ισχύς ενός έθνους, είναι η γεωγραφία, η οποία είναι προφανές ότι επηρεάζει τις επιλογές της εξωτερικής πολιτικής του, παρέχει πλεονεκτήματα ή επιβάλλει περιορισμούς. Η γεωγραφία, υπό την ευρεία της έννοια, έχει να κάνει με την περιγραφή της γήινης επιφάνειας δηλαδή, τη διαίρεσή της σε περιοχές, ηπείρους και χώρες, το κλίμα, τη χλωρίδα και την πανίδα, τους φυσικούς πόρους, τις βιομηχανίες, τα μεγάλα τεχνητά έργα, τους λαούς, τον πολιτισμό, τις γλώσσες, τις θρησκείες κλπ.

40. Από γεωπολιτική άποψη, η ισχύς ενός κράτους και οι ευκαιρίες του να επιβιώσει, εξαρτώνται, σε μεγάλο βαθμό, από γεωγραφικούς παράγοντες, όπως: θέση, μέγεθος, σχήμα, βάθος, κλίμα, πληθυσμός και ανθρώπινο δυναμικό, φυσικοί πόροι, βιομηχανική δυναμικότητα και κοινωνική και πολιτική οργάνωση. Συνεπώς, η γεωγραφία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν είναι απλά ένας από τους παράγοντες ισχύος, αλλά θα πρέπει να ειδωθεί ως **το πλαίσιο, εντός του οποίου, οικοδομούνται και αναπτύσσονται οι λοιποί παράγοντες**. Είναι, κατά συνέπεια, προφανής η σχέση γεωγραφίας, ισχύος και στρατηγικής.

41. Συστατικό στοιχείο της γεωπολιτικής σημασίας και της ισχύος κάθε χώρου στον παγκόσμιο χάρτη αποτελεί **η γεωγραφική του θέση**. Παράλληλα όμως προς αυτήν, το οικονομικό δυναμικό του χώρου, ως συνισταμένη των πλουτοπαραγωγικών πηγών του και της συνολικής οικονομικής του ανάπτυξης, (δηλαδή η γεωοικονομία του χώρου), καθώς και η ισχύς του, ως συνισταμένη της στρατιωτικής και λοιπής ισχύος του (δηλαδή η γεωστρατηγική του χώρου), προσδιορίζουν τη γεωπολιτική σημασία του, αφού γεωοικονομία και γεωστρατηγική συνιστούν τους βασικούς πυλώνες της γεωπολιτικής.

42. Η γεωγραφική θέση και διαμόρφωση μιας χώρας έχουν σημαντική επίδραση στη θέση της στην παγκόσμια σκηνή, αλλά και στη διαμόρφωση των σχέσεών της με τις γειτονικές χώρες. Έχει, για παράδειγμα, σημασία αν μια χώρα είναι νησιωτική ή ηπειρωτική, πεδινή ή με έντονο οριζόντιο και κατακόρυφο διαμελισμό. Επίσης, έχει σημασία αν μια χώρα γειτνιάζει με περιοχές συγκρούσεων, εθνικών διενέξεων, στρατηγικών συμφερόντων των μεγάλων δυνάμεων, καθώς και αν η ίδια η χώρα διαθέτει ή όχι στρατηγικές πρώτες ύλες ή σημεία στρατηγικής σημασίας (λιμάνια, αεροδρόμια, θαλάσσια στενά, κλπ). Επίσης, σημαντικό στοιχείο ισχύος συνιστά η εγγύτητα ή πρόσβαση σε κύριες θαλάσσιες οδούς και η δυνατότητα ελέγχου στρατηγικών αξόνων. **Η θέση ενός κράτους επηρεάζει τις εθνικές ικανότητές του και τον προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής του.**

³⁸ ΑΜΥΝΑ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2011, σελ. 50-53

43. Κάποια κράτη, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, είναι περισσότερο εκτεθειμένα στον κίνδυνο κατάκτησης από άλλες δυνάμεις. Μερικά κράτη κατέχουν σημαντικότερες γεωγραφικές θέσεις από στρατηγική άποψη σε σχέση με άλλα. Η πρόσβαση στους κυριότερους θαλάσσιους δρόμους και η έκταση στην οποία η διαμόρφωση των συνόρων μιας χώρας την αφήνει εκτεθειμένη στον κίνδυνο προσβολής από γειτονικούς εχθρούς (ή αντιθέτως την προστατεύει από τέτοιους κινδύνους), θεωρείται ότι επηρεάζει την εξωτερική της πολιτική. Επιπλέον, η γεωγραφική θέση επηρεάζει το κλίμα και τη διάρκεια της περιόδου καλλιέργειας γεωργικών προϊόντων, όπως και την ικανότητα της χώρας να κινητοποιεί τις δυνάμεις της εναντίον άλλων εθνών.

44. Η παρεμβολή μεγάλων θαλασσίων εκτάσεων περιορίζει τη δυνατότητα προβολής ισχύος των χερσαίων δυνάμεων. Στην «ανασχετική δύναμη του νερού» αναφέρεται ο Mearsheimer, θεωρώντας την ως ιδιαίτερης σημασίας όχι μόνο επειδή αποτελεί μια κεντρική πτυχή της χερσαίας ισχύος, αλλά επίσης, επειδή έχει σημαντικές συνέπειες για την έννοια της ηγεμονίας, σε αναφορά προς τις μεγάλες δυνάμεις. Το τελευταίο αφορά στην παράλληλη αδυναμία τους προβολής ισχύος και την ανάγκη να διασχίσει κάποιος μια μεγάλη υδάτινη έκταση για να φτάσει στον αντικειμενικό του σκοπό.

45. Ειδικώς στην περίπτωση των μικρών κρατών, η γεωγραφική τους θέση σε συνδυασμό με τον τύπο του περιφερειακού συστήματος, εντός του οποίου είναι υποχρεωμένα να δράσουν, ορίζει το είδος και το μέγεθος των απειλών και προκλήσεων για την ασφάλειά τους. **Συνήθως, η γεωγραφική θέση ενός μικρού κράτους και οι σχέσεις του με τις μεγάλες δυνάμεις προσδιορίζουν και το πολιτικό του μέλλον.**

46. Στο πλαίσιο της εξέτασης των γεωγραφικών στοιχείων μιας χώρας ή μιας ευρύτερης περιοχής (συνήθως αναφερόμαστε στο θέατρο επιχειρήσεων) εξετάζονται, επίσης, εκείνα **τα στοιχεία που έχουν στρατηγική αξία από πλευράς διεξαγωγής στρατιωτικών επιχειρήσεων.** Έτσι, εξετάζονται κατά βάση, οι γεωγραφικές εξάρσεις ή ανωμαλίες οι οποίες είτε διαχωρίζουν περιοχές είτε επηρεάζουν (θετικά ή αρνητικά) τη δυνατότητα μετακίνησης στρατευμάτων και εφοδίων, καθώς και τη δυνατότητα οργάνωσης της άμυνας μιας χώρας. Η γεωγραφική διαμόρφωση μιας χώρας, έχει επίσης επίδραση στη διάταξη των στρατιωτικών της δυνάμεων και τον αμυντικό της σχεδιασμό. Κατά συνέπεια, οι στρατιωτικοί ηγέτες θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοούν, σε κάθε περίπτωση και για κάθε δεδομένο θέατρο επιχειρήσεων, τον τρόπο με τον οποίο η γεωγραφία επηρεάζει τη στρατηγική και επιχειρησιακή σχεδίαση, την τακτική, τη διοικητική μέριμνα και τις σχέσεις με τον άμαχο πληθυσμό. Να είναι σε θέση, επίσης, να προβαίνουν στη στρατιωτική αξιολόγηση περιοχών που προηγούνται της σύνταξης ενδεχομένων σχεδίων.

47. Την σημερινή εποχή **οι τεχνολογικές αναπτύξεις στους τομείς των μεταφορών, των επικοινωνιών, της διαστημικής και των πολεμικών μέσων**

περιορίζουν ή μεταβάλλουν τον παράγοντα της γεωγραφίας. Αναμφιβόλως, η διαφοροποίηση αυτή είναι περισσότερο έντονη στη σύγχρονη εποχή εξαιτίας της χρήσης συστημάτων υψηλής τεχνολογίας. Ο έλεγχος πλέον της ναυσιπλοΐας μπορεί να γίνει με δορυφορικά συστήματα ή ραντάρ, από μεγάλες αποστάσεις και με απόλυτη ακρίβεια. Η δε προσβολή θαλάσσιων στόχων μπορεί να επιτευχθεί από αποστάσεις δεκάδων χιλιομέτρων, με πυραυλικά συστήματα υψηλής ακρίβειας που μπορούν να εκτοξευθούν από βάσεις εδάφους, από πλοία ή από αεροσκάφη.

48. **Δεν είναι μόνο η θέση και η διαμόρφωση μιας χώρας που τη διαφοροποιεί ως προς την στρατιωτική της αξία, αλλά και το υπέδαφός της.** Έτσι, χώρες που διαθέτουν ορυκτό πλούτο και πρώτες ύλες, γενικώς, αποτελούν στόχο άλλων χωρών, κυρίως Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες επιδιώκουν να τις προσεταιριστούν, να τις θέσουν υπό τον έλεγχό τους ή, ακόμη, και να τις καταλάβουν.

49. **Η γεωγραφική θέση είναι «δώρο Θεού» που μπορεί να δώσει στον κατέχοντα πλεονεκτήματα ισχύος, αλλά μπορεί, επίσης, να καταστεί στοιχείο προβληματικών καταστάσεων στις διακρατικές σχέσεις και, ίσως, και δυστυχίας.** Η επίδραση της γεωγραφίας στην απόκτηση οικονομικής ισχύος είναι ιδιαίτερα σημαντική και από τη μελέτη της μπορούμε να οδηγηθούμε σε ιδιαίτερα χρήσιμα συμπεράσματα. Η ύπαρξη καλλιεργήσιμων εκτάσεων, πλωτών ποταμών, λιμανιών, δυνατότητας επικοινωνίας των διαφόρων περιοχών, και άλλοι παράγοντες επηρεάζουν την ανάπτυξη της οικονομίας. Η γεωγραφική «φτώχεια» μπορεί να έχει επίσης δυσμενείς συνέπειες στην ανάπτυξη (οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική), όπως στην περίπτωση της Αφρικής. Υποστηρίζεται, μάλιστα, ότι ο φτωχός οριζόντιος διαμελισμός της αφρικανικής ηπείρου, με την ανυπαρξία πολλών και σημαντικών λιμανιών, ήταν μία από τις αιτίες της υπανάπτυξης και της πολιτισμικής, οικονομικής και τεχνολογικής υστέρησης, δεδομένου ότι στερούσε στην ήπειρο τη δυνατότητα επικοινωνίας με τον υπόλοιπο κόσμο, αλλά και την ανάπτυξη του εμπορίου.

Ενέργεια

50. Στους φυσικούς πόρους περιλαμβάνονται και οι πρώτες ύλες που διαθέτει μια περιοχή, οι οποίες φυσικά εκτός από πλουτοπαραγωγική πηγή, μπορούν να αποτελέσουν και μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Η κατοχή, ο έλεγχος και η δυνατότητα εκμετάλλευση πρώτων υλών αποτελούν σημαντικό πλεονέκτημα στις διακρατικές σχέσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αποκαλούμενες στρατηγικές πρώτες ύλες και ειδικότερα αυτές που αφορούν στην ενέργεια. **Ως παράγων ισχύος οι πρώτες ύλες συμβάλλουν στην απόκτηση πλούτου και πολιτικής ισχύος, ενώ επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα και την απόκτηση στρατιωτικής ισχύος.**³⁹

³⁹ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 133

51. Ιστορικά διαπιστώνεται ότι η στρατηγική αξία των πρώτων υλών έγκειται **κυρίως στον έλεγχο τους παρά στην κατοχή τους**. Ειδικότερα, αναφερόμενοι σε στρατηγικές πρώτες ύλες εννοούμε εκείνες που η κατοχή τους, παρέχει κύρια πλεονεκτήματα στην οικονομία και την αυτονομία της βιομηχανικής παραγωγής, ενώ αντίθετα η έλλειψη τους μπορεί να επιφέρει σημαντικό πλήγμα ή να εξαναγκάσει σε αναζήτηση και προμήθεια τους από άλλες χώρες. Το τελευταίο μπορεί να έχει ως συνέπεια πολιτικές και οικονομικές δεσμεύσεις και απώλεια πολιτικής ισχύος. Ο έλεγχος των ενεργειακών πρώτων υλών αποτελεί στρατηγικό στοιχείο και παράγοντα ισχύος για όλες τις χώρες, κυρίως τις μεγάλες δυνάμεις. Παράλληλα αποτελεί και σημαντικό συντελεστή οικονομικής αλλά και διπλωματικής ανάπτυξης και άρα παράγοντα ισχύος, των χωρών που τις παράγουν, αν και συχνά αποβαίνει αιτία πολιτικών πιέσεων ή ακόμα στρατιωτικών επεμβάσεων εκ μέρους μεγαλύτερων δυνάμεων.⁴⁰

52. Οι ενεργειακοί πόροι αποτελούν, σημαντικό στοιχείο ανάπτυξης των χωρών της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής και ίσως τον σημαντικότερο παράγοντα ισχύος τους. Παράλληλα, στις ακτές της Μεσογείου, καταλήγει σημαντικός αριθμός αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου. Η περιοχή της Κασπίας αποτελεί, εδώ και αρκετά χρόνια, χώρο έντονου ανταγωνισμού, καθώς στη μάχη εμπλέκονται όχι μόνο οι πέντε παράκτιες χώρες Ρωσία, Ιράν, Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν και Τουρκμενιστάν αλλά και μαζικές δυτικές επενδύσεις που βρίσκονται πίσω από αυτές, και ενδιαφέρονται να αποκτήσουν πρόσβαση στους υδρογονάνθρακες της περιοχής. Η κατανομή της Κασπίας μεταξύ των παράκτιων χωρών παραμένει ένα πρόβλημα που δεν έχει βρει τη λύση του, δύο δεκαετίες μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Το θέμα έχει αποκτήσει πρόσθετη σημασία λόγω της αξίας του υπεδάφους της υποθαλάσσιας περιοχής, το οποίο η τότε Σοβιετική Ένωση δεν είχε, από άποψη τεχνολογίας, μεγαλύτερη δυνατότητα να εκμεταλλευτεί. Το πλεονέκτημα της Ρωσίας είναι αφενός ότι ελέγχει το μεγαλύτερο μέρος των υφιστάμενων αγωγών, που δίνουν τη δυνατότητα στους υδρογονάνθρακες που παράγει, αλλά και εκείνους τους Καζακστάν και του Τουρκμενιστάν να εξάγονται προς τη Δύση, αφετέρου είναι ο μοναδικός κάτοχος του καναλιού που παρέχει υδάτινο σύνδεσμο μεταξύ της Κασπίας και των ωκεανών. Οι ΗΠΑ με προθυμία έχουν προτείνει την κατασκευή ενός υποθαλάσσιου αγωγού στην Κασπία, από το Τουρκμενιστάν στο Μπακού, δίνοντας τη δυνατότητα εξαγωγών Τουρκμενικού φυσικού αερίου, παρακάμπτοντας τόσο τη Ρωσία όσο και το Ιράν.⁴¹

53. **Ένα στοιχείο που επιδρά σημαντικά στη γεωπολιτική της ενέργειας είναι οι τιμές**, και ιδιαίτερα η αναμενόμενη διαμόρφωση τους στις επόμενες δεκαετίες, όταν νέες μορφές ενέργειας θα έρθουν να αντικαταστήσουν τις σημερινές. Κάποιες χώρες που παρουσιάζουν εσωτερική σταθερότητα,

⁴⁰ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ 134

⁴¹ Οπ. π., σελ. 134-136

απολαμβάνουν μεγάλα κέρδη από τις υψηλότερες τιμές, όμως αυτό κάποια στιγμή μπορεί να ανατραπεί. Οι υψηλές τιμές, δίνουν τη δυνατότητα σε κύριους εξαγωγείς, όπως η Ρωσία και το Ιράν, να αποκτούν οικονομικούς πόρους για την αύξηση της εθνικής τους ισχύος. Από την άλλη, μεγάλες χώρες, όπως η Κίνα που διαθέτουν τεράστιους οικονομικούς πόρους προκειμένου να προμηθεύονται ενέργεια, μπορεί να υποστούν μεγάλο πλήγμα από τις υψηλότερες τιμές. Κάτι τέτοιο θα έχει δυσμενείς επιπτώσεις στη χρηματοδότηση άλλων τομέων, από τους οποίους θα πρέπει να αφαιρεθούν οικονομικοί πόροι, αυξάνοντας έτσι τη φτώχεια⁴² και να καταστεί παράγοντας μετατόπισης ισχύος και ανατροπής ισορροπιών.⁴³

54. Η ενεργειακή ασφάλεια, αποτέλεσε την πρώτη προτεραιότητα στην ατζέντα της ενεργειακής πολιτικής όλων των χωρών. **Ο όρος ενεργειακή ασφάλεια, συναρτάται στενά με την ανάγκη θωράκιση της οικονομίας από τις επιπτώσεις τις οποίες μπορεί να προκαλέσει μία αιφνίδια διακοπή του εφοδιασμού της ενέργειας, καθώς επίσης και μια μεγάλη αύξηση των τιμών των ενεργειακών πόρων.** Ωστόσο, ο πραγματικός κίνδυνος έγκειται στο γεγονός ότι οι πόλεμοι, η τρομοκρατία, τα ατυχήματα, οι φυσικές καταστροφές και σε αρκετές περιπτώσεις οι άστοχες πολιτικές αποφάσεις, μπορεί να δημιουργήσουν μεγάλα προβλήματα στην αγορά πετρελαίου παγκοσμίως και να εκτοξεύσουν τις τιμές στα ύψη.⁴⁴

55. Σημαντικό κεφάλαιο στο όλο πλαίσιο της **επιδίωξης εξασφάλιση ενεργειακών πόρων αποτελεί η διαχείριση της ενέργειας**, που έχει τόσο την εθνική του πτυχή όσο και την εθνική του διάσταση. Εκείνο όμως που ενδιαφέρει περισσότερο στην προκειμένη περίπτωση, από άποψη της διαχείρισης της ενέργειας, είναι η διεθνής διάσταση του προβλήματος και τούτο λόγω της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζει το θέμα της ενέργειας γενικώς. Η ιδιαιτερότητα αυτή έγκειται στο γεγονός ότι από την άποψη των ενεργειακών πηγών, ο κόσμος έχει χωρισθεί σε δύο μεγάλες κατηγορίες: **στις χώρες εκείνες οι οποίες έχουν ευνοηθεί από τις μεγάλες γεωλογικές μεταβολές και βρίσκονται επάνω σε πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου και προσπαθούν να αποκομίσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερα κέρδη και σ' εκείνες που στερούνται αυτών των πηγών και προσπαθούν να εξασφαλίσουν τον απρόσκοπτο εφοδιασμό με ενέργεια, με τους πλέον συμφέροντες όρους.** Η θέση των μεγάλων ιδιωτικών εταιρειών στο ενεργειακό περιβάλλον αποτελεί ακόμη σημαντικό στοιχείο στη διαχείριση της ενέργειας. Οι περισσότερες από τις χώρες που διαθέτουν ενεργειακούς πόρους δεν έχουν τις επιστημονικές και τεχνολογικές δυνατότητες να πραγματοποιήσουν εργασίες εντοπισμού των κοιτασμάτων, γεωτρήσεων, άντλησης και μεταφοράς. Αυτό έχει ως συνέπεια την εκ των πραγμάτων **εμπλοκή ξένων μεγάλων εταιριών, οι οποίες έχουν εξελιχθεί σε πραγματικούς οικονομικούς γίγαντες με ασύλληπτα ύψη κερδών, και στη ουσία ρυθμίζουν το όλο σύστημα παραγωγής και**

⁴² Global Trends 2025: A Transformed World, US National Intelligence Council, Nov 2008

⁴³ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 137-138

⁴⁴ Οπ. π., σελ. 138

διακίνησης του πετρελαίου και του φυσικού αερίου παγκοσμίως. Οι μεγαλύτερες από αυτές έχουν τέτοια ισχύ, ώστε να επηρεάζουν και τις σχέσεις των κρατών σε διεθνές ή περιφερειακό επίπεδο, συμβάλλοντας συχνά σε γεωπολιτικές μεταβολές.⁴⁵

56. Επιπλέον, η προσπάθεια για εξασφάλιση στρατηγικών πρώτων υλών αποτελεί συχνά αιτία πολεμικών συγκρούσεων, αφού οι ισχυρότερες χώρες καταφεύγουν στη χρήση της στρατιωτικής τους ισχύος για τη διατήρηση της πρόσβασης σ' αυτές. Το θέμα της ενεργειακής ασφάλειας είναι πολύπλοκο, υπό την έννοια ότι χώρες του πλανήτη που δεν έχουν την τύχη να κερδίσουν το μεγάλο γεωλογικό λαχείο και να βρεθούν σε τόπο που υπάρχουν σε αφθονία κοιτάσματα των υδρογονανθράκων, εξαρτώνται από τις χώρες που διαθέτουν τις πηγές ενέργειας. Επειδή όμως στο πλαίσιο αυτό υπάρχει ένα μεγάλο πλέγμα αλληλεξαρτήσεων, συνάγεται ότι και οι χώρες που παράγουν την ενέργεια εξαρτώνται από τις μη παραγωγούς χώρες με διάφορους τρόπους.⁴⁶

57. Όλα δείχνουν ότι στις δεκαετίες που ακολουθούν, ένας διαφορετικός πόλεμος θα είναι σε εξέλιξη. **Ένας ενεργειακός πόλεμος που θα αναπτυχθεί σε παγκόσμιο επίπεδο, με αντικείμενο τις κύριες μορφές ενέργειας, τις εταιρείες και οργανισμούς που θα τις προμηθεύουν, και τις χώρες που θα τις χρησιμοποιούν.** Μεταξύ των αιτιών αυτού του πολέμου είναι, από τη μια οι συνεχείς αυξανόμενες σε ενέργεια ανάγκες, ιδιαίτερα από ταχέως αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η Κίνα και η Ινδία, και από την άλλη η προϊούσα μείωση των αποθεμάτων πετρελαίου, σε συνδυασμό με την παγκόσμια αλλαγή του κλίματος. Το ερώτημα είναι ποιος θα κυριαρχήσει στον εφοδιασμό της ενέργειας παγκοσμίως στο δεύτερο μισό του 21^{ου} αιώνα.⁴⁷

Στρατιωτική Ισχύ

58. Η προβολή της ισχύος, ανεξαρτήτως σε ποιους παράγοντες αυτή βασίζεται, υλοποιείται σε κάθε περίπτωση με τις ένοπλες δυνάμεις. Σ' αυτές συνιστάται η «πραγματική» ισχύς ενός κράτους. Το μέγεθος του πληθυσμού και το επίπεδο του πλούτου του συνιστούν την «δυνητική» ισχύ, αποτελώντας τα βασικά θεμέλια της στρατιωτικής ισχύος.⁴⁸ Ακόμη και στη σύγχρονη εποχή, παρά την επίδειξη ισχύος με άλλα μέσα, (π.χ. διπλωματικές και οικονομικές πιέσεις) **το τελικό επιδιωκόμενο αποτέλεσμα επιτυγχάνεται συνήθως με την παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων ή κατ' ελάχιστο, με την προβολή της ισχύος τους.**

59. Η στρατιωτική ισχύς παίζει σημαντικό ρόλο στη μελέτη του διεθνούς πολιτικού συστήματος, όπου η αδυναμία δημιουργεί σοβαρά προβλήματα. Στην

⁴⁵ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 139

⁴⁶ Οπ. π., σελ. 140

⁴⁷ Οπ. π., σελ. 142-143

⁴⁸ J. Mearsheimer, Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, 2009, σελ. 105

πράξη, η δημόσια συζήτηση στο πλείστον της θεωρίας των διεθνών σχέσεων, εστιάζει στην επίδραση της στρατιωτικής ισχύος στην συμπεριφορά των κρατών.⁴⁹ Αναλύσεις σχετικά με την αποτροπή, την κατανομή ισχύος και την πολικότητα λαμβάνουν υπόψη τους το μέγεθος της στρατιωτικής ισχύος.

60. **Η στρατιωτική ισχύς αποτελεί, ιστορικά, το μέτρο και το δείκτη της εθνικής ισχύος.** Η ήττα στον πόλεμο σηματοδοτεί την απώλεια, αν όχι το τέλος της ισχύος ενός κράτους, ενώ η στρατιωτική νίκη συνήθως αποτελεί τον προάγγελο της ανάδυσης νέων δυνάμεων. Όμως η στρατιωτική ισχύς είναι κάτι περισσότερο από απλή συγκέντρωση προσωπικού, υλικού και οπλικών συστημάτων. Η ηγεσία, σε συνδυασμό με τη στρατηγική, η πειθαρχία, το ηθικό και η κατάλληλη οργάνωση αποτελούν επίσης ζωτικά στοιχεία της. **Υπάρχουν τρία συστατικά της στρατιωτικής ισχύος: το ηθικό,** το οποίο κινητοποιεί τους στρατιώτες και τους κάνει να μάχονται, **η φυσική προετοιμασία για τη μάχη,** η οποία περιλαμβάνει την εκπαίδευση καθώς και τον τρόπο με τον οποίο τα στρατεύματα εξοπλίζονται και εφοδιάζονται, και τέλος **η επιχειρησιακή αντίληψη.** Το τελευταίο είναι το φθινότερο, υπό την έννοια των οικονομικών επενδύσεων, λειτουργεί όμως ως σημαντικός πολλαπλασιαστής ισχύος για τα δύο πρώτα. Η επιχειρησιακή αντίληψη αναφέρεται κυρίως στη στρατηγική και την ηγεσία.⁵⁰

61. Η στρατιωτική ισχύς μπορεί να φέρει αποτελέσματα, κυρίως πολιτικά, χρησιμοποιούμενη όχι αποκλειστικά για πολεμικές επιχειρήσεις υψηλής έντασης, αλλά επίσης για να προσβάλει την ισχύ του κράτους που την χρησιμοποιεί. Ο όρος **προβολή ισχύος αναφέρεται στην ικανότητα ενός κράτους να χρησιμοποιεί όλα ή κάποια από τα στοιχεία ισχύος που διαθέτει (πολιτικά, οικονομικά, πληροφοριακά, ή στρατιωτικά) για την ταχεία και αποτελεσματική ανάπτυξη και διατήρηση δυνάμεων σε περιοχές κρίσεων ή εθνικών ή συμμαχικών συμφερόντων.** Επιχειρήσεις προβολής ισχύος αναλαμβάνονται συνήθως για τον εκφοβισμό άλλων κρατών, και υλοποιούνται με τη χρήση ή απειλής χρήσης δύναμης, σε μια περιοχή που βρίσκεται συνήθως σε απόσταση από το έδαφος του κράτους που τις πραγματοποιεί. Σκοπός επίσης των επιχειρήσεων προβολής ισχύος μπορεί να είναι η επέμβαση για διαχείριση κρίσεων. Η δυνατότητα ενός κράτους να διεξάγει επιχειρήσεις προβολής ισχύος αποτελεί σημαντικό στοιχείο ισχύος στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων. Η δυνατότητα προβολής ισχύος από ένα κράτος σημαίνει ότι διαθέτει μέσα αποστολής στρατιωτικής δύναμης έξω από τα σύνορά του. Σε ότι αφορά στις μεγάλες δυνάμεις, η προβολή ισχύος αναφέρεται συνήθως στη δυνατότητα των στρατιωτικών δυνάμεων τους να προσεγγίζουν μεμακρυσμένες περιοχές σε παγκόσμιο επίπεδο. Δεν έχουν, ωστόσο, όλες οι χώρες ανάλογες δυνατότητες, ανεξαρτήτως του μεγέθους των ενόπλων δυνάμεων τους. Ακόμη και

⁴⁹ Stephen Biddle, *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle*, Princeton University Press 2004, σελ. 7

⁵⁰ Ιωάννης Παρίσης, *Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα*, 2011, σελ. 146

χώρες με στατικές δυνάμεις μεγάλου μεγέθους, μπορεί να έχουν περιορισμένες δυνατότητες προβολής, εξαιτίας της έλλειψης ανάλογων μέσων.⁵¹

62. Η προβολή ισχύος μπορεί να εμφανίζεται ως ήπια ή σκληρή. Στην περίπτωση της **προβολής σκληρής ισχύος**, γίνεται χρήση στρατιωτικής δύναμης που μπορεί να περιλαμβάνει στοιχεία χερσαίων, ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων. Στους στόχους μιας επιχείρησης προβολής σκληρής ισχύος, μπορεί μεταξύ άλλων να περιλαμβάνονται:⁵²

α. **Επίδειξη σημαίας**, η οποία αφορά την συμβολική ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων σε μια περιοχή προκειμένου να εκδηλωθούν και να διασφαλιστούν πολιτικά συμφέροντα, αποφασιστικότητα ή βούληση ανάληψης περισσότερο δυναμικής στρατιωτικής δράσης.

β. **Πίεση ή αποτροπή**, που αφορά στην απειλή χρήσης στρατιωτικής δύναμης εναντίων ενός άλλου κράτους, είτε για να πεισθεί να σταματήσει, είτε να αποτραπεί από το να ακολουθεί συγκεκριμένη πολιτική. Στην προκειμένη περίπτωση, η προβολή ισχύος λειτουργεί ως διπλωματικό εργαλείο, επιδιώκοντας να επηρεάσει τη λήψη αποφάσεων του αντίπαλου κράτους.

γ. **Ένοπλη επέμβαση**, με την είσοδο στρατιωτικών δυνάμεων εντός του εδάφους άλλου κράτους με σκοπό τον επηρεασμό των εσωτερικών υποθέσεων του. Η επέμβαση μπορεί να έχει τη μορφή προειδοποίησης, με την είσοδο αρχικά μικρής δύναμης, ή με αεροπορικές δυνάμεις οι οποίες να εκτελούν υπερπτήσεις προς εκφοβισμό, είτε προβαίνουν σε επιλεκτικούς βομβαρδισμούς στόχων εντός του εδάφους του αντιπάλου κράτους. Η επέμβαση των στρατιωτικών δυνάμεων μπορεί να έχει ως στόχο την κατάληψη του συνόλου ή μέρους του εδάφους του αντιπάλου κράτους.

63. Στην περίπτωση της **προβολής ήπιας ισχύος**, γίνεται χρήση στρατιωτικής δύναμης, χωρίς να είναι αναγκαία η εμπλοκή της σε μάχη. Στους στόχους μιας επιχείρησης προβολής ήπιας ισχύος μπορεί να περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων:⁵³

α. **Ασφάλεια των θαλάσσιων γραμμών επικοινωνιών**, για την προστασία των πλοίων από επιθέσεις προερχόμενες από εχθρικές χώρες ή επιθέσεις ατάκτων (π.χ. Πειρατεία).

β. **Επιχειρήσεις εκκένωσης αμάχων**, οι οποίες διεξάγονται με σκοπό την ασφαλή εκκένωση αμάχων που βρίσκονται υπό απειλή σε μια ξένη χώρα στην οποία υπάρχει αναταραχή. Οι στρατιωτικές δυνάμεις που αναλαμβάνουν αποστολή εκκένωσης αμάχων, πρέπει να παρέχουν σε αυτούς προστασία μεταφορά φροντίδα, υποδοχή και συνοδεία. Οι επιχειρήσεις αυτές μπορεί να διεξάγονται άνευ απειλής βίας, με πιθανή χρήση βίας ή με την απειλή χρήση βίας.

⁵¹ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 165

⁵² Οπ. π., σελ. 166

⁵³ Οπ. π., σελ. 166-167

γ. **Ανθρωπιστικές επιχειρήσεις**, όπου η ανάγκη χρήσης στρατιωτικής δύναμης σε άλλη χώρα μπορεί να προκύψει εξαιτίας φυσικών καταστροφών ή ανθρωπίνων ενεργειών, όπως είναι οι ραδιολογικές ή βιοχημικές μολύνσεις και βιομηχανικές καταστροφές, ως αποτέλεσμα πολεμικών συγκρούσεων. Ομοίως, ανθρωπίνες επιχειρήσεις μπορεί να αναπτυχθούν όταν υπάρχουν μεγάλα κύματα προσφύγων.

δ. **Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης**, οι οποίες σχεδιάζονται με στόχο την υποστήριξη παραλλήλων διπλωματικών προσπαθειών. Διεξάγονται ως επιχειρήσεις αντίδρασης σε μία κρίση και καλύπτουν ένα σημαντικό φάσμα στρατιωτικών δραστηριοτήτων, τόσο σε περίοδο εύθραυστης ισορροπίας της ειρήνης, όσο και σε περίοδο σύρραξης αλλά και μετά τη σύρραξη. Συνήθως προϋποθέτουν την επιτόπια ανάπτυξη δυνάμεων του ΟΗΕ με τη συγκατάθεση όλων των ενδιαφερομένων μερών, σύμφωνα με το Κεφάλαιο VI του Χάρτη του ΟΗΕ. Περιλαμβάνουν διάφορες μορφές επιχειρήσεων όπως: Αποκατάσταση Ειρήνης, Διατήρησης Ειρήνης, Οικοδόμησης Ειρήνης, Επιβολής Ειρήνης και Πρόληψης Συρράξεων.

64. Μεταξύ των μέσων που χρησιμοποιούνται για την ανάληψη επιχειρήσεων προβολής ισχύος που διαθέτουν κάποιες μεγάλες χώρες, με πρώτη τις ΗΠΑ, περιλαμβάνονται: αεροσκάφη στρατηγικών μεταφορών και βομβαρδιστικά μακράς ακτίνας δράσης, αεροπλανοφόρα, υποβρύχια εξοπλισμένα με βαλλιστικούς πυραύλους, θαλάσσιες στρατηγικές μεταφορές. Σε ότι αφορά τις στρατιωτικές δυνάμεις που είναι καταλληλότερες για επιχειρήσεις προβολής ισχύος, αυτές είναι κατά βάση ελαφρές, ευκίνητες και ταχέως αναπτυσσόμενες μονάδες, όπως οι αερομεταφερόμενες και οι αμφίβιες. Οι μεγάλες δυνάμεις υλοποιούν την προβολή ισχύος και μέσω στρατιωτικών βάσεων που διατηρούν σε διάφορες περιοχές του πλανήτη.⁵⁴

Οικονομία⁵⁵

65. Ο Πλούτος και η ισχύς βρίσκονται πάντοτε σε αλληλεξάρτηση, δεδομένου ότι για την απόκτηση των μέσων ισχύος (κυρίως όπλων και στρατών) υπάρχει ανάγκη σημαντικών κεφαλαίων. Η οικονομική ανάπτυξη, ως παράγοντας ισχύος αποκτά στη σύγχρονη εποχή όλο και μεγαλύτερη σημασία, με αποτέλεσμα μάλιστα σε αρκετές περιπτώσεις, να περιορίζει τη σημασία άλλων παραγόντων όπως η δημογραφία ή η ένοπλη δύναμη.

66. **Η οικονομική ισχύς αποτελεί το θεμέλιο της στρατιωτικής ισχύος και απαραίτητη προϋπόθεση για την μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της**

⁵⁴ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 167-168

⁵⁵ Οπ. π., σελ. 169-184

δεύτερης.⁵⁶ Η κατοχή οικονομικής ισχύος μπορεί να οδηγήσει στην απόκτηση στρατιωτικής ισχύος, αλλά μπορεί επίσης να συμβεί και το αντίστροφο, σημειώνει ο Russel, και προσθέτει ότι σε πρωτόγονες συνθήκες η στρατιωτική δύναμη είναι συνήθως η πηγή των άλλων μορφών ισχύος, όσον αφορά τις σχέσεις των χωρών.⁵⁷ Ανέκαθεν, η ικανότητα να χρηματοδοτηθεί ο πόλεμος και άρα να διατηρηθεί η στρατιωτική και κατ' επέκταση και η πολιτική ισχύς ενός κράτους, εξαρτάται από την πρόσβασή του στον πλούτο.⁵⁸

67. Δεν είναι δυνατόν ένα κράτος να συγκροτήσει ισχυρές ένοπλες δυνάμεις αν δε διαθέτει πλούτο αλλά και την απαραίτητη τεχνολογική βάση ώστε να εξοπλίζει, να εκπαιδεύει και να εκσυγχρονίζει συνεχώς τις δυνάμεις του. Η τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία επιτυγχάνεται χάρη σε οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες, συμβάλλει καταλυτικά στην απόκτηση ισχύος, ενώ παράλληλα, επηρεάζει συνεχώς τις αντιλήψεις της τακτικής και της στρατηγικής στη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων. Ο Κλαούζεβιτς, αναφέρεται στην εξάρτηση των στρατιωτικών θεσμών και του πολέμου από παράγοντες όπως οι οικονομικοί πόροι και η πολιτική, χωρίς ωστόσο να εξισώνει τον πλούτο με την στρατιωτική ισχύ.⁵⁹

68. Στην Ευρώπη κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα, ήταν έντονη η προσπάθεια των ισχυρών κρατών να αυξήσουν την ισχύ τους μέσω του πλούτου που τους πρόσφεραν οι αποικίες τους, ώστε να επικρατήσουν έναντι των αντιπάλων τους στον ευρωπαϊκό χώρο. Όπως διαπιστώνει ο M. Howard, η ικανότητα να χρηματοδοτήσει κανείς τον πόλεμο και επομένως να διατηρήσει την πολιτική εξουσία στην Ευρώπη εξαρτήθηκε όλο και περισσότερο από την πρόσβασή του στον πλούτο, είτε εκείνον που προερχόταν από τον εκτός Ευρώπης κόσμο, είτε εκείνον που προέκυπτε από το εμπόριο που σε τελική ανάλυση προερχόταν από αυτόν τον πλούτο.⁶⁰ Υπήρχε στην πραγματικότητα μια διαρκής αλληλεπίδραση μεταξύ της επέκτασης των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων εκτός Ευρώπης και των πολυαίμακτων συγκρούσεων μεταξύ των Ευρωπαίων. Διαπιστώνει λοιπόν ότι η αποικιακή επέκταση παρείχε επιπλέον πόρους για τις συγκρούσεις, οι οποίες σε ένα σημαντικό βαθμό, προκαλούνταν από αυτή.

69. Σύμφωνα με τον Robert Gilpin, το διεθνές πολιτικό σύστημα και σύστημα ασφαλείας παρέχουν το απαραίτητο πλαίσιο εντός του οποίου λειτουργεί η διεθνής οικονομία. Από την άλλη, οι εθνικές και διεθνείς οικονομίες παράγουν τον πλούτο ο οποίος αποτελεί το θεμέλιο του διεθνούς πολιτικού συστήματος. Οι πολιτικές αλλαγές συχνά υπονομεύουν τη σταθερότητα του διεθνούς πολιτικοοικονομικού συστήματος και μπορούν ακόμη να οδηγήσουν σε διεθνή σύρραξη.⁶¹

⁵⁶ Χαρ. Παπασωτηρίου, *Η Διεθνής Πολιτική στον 21 Αιώνα*, 2008, σ.37

⁵⁷ Bertrand Russell, *Ισχύς*, Ευρασία, 2001, σελ.136

⁵⁸ Richard Holmes (ed), *The Oxford companion to Military History*, λήμμα: "War finance", σελ. 978

⁵⁹ P. Paret, «Κλαούζεβιτς», *Οι Δημιουργοί της σύγχρονης Στρατηγικής*, 2004, σελ. 255

⁶⁰ Howard Michael, *Ο ρόλος του πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, 2000, σελ. 78

⁶¹ Robert Gilpin, *Global Political Economy*, Princeton University Press, 2001, σελ.23

70. Ανάλογες είναι και οι επισημάνσεις του Βρετανού οικονομολόγου Ralph Hawtrey, ο οποίος στο ενδιαφέρον του έργο του *Economic Aspects of Sovereignty*, επισημαίνει ότι η σχέση των οικονομικών θεμάτων και της εθνικής ασφάλειας, είναι αμφοτεροβαρής, σημειώνοντας ότι οι πόλεμοι δεν αποσκοπούν στην απόκτηση ευημερίας αλλά οικονομικής ισχύος.⁶² Συνδέει, επίσης, την οικονομική ισχύ με το γόητρο της χώρας, «Κάθε χώρα έχει το δικό της κεφάλαιο γόητρου για να το χρησιμοποιήσει στη διπλωματία. Γόητρο σημαίνει αναγνώριση ισχύος, και η οικονομική ισχύ αποτελεί το πιο σημαντικό συστατικό της. Η στρατιωτική ικανότητα και η στρατιωτική αρετή συμβάλλουν επίσης στο γόητρο, αλλά δεν αποτελούν αντικείμενα της ίδιας μετρήσιμης και ορατής αξίας σε περιόδους ειρήνης όπως η οικονομική ισχύς. Με δεδομένη την στρατιωτική ικανότητα και τις στρατιωτικές αρετές, οι διαστάσεις της δύναμης που θα αναπτυχθεί στο πεδίο εξαρτώνται από την οικονομική ισχύ».⁶³

71. Ο Geoffrey Parker μας δίνει μια εντύπωση της επίδρασης της οικονομίας στην απόκτηση ισχύος, αναφερόμενος στην Κίνα των προηγούμενων αιώνων. «Παρ' όλο που το κινέζικο κράτος, στο μέγιστο της έκτασής του, κάλυπτε το μεγαλύτερο τμήμα της περιφέρειας που προοριζόταν ως Άπω Ανατολή, η επέκταση της ισχύος του στη ναυτική περιφέρεια (τη ζώνη του Ειρηνικού) ήταν πάντοτε περιορισμένη και αβέβαιη. Αυτή η απουσία επιτυχίας μπορεί να αποδοθεί στους ανεπαρκείς οικονομικούς πόρους που η Κίνα διέθετε για ναυτικές δραστηριότητες, καθώς και στο ότι η εξωτερική πολιτική της είχε έντονο ηπειρωτικό προσανατολισμό. Κάτω από αυτές τις συνθήκες εμφανίστηκε στη ναυτική περιφέρεια το ιαπωνικό κράτος που μπόρεσε να διατηρήσει την ανεξαρτησία του και να ενδυναμώσει την επιρροή του στο αρχιπέλαγος».⁶⁴

72. Συναφής προς την έννοια της ισχύος είναι και η γεωοικονομία, η οποία μελετά τα γεωοικονομικά δεδομένα μιας γεωγραφικής περιοχής ή σε διεθνή κλίμακα τα οποία σχετίζονται με την οικονομική ισχύ (οικονομικές δραστηριότητες ως προς το οικονομικό περιβάλλον), με σκοπό την αξιοποίησή τους. Τα λεγόμενα γεωοικονομικά δίκτυα είναι οι διάφοροι αγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας, πετρελαίου, φυσικού αερίου, θαλάσσιοι και χερσαίοι οδοί εμπορίου, οδοί λαθρομετανάστευσης, διακίνησης ναρκωτικών, καλλιεργήσιμες εκτάσεις, λιμάνια κτλ. Μεταξύ των άλλων, η γεωοικονομία μελετά το ρόλο της οικονομικής αλληλεξάρτησης για την επίλυση ή την πρόληψη των συγκρούσεων, τα όρια της οικονομίας στην πρόληψη ή επίλυση των συγκρούσεων, τη σχέση μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και των πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών στις διάφορες χώρες, όπως η διαφθορά, η ανάπτυξη δικτύων οργανωμένου εγκλήματος, η ανάπτυξη τρομοκρατικών ομάδων και η διασύνδεσή τους με συμβατικές μορφές εγκλήματος.

⁶² Ralph G. Hawtrey, *Economic Aspects of Sovereignty*, Longmans, Green, 1952

⁶³ Οπ. π., σελ.105

⁶⁴ Parker Geoffrey, *Γεωπολιτική: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*, Ροές, 2002, σελ.208

73. Σε μια ενδιαφέρουσα ανάλυση του STRATFOR, με τίτλο «Η Γεωγραφία της Ύφεσης», παρουσιάζονται κάποια γεωγραφικά στοιχεία που επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά την ανάπτυξη των οικονομιών.⁶⁵ Σύμφωνα με αυτόν, το κύριο στοιχείο της ανάπτυξης των ΗΠΑ δεν είναι απλώς το μέγεθός τους, αλλά και το μέγεθος του χρήσιμου εδάφους. Αντίθετα, το μεγαλύτερο μέρος του εδάφους της Ρωσίας και της Κίνας, που επίσης έχουν μεγάλη έκταση, είναι άχρηστο για τη γεωργία, την οικιστική εγκατάσταση και ανάπτυξη. Επιπλέον, οι ΗΠΑ έχουν τη δυνατότητα ενός πλούσιου δικτύου μεταφορών, συμπεριλαμβανομένων των πλωτών ποταμών και τη διασύνδεση με τον τρόπο αυτό των δύο ακτών της, των λιμανιών και των λοιπών συγκοινωνιακών κόμβων.

74. Από την άλλη η Ρωσία, έχει επίσης μεγάλους ποταμούς αλλά αυτοί, ως επί τω πλείστον, έχουν κατεύθυνση προς το βορρά, προς τον Αρκτικό ωκεανό και έτσι δεν εξυπηρετούν αρκετά τον πληθυσμό και το εμπόριο. Εξάριση αποτελεί ο Βόλγας ο οποίος όμως εκβάλλει στην Κασπία, ενώ παγώνει κατά τη χειμερινή περίοδο. Η παρέμβαση σε αυτό το δύσκολο έδαφος απαιτεί διάθεση μεγάλων κεφαλαίων, καταρχήν για την κατασκευή οδικών και σιδηροδρομικών δικτύων, απαραίτητων για να επιτευχθεί η πλέον στοιχειώδης οικονομική ανάπτυξη.

75. Στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής, η οικονομική στρατηγική (ως μία από τις διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής) αναφέρεται αφενός στην υποστήριξη των ενόπλων δυνάμεων του κράτους, αφετέρου στην υπονόμηση της οικονομικής υποστήριξης του αντιπάλου. Η πρώτη περίπτωση αφορά στην οικονομία του πολέμου που, εκτός των άλλων περιλαμβάνει όλο το πλαίσιο της χρηματοδότησης των στρατιωτικών προπαρασκευών και επιχειρήσεων. Στη δεύτερη περίπτωση αναφερόμαστε στον οικονομικό πόλεμο, ο οποίος μπορεί να αποτελέσει εργαλείο της εξωτερικής πολιτικής, αλλά και στρατηγικό αντικειμενικό σκοπό των στρατιωτικών επιχειρήσεων.

76. Ο οικονομικός πόλεμος είναι όρος που αναφέρεται στις οικονομικές πολιτικές που ακολουθούνται ως μέρος των στρατιωτικών επιχειρήσεων στη διάρκεια της πολεμικής περιόδου. Ο σκοπός του οικονομικού πολέμου είναι η κατάληψη, ο έλεγχος ή η εξουδετέρωση κρίσιμων οικονομικών πόρων (κατά βάση στρατηγικών πρώτων υλών βιομηχανικών εγκαταστάσεων κλπ) ώστε οι στρατιωτικές δυνάμεις να μπορούν να επιχειρούν με πλήρη αποτελεσματικότητα, καθώς και η αποστέρηση των εχθρικών δυνάμεων από αυτούς τους πόρους ώστε να μην μπορούν να δράσουν αποτελεσματικά.⁶⁶

77. Υπάρχουν διάφοροι τύποι πολιτικών που ακολουθούνται στην περίπτωση του οικονομικού πολέμου, με σημαντικότερο τον αποκλεισμό. Με αυτόν

⁶⁵ Peter Zeihan, The Geography of Recession, STRATFOR Global Intelligence, June 2, 2009

⁶⁶ Χαρακτηριστική περίπτωση οικονομικού πολέμου αποτέλεσε η αποκοπή των γραμμών ανεφοδιασμού των γερμανικών δυνάμεων από τους Ρώσους στη μάχη του Στάλινγκραντ (Αύγουστος 1942 – Φεβρουάριος 1943) οδηγώντας τες σε λιμοκτονία και τελικά σε ήττα και την παράδοση. Η μάχη του Στάλινγκραντ θεωρείται ως η πλέον αιματηρή μάχη της ανθρώπινης ιστορίας με συνολικές απώλειες 1,5 εκατομμύριο ανθρώπους.

επιδιώκεται η απαγόρευση της προσέγγισης εφοδίων στρατευμάτων, πληροφοριών ή συνδρομής σε μια εχθρική περιοχή ή εχθρικών δυνάμεων. Διακρίνουμε κατά βάση τρεις μορφές αποκλεισμού. Τον ναυτικό αποκλεισμό, την πολιορκία και τον ηλεκτρονικό πόλεμο. Στην τελευταία περίπτωση πρόκειται για ηλεκτρονικές παρεμβολές που δημιουργούν στον εχθρό προβλήματα επικοινωνίας, πληροφόρησης ή ακόμη και διοίκησης και ελέγχου των στρατιωτικών δυνάμεων.

78. Ο Liddell Hart, αναφερόμενος στον ναυτικό αποκλεισμό που επέβαλε η Βρετανία στη Γερμανία το 1914, ο οποίος έγινε ασφυκτικότερος με την είσοδο των ΗΠΑ στον πόλεμο του 1917 γράφει: «Παρά το ότι η αμερικανική στρατιωτική ισχύς χρειαζόταν αρκετό χρονικό διάστημα για να αναπτυχθεί, η είσοδος στον πόλεμο είχε ένα άμεσο αποτέλεσμα γιατί περιέσφιξε περισσότερο τον ναυτικό αποκλεισμό».⁶⁷ Στη συνέχεια χαρακτηρίζει τον αποκλεισμό ως μια ύψιστη στρατηγική έμμεσης προσπέλασης εναντίον της οποίας δεν υπάρχει καμία αποτελεσματική αντίσταση.

79. Ο οικονομικός πόλεμος χρησιμοποιήθηκε κυρίως κατά τη διάρκεια του Β'ΠΠ όταν οι Συμμαχικές δυνάμεις ακολούθησαν ανάλογες πολιτικές προκειμένου να αποστερήσουν τη γερμανική πολεμική μηχανή από κρίσιμους πόρους. Οι κυρώσεις που είχαν επιβληθεί το 1990 στο Ιράκ, με τις αποφάσεις 661 και 687 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, αποτελούν περίπτωση οικονομικού πολέμου.

80. Είναι προφανές ότι οικονομικός πόλεμος είναι δυνατόν να διεξαχθεί και κατά την διάρκεια ειρηνικής περιόδου, κυρίως από μέρους των πλουσιότερων χωρών, οι οποίες έχουν τη δυνατότητα μέσω χρηματιστηριακών ή διαπραπτευτικών μεθόδων ή ακόμη και του εμπορίου και των πρώτων υλών, να επιφέρουν πλήγματα στα νομίσματα και τις οικονομίες άλλων χωρών. Ωστόσο, πέραν του οικονομικού πολέμου, η οικονομική ισχύς μπορεί να εκδηλωθεί μέσω προγραμμάτων οικονομικής βοήθειας προς οικονομικά ασθενέστερες χώρες ή οργανισμούς, όπως ευρύτατα συμβαίνει στην περίπτωση της ΕΕ, κυρίως προς τις χώρες της περιφέρειας της (ανατολική Ευρώπη, Καύκασος, Μεσογειακή περιοχή) μέσω διαφόρων προγραμμάτων.

81. Με την παγκοσμιοποίηση, κυρίως με την οικονομική πτυχή της, αυτήν της διεθνοποίησης της οικονομίας, παρατηρούμε ότι οι χώρες με υψηλή τεχνολογία και τις χρηματιστικές ικανότητες απομυζούν πλούτο και πόρους από τον πλανήτη. Οι ομάδες G7,G8 ή ακόμα και G20 ακολουθούν πολιτικές που υπαγορεύει το «Διεθνές Κεφάλαιο», οι οποίες ελέγχονται δια του ΔΝΤ, του Παγκοσμίου Κέντρου Εμπορίου και της Παγκόσμιας Τράπεζας. Τελικά εκείνο που συμβαίνει είναι ο έλεγχος του παγκόσμιου πλούτου από συγκεκριμένες ομάδες και χρηματιστηριακούς κολοσσούς οι οποίες συγκροτούν στην πράξη μια ολιγαρχία του πλούτου που αποδεικνύεται σημαντικός παράγοντας ισχύος. Μέσα μάλιστα από επιδιώξεις όπως εκείνη της «Παγκόσμιας Διακυβέρνησης» επιδιώκεται η απόκτηση πλήρους ελέγχου.⁶⁸

⁶⁷ Liddell Hart, Οι μεγάλοι πόλεμοι της Ιστορίας, 1968, σελ. 236-237

⁶⁸ Ο Brzezinski επισημαίνει ότι «θα πρέπει να θεωρούμε ως μέρος του αμερικανικού συστήματος τον παγκόσμιο ιστό εξειδικευμένων οργανισμών, ιδιαίτερα τους «διεθνείς» οικονομικούς οργανισμούς . Μπορεί να ειπωθεί ότι το ΔΝΤ και η

82. Η περίπτωση της αμερικανικής οικονομίας τον Αύγουστο του 2011 δείχνει το πρόβλημα: Ένας «οίκος αξιολόγησης» υποβαθμίζει την οικονομία της υπερδύναμης, ο κόσμος ανησυχεί, τα χρηματιστήρια εμφανίζουν πτώση. Ο «οίκος» είναι ιδιωτικός, δεν έχει εκλεγεί, δεν αποτελεί κρατική εξουσία. Ίσως ελέγχεται από άγνωστα κέντρα συγκεκριμένων συμφερόντων. Ο «Οίκος» από μόνος του δεν είναι φορέας αντικειμενικών στοιχείων ισχύος. Δεν διαθέτει ούτε πληθυσμό, ούτε έδαφος, ούτε στρατιωτική δύναμη. Αξιολογεί όμως κρατικούς δρώντες που αντικειμενικά διαθέτουν ισχύ, και μπορεί με τις εκτιμήσεις του να οδηγήσει σε μετατόπιση ισχύος ή ανατροπή ισορροπιών.

83. Τα κράτη είναι οι κύριοι φορείς ισχύος. Παράλληλα, κάποιες μη κρατικές οντότητες (όπως οργανώσεις της διεθνούς τρομοκρατίας) αποκτούν ισχύ (σε μερικές περιπτώσεις μεγαλύτερη από την ισχύ κάποιων κρατών) κατέχοντας πλούτο και οπτικά συστήματα αλλά και δυνατότητες δράσης που η σύγχρονη τεχνολογία τους παρέχει. Μιλώντας για την οικονομία διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν και κάποιοι άλλοι δρώντες του διεθνούς συστήματος που μπορούν να απειλήσουν ή να επηρεάσουν αρνητικά την ισχύ ακόμα και των μεγάλων κρατών. Το ερώτημα που τίθεται είναι από πού αντλεί την ισχύ του ο Οίκος Moody's και οι άλλοι όμοιοι του; Πρόκειται για μια μορφή ισχύος που δεν είναι ορατή, ούτε μετρήσιμη, και το χειρότερο, με αφανή προέλευση. Είναι όμως καταλυτική και ικανή να αποδημήσει ή να μεταβάλλει την ισχύ ακόμη και ισχυρών κρατών.

84. Ο όρος «παγκόσμια διακυβέρνηση» περιλαμβάνει όλους τους θεσμούς τα καθεστώτα, διαδικασίες, συμπράξεις και δίκτυα τα οποία συμβάλλουν στη συλλογική δράση και επίλυση προβλημάτων στο προβλεπτό μέλλον. Ωστόσο, από τις κύριες παγκόσμιες δυνάμεις υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις, σχετικά με την παγκόσμια διακυβέρνηση. Στην Ευρώπη εκφράζονται φόβοι για το ενδεχόμενο απώλειας της συνοχής στο διεθνές σύστημα καθώς θα πραγματοποιείται η ανακατανομή της ισχύος. Οι Ρώσοι θεωρούν ότι «η δυτική προσέγγιση του θέματος της παγκόσμιας διακυβέρνησης, με τις ΗΠΑ και τη Δύση ως κέντρο και δημιουργό νόμων και κανόνων, μειώνει την ετοιμότητα άλλων στο να συνεργαστούν». Τέλος, η Κίνα εκφράζει τους ενδοιασμούς της σχετικά με την κυριαρχία, την οποία θεωρεί ως την υπ' αριθμό ένα προτεραιότητά της: « Η Κίνα οφείλει να ισορροπήσει την κυριαρχία με την διεθνή ευθύνη. Όταν θεωρήσει ότι η κυριαρχία της είναι εγγυημένη, θα προχωρήσει μαζί με τις άλλες χώρες. Δεν υπάρχει αμφιβολία».

85. Το βέλτιστο επίπεδο αποτρεπτικής και αμυντικής ισχύος ενός κράτους αποτελεί συνάρτηση της στρατιωτικής ισχύος του και κατ' επέκταση των παραγόντων που την καθορίζουν, με σημαντικότερο το κόστος απόκτησης, συντήρησης και

Παγκόσμια Τράπεζα αντιπροσωπεύουν «παγκόσμια» συμφέροντα και τα συστατικά μέρη τους μπορεί να ερμηνεύσει ότι εκπροσωπούν όλο τον κόσμο. Στην πραγματικότητα όμως σε αυτούς τους οργανισμούς κυριαρχεί σε πολύ μεγάλο βαθμό η Αμερική και η προέλευσή τους ανάγεται σε αμερικανική πρωτοβουλία, ιδιαίτερα στην συνδιάσκεψη του Μπρέτον Γουντς, το 1944». Zbigniew Brzezinski, Η Μεγάλη Σκακιέρα, Νέα Σύννορα – Λιβάνη 1998, σελ. 54-55.

διαχείρισης της στρατιωτικής ισχύος, δηλαδή το ύψος των αμυντικών δαπανών.⁶⁹ Οι αμυντικές δαπάνες αναφέρονται στο κόστος διαχείρισης και συντήρησης του συνόλου του προσωπικού και του υλικού (πολεμικού και μη) που προορίζονται για την παραγωγή της εθνικής άμυνας και ασφάλειας, τόσο σε περιόδους ειρήνης όσο και σε περιόδους κρίσεων ή πολεμικών συρράξεων.

86. Οι προσδιοριστικοί παράγοντες των αμυντικών δαπανών μπορεί να είναι οικονομικοί, πολιτικοί, στρατηγικοί ακόμα και ιστορικοί, αν και τελικά εκείνος που βαραίνει είναι ο οικονομικός παράγοντας⁷⁰. Ειδικότερα, στα πλαίσια μιας αναλυτικής εξέτασης των αμυντικών δαπανών και των εξοπλιστικών δεδομένων σε μια περιοχή, θα πρέπει να εξετάζεται σε ποιο βαθμό το ύψος των αμυντικών δαπανών των χωρών της περιοχής, επηρεάζει τη στρατιωτική ισχύ τους και ποιοι παράγοντες καθορίζουν την διαχρονική εξέλιξη των αμυντικών δαπανών τους. Επίσης ποιες είναι οι πηγές απόκτησης αμυντικού υλικού από τις χώρες της εξεταζόμενης περιοχής και ποιος είναι ο ρόλος και οι δυνατότητες της αμυντικής βιομηχανίας. Τα ερωτήματα αυτά προκύπτουν στα πλαίσια μιας αδιάκοπης εξελεγκτικής διαδικασίας, διαμόρφωσης στρατιωτικών συνασπισμών, οικονομικών συνεργασιών και πολιτικών συμμαχιών στη συγκεκριμένη περιοχή, καθώς και ευρύτερων στρατηγικών συμφερόντων, όπως τα αντιλαμβάνονται και τα οριοθετούν οι μεγάλοι παίκτες του παγκόσμιου συστήματος.

87. **Η ισχύς μιας μεγάλης δύναμης αντανakλάται, μεταξύ των άλλων, και στο ύψος των αμυντικών δαπανών.** Η διατήρηση του χαρακτηριστικού της υπερδύναμης εκ μέρους των Ηνωμένων Πολιτειών, παρά τα προβλήματα και την ανάδυση νέων ισχυρών παιχτών στο παγκόσμιο γεωστρατηγικό παιχνίδι, δεν είναι τυχαία, αν λάβουμε υπόψη ότι οι ΗΠΑ δαπανούν για τις ένοπλες δυνάμεις τους περίπου 700 δις δολάρια ετησίως (περίπου το 43%παγκοσμίως), τη στιγμή που η αμέσως ακολουθούσα σε μέγεθος στρατιωτικών δαπανών Κίνα δηλώνει αμυντικό προϋπολογισμό της τάξης των 120 δισεκατομμυρίων δολαρίων, ενώ ο αντίστοιχος προϋπολογισμός των επομένων τριών χωρών είναι της τάξης των 60 δισεκατομμυρίων δολαρίων.⁷¹

Δημογραφία

88. Η σχέση της Δημογραφίας με την ισχύ είναι αρκετά περίπλοκη, η δε επίδραση της δημογραφικής κατάστασης στην αξιολόγηση της ισχύος παραμένει σχετική.⁷² Ωστόσο, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στις περισσότερες περιπτώσεις η **ισχύς ενός κράτους συνδέεται με τα ποιοτικά στοιχεία του πληθυσμού του.**

⁶⁹ Γ. Μοσχόβης, Η οικονομία της Άμυνας και η άμυνα της οικονομίας, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Θέματα Πολιτικής και Άμυνας, Αθήνα, 2000

⁷⁰ Χρ. Κόλλιας, Η πολιτική οικονομία της άμυνας, Θεσσαλονίκη, 1998

⁷¹ The Military Balance 2008, International Institute of Strategic Studies, London

⁷² Pascal Boniface, Άτλας Διεθνών Σχέσεων, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001, σελ. 80

89. Αναφορές στη σημασία του δημογραφικού παράγοντα έχουμε στο Θουκυδίδη, ο οποίος στον Επιτάφιο λόγο του Περικλέους, διατυπώνει σχετικές απόψεις, μεταξύ των οποίων και προτροπές προς τεκνοποιία, η οποία θα παράσχει στην πόλη διπλή ωφέλεια «εκ τε του μη ερημούσθαι και ασφάλεια ξυνοίσε». Η δημογραφία υπό την μορφή του μεγέθους, των τάσεων και της δομής του πληθυσμού αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα της εθνικής ισχύος. Ένας μεγάλος πληθυσμός είναι ουσιώδες στοιχείο, αλλά δεν εγγυάται αυτομάτως την απόκτηση δύναμης, έτσι παρατηρούμε ότι ο Καναδάς είναι ισχυρότατο κράτος από το πολυπληθέστερο αλλά λιγότερο βιομηχανοποιημένο Μεξικό. Επίσης, η Ιαπωνία με σχετικά μικρό πληθυσμό αλλά τεράστια, παγκόσμιας εμβέλειας τεχνολογική ανάπτυξη, και απόκτηση πλούτου, έχει μεγαλύτερη δυνατότητα εξάσκησης εθνικής ισχύος σε σχέση με την τεράστια ανθρώπινη μάζα της Κίνας.⁷³

90. Η δομή και η ισορροπία του πληθυσμού είναι επίσης σημαντικά στοιχεία για τα αναπτυσσόμενα κράτη. Σημαντικό είναι εν προκειμένω το ποσοστό του πληθυσμού στις περισσότερες παραγωγικές ηλικίες, που γενικά θεωρείται ότι είναι μεταξύ των 18 και 45 ετών, οι οποίες μπορούν να ανταποκριθούν κατά τον καλύτερο τρόπο στις στρατιωτικές και βιομηχανικές ανάγκες του κράτους, καθώς επίσης να δημιουργήσουν τις επόμενες γενεές. Συγκρίνοντας τους αριθμούς αυτής της ηλικιακής ομάδας με εκείνους των νεότερων ηλικιών, έχουμε επίσης μια ακριβέστερη εικόνα των πληθυσμιακών τάσεων και της αλληλεπίδρασης των δημογραφικών στοιχείων με όλους τους παράγοντες ισχύος.⁷⁴

91. **Τέλος, μια σύγκριση του μέσου όρου των πληθυσμιακών ομάδων προς τις γηραιότερες δίδει μια εικόνα των τάσεων που μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην εθνική ισχύ.** Για παράδειγμα, κάθε κράτος με αυξημένη ομάδα απόμαχου πληθυσμού, που συνδυάζεται με σημαντικές κοινωνικές παροχές, υφίσταται την υποχρέωση να αντιμετωπίσει δύσκολες επιλογές μεταξύ «κανονιών και βουτύρου» από τη μια και τους δυνατούς περιορισμούς της εθνικής ισχύος του, καθώς επίσης και των δυνατοτήτων επενδύσεων και οικονομικής ανάπτυξης από την άλλη. Αυτή τη γήρανση του πληθυσμού αντιμετωπίζουν κυρίως οι πλέον αναπτυσσόμενες χώρες, στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική.⁷⁵

92. **Από πολιτικής πλευράς το δημογραφικό βάρος ενός κράτους καθορίζει ή επηρεάζει, σε κάποιες περιπτώσεις, τη συμμετοχή του στα κέντρα λήψης αποφάσεων.** Για παράδειγμα στην ΕΕ, ο αριθμός των εδρών που κατέχει στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κάθε κράτος-μέλος, εξαρτάται από το μέγεθος του πληθυσμού του. Ανάλογη είναι η επίδραση του πληθυσμού κάθε κράτους και στα άλλα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Αντίθετα στον ΟΗΕ κάθε κράτος, ανεξαρτήτως του μεγέθους του έχει μόνο μία ψήφο.⁷⁶

⁷³ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, Αθήνα, 2011, σελ. 185

⁷⁴ Οπ. π., σελ. 187

⁷⁵ Οπ. π., σελ. 188

⁷⁶ Οπ. π., σελ. 188

93. **Στον στρατιωτικό τομέα η δημογραφική κατάσταση μιας χώρας επηρεάζει στην ισχύ της δεδομένου ότι έχει άμεση επίπτωση στο μέγεθος των στρατευμάτων της αλλά και του παραγωγικού δυναμικού που η χώρα μπορεί να κινητοποιήσει.** Σε πολλές περιπτώσεις της ιστορίας, το αποτέλεσμα των μαχών εξηγείται από την υπεροχή του νικητή έναντι του αντιπάλου του. Ωστόσο, η τεχνολογική εξέλιξη των οπλικών συστημάτων έχει διαμορφώσει διαφορετική σχέση στην ισχύ μεταξύ των κρατών. Οπλικά συστήματα υψηλής τεχνολογίας, που χαρακτηρίζονται ως πολλαπλασιαστές ισχύος, ακύρωσαν σε σημαντικό βαθμό τη σημασία του δημογραφικού παράγοντα. Ομοίως, η σημασία του παράγοντα αυτού περιορίζεται από τις στρατηγικές συμμαχίες που αναπτύσσει μια χώρα. Κλασικό παράδειγμα αποτελούν οι μικρές χώρες που ανήκουν στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ, οι οποίες ανεξαρτήτως του μεγέθους ευρίσκονται σε θέση ισχύος έναντι τρίτων χωρών.⁷⁷

94. Η δημογραφική κατάσταση, εξεταζόμενη και από την οικονομική της διάσταση, συνιστά επίσης παράγοντα ισχύος ο οποίος όμως και στην περίπτωση αυτή είναι σχετικός. Ο δημογραφικός παράγοντας δεν μπορεί να απομονωθεί και να αναλυθεί ως ένδειξη δύναμης ή αδυναμίας. Πρέπει να αναλυθεί στο πλαίσιο του συνόλου των δεδομένων (οικονομικών, κοινωνικών, τεχνολογικών κ.ά.) που χαρακτηρίζουν μια χώρα. Παραδείγματα, που αποδεικνύουν τα παραπάνω υπάρχουν πολλά. Ο αποκαλούμενος «νέος κόσμος» δηλαδή οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αυστραλία, δημιουργήθηκαν ως κράτη και απέκτησαν πλούτο αλλά και ισχύ, στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, εξαιτίας του τεράστιου μεταναστευτικού ρεύματος που δέχθηκαν. Οι νέοι πληθυσμοί που εγκατασταθήκαν αξιοποίησαν το έδαφος και τις πλουτοπαραγωγικές πηγές, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό, στην οικονομική ανάπτυξη των νέων χωρών, εκμεταλλευόμενοι θετικά αφενός τον πλούτο αφετέρου το πρωτότυπο σύστημα παραγωγής και αξιοποίησης των κεφαλαίων, που οι χώρες αυτές ανέπτυξαν (κυρίως οι ΗΠΑ).⁷⁸

95. Με βάση τα δεδομένα αυτά συμπεραίνουμε ότι το μέγεθος του πληθυσμού είναι δυνατόν, και με τις σημερινές συνθήκες, να αποτελεί παράγοντα πλούτου, εφόσον οι συνθήκες παραγωγής (τεχνολογία, ποιότητα, εξοπλισμού, εμπορικές στρατηγικές, χαμηλά επίπεδα ανεργίας κλπ) είναι ανταγωνιστικές. Αυτό σημαίνει ότι η μεγάλη εσωτερική αγορά που δημιουργείται έχει τη δυνατότητα να απορροφήσει την παραγωγή και κατά συνέπεια να καταστεί τις επιχειρήσεις παραγωγής βιώσιμες και κερδοφόρες. Ειδικώς σε ότι αφορά τις μεγάλες δυνάμεις, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι το μεγάλο μέγεθος του πληθυσμού αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να καταστεί ένα κράτος μεγάλη δύναμη. Χώρες οικονομικά και τεχνολογικά προηγμένες, αλλά με σχετικά μικρούς πληθυσμούς (π.χ. Σουηδία, Νορβηγία, Ολλανδία) δεν είναι δυνατόν να καταστούν μεγάλες δυνάμεις,

⁷⁷ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, Αθήνα, 2011, σελ. 188

⁷⁸ Οπ. π., σελ. 189

έχοντας να συγκριθούν με τους τεράστιους πληθυσμούς των ΗΠΑ, της Ρωσίας, Κίνας και Ινδίας.⁷⁹

96. Ωστόσο, όταν δεν υφίστανται οι κατάλληλες συνθήκες, είναι δυνατόν ο μεγάλος πληθυσμός να αποτελεί στοιχείο φτώχειας και δυστυχίας και κατά συνέπεια πηγή αδυναμίας για μια χώρα. Χώρες με τέτοια πληθυσμιακά μεγέθη (Μπαγκλαντές, Ινδία, Κίνα, Αίγυπτος), αντιμετωπίζουν προβλήματα στη σίτιση των πολιτών τους, εξαιτίας της έλλειψης φυσικών πόρων αλλά κυρίως σταθερών οικονομικών δομών, σε συνδυασμό πάντοτε με άλλους παράγοντες. Αυτό έχει σαν συνέπεια αρκετές από τις χώρες αυτές να ξεκινήσουν προγράμματα περιορισμού των γεννήσεων, ώστε μακροπρόθεσμα να επιλυθούν τα προβλήματα που προκαλεί η δημογραφική έκρηξη, η οποία έχει επίσης ως αποτέλεσμα τη συσσώρευση πληθυσμών σε αστικές περιοχές όπου η φτώχεια και η ανεργία ευνοούν την εγκληματικότητα και τις εξεγέρσεις. Άμεσα συνδεδεμένο με τη δημογραφική έκρηξη είναι και το φαινόμενο του κύματος μετανάστευσης προς πλουσιότερες και ευημερούσες περιοχές όπως η ΕΕ. Μεταξύ των περιοχών του κόσμου στις οποίες παρατηρούνται οι μεγάλες πληθυσμιακές εστίες, με τα αντίστοιχα φυσικά προβλήματα είναι οι δυτικές ακτές της Αφρικής, η Μ. Ανατολή και η ΝΑ Ασία.⁸⁰

97. Μια άλλη έκφραση της ισχύος που συνιστά ο πληθυσμιακός παράγοντας, σε συνδυασμό με τη μετανάστευση και την ασφάλεια, είναι αυτή που χαρακτηριστικά είχε εκφράσει ο ηγέτης της Λιβύης Μουαμάρ Καντάφι, λέγοντας ότι: «Υπάρχουν σημεία ότι ο Αλλάχ θα καταγάγει μεγάλη νίκη του Ισλάμ στην Ευρώπη χωρίς σπαθιά, χωρίς κανόνια, χωρίς κατάκτηση. Δεν έχουμε ανάγκη τρομοκρατών, δεν έχουμε ανάγκη βομβιστών αυτοκτονίας. Πλέον των 50 εκατομμ. μουσουλμάνων θα την μετατρέψουν σε μουσουλμανική ήπειρο μέσα σε λίγες δεκαετίες».⁸¹

98. Όλα τα παραπάνω εξηγούν την αναγκαιότητα και την αξία των κοινωνικών και πολιτιστικών στοιχείων, ως δημογραφικών χαρακτηριστικών. Αναφερόμαστε ειδικώς στην κοινωνική συνοχή και την πολιτισμική συνάφεια ενός συγκεκριμένου πληθυσμού, στοιχείά που μπορεί να λειτουργήσουν ως μείζων πολλαπλασιαστικός παράγοντας κάθε πρωτογενούς μονάδας ισχύος που καταγράφεται σε μια κρατική οντότητα.⁸²

Τεχνολογία

99. **Η τεχνολογία ως παράγοντας ισχύος, επηρεάζει την οικονομία, καθώς επίσης και τους λοιπούς παράγοντες, ιδιαίτερα εκείνο της στρατιωτικής ισχύος.** Ειδικότερα η στρατιωτική (ή αμυντική) τεχνολογία εστιάζει στη μελέτη των διαφόρων τεχνολογιών και των εφαρμοζόμενων φυσικών επιστημών που μπορούν

⁷⁹ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 189

⁸⁰ Οπ. π., σελ. 189-191

⁸¹ Οπ. π., σελ. 191

⁸² Οπ. π., σελ. 191

να χρησιμοποιηθούν για την αύξηση της στρατιωτικής ισχύος. Μπορεί επίσης, να επεκτείνεται και στη μελέτη μεθόδων παραγωγής στρατιωτικού εξοπλισμού, και τρόπων βελτίωσης των επιδόσεων και μείωσης των απαιτήσεων υλικού και τεχνολογίας για την παραγωγή του.⁸³

100. Το σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από αυξημένη ενσωμάτωση υψηλής τεχνολογίας στα οπλικά συστήματα, την υποδομή και το σύστημα διοίκησης και ελέγχου των δυνάμεων καθώς και την ψηφιοποίηση του πεδίου της μάχης. Επίσης, απαιτεί δυνατότητα σχεδίασης και διεξαγωγής διακλαδικών επιχειρήσεων, τις οποίες έχει ανάγκη πλέον ο διακλαδικός χαρακτήρας του συγχρόνου θεάτρου επιχειρήσεων και η ανάγκη περιορισμού των ενδιαμέσων κλιμακίων της οργανωτικής δομής. Η διασύνδεση των τεχνολογικών εξελίξεων αυξάνει πολλαπλασιαστικά την ισχύ και την απόδοση των ενόπλων δυνάμεων. Οι παραδοσιακές «πλατφόρμες» (άρματα μάχης, ελικόπτερα, πλοία, αεροσκάφη), δεν έχουν απολέσει ακόμη τη σημασία τους, στο μέτρο που μεταφέρουν οπλικά συστήματα τα οποία μπορούν να κατευθυνθούν με μεγάλη ακρίβεια στο στόχο τους. Το κρίσιμο στοιχείο είναι η υποστήριξη που έχουν οι παραδοσιακοί φορείς οπλικών συστημάτων, από συστήματα διοίκησης, ελέγχου, επικοινωνιών και κυρίως πληροφοριών.⁸⁴

101. Βεβαίως, για να αποδώσει η τεχνολογική επανάσταση, δεν αρκεί μόνο η τεχνολογική καινοτομία. Ο Π. Κονδύλης σημειώνει ότι η απρόσκοπτη μετάβαση από την πολιτική τεχνολογία στην στρατιωτική, καθώς και αντίστροφα, σημαίνει ότι για να προωθηθεί η δεύτερη δεν χρειάζονται ξεχωριστές και εκτεταμένες προσπάθειες, όσο κι αν η εφαρμογή γενικών γνώσεων στον στρατιωτικό τομέα, καθώς και η ιδιαίτερη στρατιωτική τους επεξεργασία στα επί μέρους, απαιτεί χρόνο και ανθρώπους με αντίστοιχη εξειδίκευση.⁸⁵ Ο ίδιος υποστηρίζει ότι υπό ορισμένους πολιτικούς και ψυχολογικούς – ιδεολογικούς όρους, μπορούμε να εικάσουμε ότι ο στρατιωτικός εκσυγχρονισμός ή η βελτίωση του στρατιωτικού τομέα μπορεί να συντελεσθεί ανετότερα και αποτελεσματικότερα χάρη στη συνύφανση του με την στρατιωτική τεχνολογία και πίσω από την αθώα της πρόσοψη. Η συνύφανση αυτή επέτρεψε, για παράδειγμα δυνάμεις όπως η Ιαπωνία και η Γερμανία, οι οποίες μέσα στη στρατηγική συγκυρία του ψυχρού πολέμου είχαν τη δυνατότητα να είναι οικονομικά ισχυρές, αλλά ήσαν αναγκασμένες να παραμείνουν στρατιωτικά υποδεέστερες, να καλύψουν ταχύτατα τις ελλείψεις τους στο στρατιωτικό τομέα, εφόσον ήταν σε θέση να προσαρμόσουν απλώς την υψηλή τους τεχνολογία, από την πολιτική στη στρατιωτική χρήση.

102. Όλες οι ενδείξεις συντείνουν στην άποψη ότι η συνεχής και μάλιστα αλματώδης εξέλιξη της τεχνολογίας, ειδικώς σε συστήματα που χρησιμοποιούνται από τις ένοπλες δυνάμεις, οδηγεί στην αύξηση της ισχύος

⁸³ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 195

⁸⁴ Οπ. π., σελ. 196

⁸⁵ Παναγιώτης Κονδύλης, Πλανητική Πολιτική μετά τον ψυχρό πόλεμο, Θεμέλιο, 1992, σελ 87-88

πυρός και της ταχυκινησίας. Στα χαρακτηριστικά αυτά θα πρέπει να προστεθούν και τα υψηλής ακρίβειας και μεγάλης καταστρεπτικότητας βλήματα κάθε μορφής (πυρηνικά, χημικά, βιολογικά).⁸⁶

103. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί, η οικονομική, τεχνολογική και εν τέλει η αναπτυξιακή σημασία της αμυντικής βιομηχανίας και ιδιαίτερα του τμήματος των πόρων που διατίθενται στην έρευνα, ανάπτυξη και παραγωγή συγχρόνων, τεχνολογικά εξελιγμένων οπλικών συστημάτων, τα οποία ενσωματώνουν νέα τεχνολογία που λειτουργεί ως πολλαπλασιαστής ισχύος. Η ιστορική εμπειρία έχει καταδείξει ότι η τεχνολογική πρόοδος που επιτυγχάνεται στον τομέα των οπλικών συστημάτων συνεισφέρει σε ένα ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό στην συνολικότερη οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη και πρόοδο ενός κράτους, καθώς τα τεχνολογικά επιτεύγματα στον τομέα της παραγωγής οπλικών συστημάτων διαχέονται μέσω ποικίλων διαύλων στην υπόλοιπη οικονομία, με προφανείς ευεργετικές επιδράσεις.⁸⁷

104. Η σημασία των πρώτων υλών για την βιομηχανική παραγωγή είναι προφανής. Η διαθεσιμότητα πρώτων υλών από μια χώρα συμβάλει θετικά στην ανάπτυξη της οικονομία και στη βιομηχανική παραγωγή της, ενώ η ανάγκη εισαγωγής πρώτων υλών έχει αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξη της βιομηχανίας και συνακόλουθα στην οικονομία της χώρας.⁸⁸

Συμμαχίες

105. **Οι συμμαχίες αποτελούν αντικείμενο της υψηλής στρατηγικής του κράτους και συμβάλλουν στην αύξηση της ισχύος των κρατών που συμμετέχουν σ' αυτές. Το σημαντικό δεν είναι το πόσους εχθρούς μπορείς να σκοτώσεις αλλά πόσους συμμάχους μπορείς να αποκτήσεις.** Μια συμμαχία θα πρέπει να προσφέρει στο κράτος που την επιδιώκει συγκεκριμένα πλεονεκτήματα, ώστε να εξυπηρετεί τα συμφέροντά του. Κατά συνέπεια, προϋπόθεση αποτελεί να έχει αποφασίσει ποια είναι τα εθνικά συμφέροντα, ποια είναι η κατάλληλη στρατηγική για τη διασφάλιση και την προαγωγή τους, καθώς έναντι ποίων πόρων και ποιας ισχύος αντιπάλων έχει ανάγκη προστασίας. Σημαντικό είναι επίσης να διαπιστώνει με ποια άλλα κράτη μπορεί να έχει κοινότητα συμφερόντων και σε ποια πεδία, ώστε να προσδιορίσει και το είδος της αποτελεσματικότερης συμμαχίας.⁸⁹

106. Συχνά μια συμμαχία επιβάλλεται εκ των πραγμάτων. Ένα αδύναμο κράτος επιδιώκει τη συμμαχία με μια μεγάλη δύναμη ή μια ένωση ισχυρών κρατών προκειμένου να εξισορροπήσει έναντι ισχυρών κρατών από τα οποία θεωρείται ότι απειλείται. Έτσι συχνά η αδυναμία οδηγεί σε «ασύμμετρες» πολιτικές και στρατιωτικές

⁸⁶ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 198

⁸⁷ Οπ. π., σελ. 199

⁸⁸ Οπ. π., σελ. 200

⁸⁹ Οπ. π., σελ. 209

σχέσεις. Πρόκειται για μια κατάσταση «ηγεμονικής σταθερότητας» ή «συμμαχίας κάτω από ένα ηγεμόνα».⁹⁰

107. Οι συμμαχίες δεν αποτελούν πάντοτε αποτέλεσμα φιλίας, καλών σχέσεων ή άλλων συναισθηματικών καταστάσεων, αλλά **πρωτίστως επιβάλλονται από την ταύτιση ή τη σύμπλευση των συμφερόντων σε περιόδους ειρήνης ή πολέμου**. Έτσι οι συμμαχίες μπορεί να έχουν μόνιμη μορφή βασισμένες σε διεθνείς συνθήκες και διμερείς συμφωνίες, ή να αποτελούν μια προσωρινή συμφωνία κρατών για την αντιμετώπιση συγκεκριμένης κατάστασης κρίσης ή πολέμου, ή ακόμη να είναι αποτέλεσμα μιας άτυπης συνεργασίας ενός υποσυνόλου κρατών στο πλαίσιο των ανταγωνισμών στο διεθνές σύστημα. Στην πρώτη περίπτωση ανήκουν η Ατλαντική Συμμαχία και η ΕΕ ενώ για τη δεύτερη περίπτωση θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ως κλασικό παράδειγμα τη συμμαχία των Βαλκανικών κρατών κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο.⁹¹

108. Είναι προφανή τα πλεονεκτήματα που προσδίδει στην ισχύ ενός κράτους η ένταξη του σε συμμαχία, υπό την ευρεία ή υπό τη στενή έννοια του όρου, τα οποία βέβαια είναι ανάλογα της ισχύος και του κύρους της ίδιας της συμμαχίας. Καταρχήν επιτυγχάνει την αποτροπή ή την εξουδετέρωση απειλών με μικρότερο κόστος. Από την άλλη είναι αυτονόητο ότι το κράτος μέλος της συμμαχίας προσωρινής ή συμβατικής μορφής, «παραχωρεί» στη συμμαχία μέρος του δικαιώματος του να δρα ελεύθερα στο διεθνές πεδίο, υποχρεούμενο να αποδέχεται τη συμμαχική πολιτική.⁹²

Πληροφορίες

109. Τα κράτη, στις μεταξύ τους αντιπαραθέσεις ή έναντι μη κρατικών οντοτήτων, για την επίτευξη των επιδιώξεών τους, κινητοποιούν όλους τους παράγοντες ισχύος τους. Συνεπώς, η χρήση της στρατιωτικής ισχύος, η οποία παραπέμπει στη θερμή σύγκρουση, τις υλικές καταστροφές και τις απώλειες ανθρωπίνων ζώων, είναι ένα μόνο από τα μέσα επίλυσης διακρατικών διαφορών, εκτός της οικονομίας και της διπλωματίας. Στη σημερινή εποχή, όπου η πληροφορία αποτελεί στοιχείο ισχύος, δεν θα ήταν δυνατόν να μη μιλάμε και για «πόλεμο των πληροφοριών». Πράγματι, ο πληροφοριακός πόλεμος, ο ηλεκτρονικός πόλεμος, ο κυβερνοπόλεμος, είναι μερικοί από τους όρους που χρησιμοποιούνται στον κύκλο του πολέμου των πληροφοριών, προκειμένου να περιγράψουν την ίδια γενικά αντίληψη. **Ο Σουν Τζου θεωρούσε τον πόλεμο των πληροφοριών ως περιλαμβάνοντα όλα τα αναγκαία στοιχεία για την επίτευξη της νίκης χωρίς μάχη**. Συμβούλευε δε ότι θα πρέπει να «εκτιμάς τους αντιπάλους σου, να τους προκαλείς απώλεια του ηθικού

⁹⁰ Παν. Ήφαιστος, Οι Διεθνείς Σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης, 2007, σελ.260

⁹¹ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, Αθήνα., 2011, σελ. 210

⁹² Οπ. π., σελ. 213

και της κατεύθυνσης, έτσι ώστε ακόμα και αν ο εχθρικός στρατός είναι ανέπαφος να είναι άχρηστος». Αυτό δείχνει ότι ο σκοπός του πληροφοριακού πολέμου, θεωρείται από πολύ παλιά, ότι περιλαμβάνει κάθε αντικείμενο πληροφοριακής χρήσης το οποίο θα έδινε τη δυνατότητα να κερδηθεί ο πόλεμος χωρίς μάχη.⁹³

110. Ως **πληροφοριακό πόλεμο** εννοούμε την επιθετική ή αμυντική χρήση των πληροφοριών και των πληροφοριακών συστημάτων για την απόκρουση, την εκμετάλλευση, τη φθορά, ή την καταστροφή εχθρικών πληροφοριών, διαδικασιών που βασίζονται στην πληροφορία, πληροφοριακών συστημάτων, καθώς και δικτύων που βασίζονται σε συστήματα υπολογιστών ενώ παράλληλα προστατεύονται τα φίλια πληροφοριακά συστήματα. Οι δράσεις αυτές σχεδιάζονται με σκοπό την απόκτηση πλεονεκτημάτων έναντι των στρατιωτικών ή μη στρατιωτικών εχθρικών συστημάτων. Μπορούμε να αναφερθούμε σε επτά μορφές του πληροφοριακού πολέμου: διοίκηση και έλεγχο (C2W), intelligence-based warfare (IBW), ηλεκτρονικό πόλεμο (EW), ψυχολογικό πόλεμο (PSYW), hacker warfare, πόλεμο οικονομικών πληροφοριών (EIW), και κυβερνοπόλεμο (cyberwarfare), στον οποίο θα αναφερθούμε λεπτομερέστερα.⁹⁴

111. Ως **κυβερνοπόλεμος** ορίζεται το σύνολο των ενεργειών ενός κράτους προκειμένου να διεισδύσει στα συστήματα υπολογιστών και στα δίκτυα με στόχο να προκαλέσει βλάβες ή αποδιοργάνωση.⁹⁵ Αναπτύσσεται μέσα σ' αυτό που έχει αποκληθεί «κυβερνοχώρος», ο οποίος έχει καταστεί η πέμπτη διάσταση του θεάτρου επιχειρήσεων, μετά την ξηρά, τη θάλασσα, τον αέρα και το διάστημα.⁹⁶

112. Ειδικότερα, ο κυβερνοχώρος αποτελεί μια περιοχή χωρίς όρια που χαρακτηρίζεται από τη χρήση ηλεκτρονικού και ηλεκτρομαγνητικού φάσματος για την εναποθήκευση, μετατροπή και ανταλλαγή δεδομένων μέσω διαδικτυωμένων συστημάτων και των συναφών φυσικών υποδομών. Όλα δείχνουν ότι ο κυβερνοχώρος θα αποτελέσει τη «ζώνη μάχης» στην οποία θα διεξαχθούν πολλές αποφασιστικές μάχες στη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα.⁹⁷

113. Η ποικιλία των στόχων που μπορούν να προσβληθούν, η έκτασή τους, η ταχύτητα προσβολής τους και η σοβαρότητα των επιπτώσεων της προσβολής για τον αντίπαλο καθιστούν τον κυβερνοπόλεμο ικανό να επηρεάσει τη θέληση του αντιπάλου, παθητικά (αποτροπή) ή ενεργητικά (πειθαναγκασμός). Έτσι ο κυβερνοπόλεμος αποτελεί πεδίο αντιπαράθεσης ισχύος μεταξύ των κρατών. Οι περιπτώσεις των κυβερνοεπιθέσεων στην Εσθονία την άνοιξη του 2007 και στη Γεωργία τον Αύγουστο του 2008, και των αποτελεσμάτων τους, αποδεικνύουν τη

⁹³ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, Αθήνα, 2011, σελ. 217

⁹⁴ Οπ. π., σελ. 218-221

⁹⁵ Richard A. Clarke, Cyber War: The Next Threat to National Security and What to Do About It, Harper Collins Publishers, New York, 2010.

⁹⁶ The Economist, "Cyberwar: War in the fifth domain. Are the mouse and keyboard the new weapons of conflict?", Jul 1st 2010, και "The threat from the internet: Cyberwar. It is time for countries to start talking about arms control on the internet", Jul 1st 2010.

⁹⁷ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, Αθήνα, 2011, σελ. 221

σοβαρότητα των επιπτώσεων στο σύνολο του κρατικού μηχανισμού. Επισημαίνεται ότι στην πρώτη περίπτωση, μεταξύ των άλλων, τέθηκε εκτός λειτουργίας το τραπεζικό σύστημα της χώρας για μερικές ημέρες. Σήμερα αρκετές χώρες έχουν συμπεριλάβει τον κυβερνοπόλεμο ως νέο τμήμα του στρατιωτικού τους δόγματος.⁹⁸

114. Συμπερασματικά, ο κυβερνοπόλεμος αποτελεί ένα ακόμα μέσο ή παράγοντα ισχύος (cyber power) στη διάθεση ενός κράτους. Στη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών, κυρίως από τον Β' ΠΠ και εντεύθεν, η αεροπορική ισχύς έφερε ολοκληρωτική επανάσταση στη διεξαγωγή των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Μέσα στον 21ο αιώνα, το ίδιο θα συμβεί σε σχέση με τον κυβερνοπόλεμο, και την ανάγκη απόκτησης ανάλογης κυριαρχίας (cyber superiority).⁹⁹ Ενδεχομένως, με τις τεχνολογικές δυνατότητες που υφίστανται σήμερα, να μην είναι ακόμη δυνατόν να επέλθουν αποφασιστικά αποτελέσματα, λόγω και της μη διαθεσιμότητας κατάλληλων στόχων σε όλες τις χώρες, και ιδιαίτερα τις λιγότερο αναπτυγμένες, αλλά σίγουρα μπορεί να επηρεάσει τις αποφάσεις του αντιπάλου που σχετίζονται με τα δικά μας συμφέροντα. Κατά συνέπεια, στους παραδοσιακούς συντελεστές ισχύος του κράτους, πρέπει πλέον να προσθέσουμε και τις οργανωμένες κυβερνοδυνατότητες προσβολής στόχων του αντιπάλου. Τα πλεονεκτήματα (οικονομικά, ηθικά, κλπ) έναντι της φυσικής καταστροφής είναι αυταπόδεικτα.¹⁰⁰

115. Μία από τις πλέον σύγχρονες τεχνολογίες που αναφέρονται στις ένοπλες δυνάμεις και αποτελεί σημαντικό πολλαπλασιαστή ισχύος, είναι τα συστήματα διοίκησης και ελέγχου που είναι ενσωματωμένα σε ένα πλήρες δίκτυο επικοινωνιών και πληροφοριών, με τη χρησιμοποίηση συστημάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών, και είναι ευρέως γνωστά ως C4ISR (Command, Control, Communications, Computerized, Intelligence, Surveillance & Reconnaissance). Αποτελούν απαραίτητο στοιχείο των σύγχρονων στρατών προκειμένου να είναι δυνατή η λειτουργία τους στο σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον και η άμεση αντίδρασή τους στις σύγχρονες απειλές και απαιτήσεις.¹⁰¹

Στρατηγική και Ηγεσία

116. Παρόλη τη σημασία των αντικειμενικών παραγόντων και στοιχείων της ισχύος, όπως αναλύονται στην παρούσα εργασία, η ιστορία μας υποχρεώνει να λάβουμε υπόψη την αξία κάποιων μη ορατών παραγόντων που υπεισέρχονται καθοριστικά στη χρήση και την απόδοση της ισχύος, ιδίως της στρατιωτικής. **Αναφερόμαστε εν προκειμένω, στη στρατηγική και την ηγεσία, δύο παράγοντες**

⁹⁸ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, Αθήνα, 2011, σελ. 221

⁹⁹ Timothy Franz, "The Cyber Warfare Professional. Realizations for Developing the Next Generation", Air & Space Power Journal, USAF, Spring 2011, σελ. 87

¹⁰⁰ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 224

¹⁰¹ Οπ. π., σελ. 224

που συμβάλλουν στην αξιοποίηση των αντικειμενικών στοιχείων της ισχύος και καθορίζουν την αποτελεσματικότητά τους στην πράξη.¹⁰²

117. Η στρατηγική, η οποία καλείται να βρει λύσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και των προκλήσεων του στρατηγικού περιβάλλοντος, έχει πολλές διαστάσεις, οι οποίες μπαίνουν στο παιχνίδι, σε μεγαλύτερη ή μικρότερη έκταση, κάθε φορά. Ο Colin Gray θεωρεί ότι υπάρχουν δέκα επτά ή περισσότερες από τις διαστάσεις αυτές: άνθρωποι, κοινωνία, πολιτισμός, πολιτική, έθιμα, οικονομία, κρατική οργάνωση και διοίκηση, πληροφορίες, στρατηγική θεωρία και δόγμα, τεχνολογία, επιχειρήσεις, στρατιωτική ηγεσία, γεωγραφία, τριβές -τύχη- αβεβαιότητα, αντίπαλος, και χρόνος.¹⁰³ Οι διαστάσεις αυτές θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μεμονωμένα μεν, αλλά ταυτοχρόνως σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες. **Από μια ορθή στρατηγική εξαρτάται η επιτυχής χρήση των στοιχείων ισχύος που διαθέτει ένα κράτος. Η ορθή ή η εσφαλμένη στρατηγική εξαρτάται από την ικανότητα της ηγεσίας σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο.**

118. Στο απώτερο παρελθόν, όλες οι εξουσίες του κράτους ήταν συγκεντρωμένες στο ίδιο πρόσωπο (βασιλιά, αυτοκράτορα, κλπ) που ήταν ταυτόχρονα και ο στρατιωτικός ηγέτης. Αν αυτό δεν συνέβαινε, τότε η απόσταση επικοινωνίας μεταξύ του πολιτικού και του στρατιωτικού ηγέτη επιβαλλόταν να είναι μικρή, ή να είναι μεγάλο το εύρος των αρμοδιοτήτων και εξουσιών που παραχωρούνταν στον δεύτερο, ώστε να φέρει σε πέρας συγκεκριμένη εκστρατεία. Όμως, καθώς αύξανε η ανάγκη επαγγελματικών στρατών, άρχισαν να αναγνωρίζονται τα όρια των αρμοδιοτήτων μεταξύ των πολιτικών και των στρατιωτικών. Σε πολλές περιπτώσεις, διαπιστώθηκε ότι ήταν αναγκαίος ο διαχωρισμός των αρμοδιοτήτων τους. Έτσι, η στρατηγική απέκτησε την έννοια της «τέχνης του στρατηγού».¹⁰⁴

119. Ο πόλεμος δεν είναι πλέον αποκλειστικά στρατιωτικό φαινόμενο, έχοντας προσλάβει μια καθαρά ολοκληρωτική μορφή, δηλαδή διεξάγεται συγχρόνως σε διάφορα πεδία, πολιτικό, οικονομικό, διπλωματικό, στρατιωτικό. Έτσι, χρησιμοποιείται ο όρος της υψηλής στρατηγικής, ο ρόλος της οποίας είναι να συντονίζει και να διευθύνει όλες τις πηγές ενός έθνους, ή ομάδας εθνών, για την επίτευξη του πολιτικού σκοπού του πολέμου: του σκοπού που καθορίζεται από τη βασική πολιτική του κράτους.¹⁰⁵

120. Η υψηλή στρατηγική έχει να κάνει με όλα εκείνα τα ζητήματα που σχετίζονται με την διατήρηση της πολιτικής ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας και την επιδίωξη των ευρύτερων εθνικών συμφερόντων. Αποτελεί,

¹⁰² Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 227

¹⁰³ Colin S. Gray, Modern Strategy, Oxford University Press, 1999, σελ. 50. Στο ίδιο σημειώνει: «Η ανεπαρκής στρατηγική είναι ακριβή, η κακή στρατηγική μπορεί να αποβεί μοιραία, ενώ όταν το διακύβευμα περιλαμβάνει επιβίωση, η πολύ κακή στρατηγική είναι σχεδόν πάντα θανατηφόρος».

¹⁰⁴ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 228

¹⁰⁵ Liddell Hart, Στρατηγική της Έμμεσης Προσέγγισης. Τη θέση αυτή υιοθετεί και ο Μοντγκόμερου στο βιβλίο του A History of Warfare, 1968.

επομένως, την περιοχή δράσης των κυβερνήσεων, είτε ενεργούν ανεξάρτητα είτε στα πλαίσια συμμαχίας με άλλες κυβερνήσεις. Σκοπός της είναι να συντονίσει και να κατευθύνει όλα τα κέντρα ισχύος του κράτους. Στο επίπεδο αυτό λαμβάνονται αποφάσεις για ειρήνη ή πόλεμο, συμμετοχή σε συμμαχίες, στρατηγικές συμπράξεις και συνεργασίες κοκ.¹⁰⁶

121. Προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα το θέμα του σκοπού της στρατηγικής θα πρέπει να κάνουμε τη διάκριση μεταξύ πολιτικού και στρατηγικού (στρατιωτικού) σκοπού. Ο πρώτος εξυπηρετείται καταρχήν από την υψηλή στρατηγική (ή εθνική στρατηγική), ενώ ο δεύτερος από τη στρατιωτική στρατηγική, που αποτελεί τη βασική μορφή στρατηγικής. Είναι προφανές ότι ο στρατηγικός σκοπός είναι το μέσο για να επιτευχθεί ο πολιτικός σκοπός του πολέμου. **Για το λόγο αυτό οι στρατηγικοί αντικειμενικοί σκοποί πρέπει να υποτάσσονται στους πολιτικούς και να κατευθύνονται απ' αυτούς, με την προϋπόθεση ότι θα ισχύει η βασική συνθήκη, ότι η πολιτική δεν απαιτεί ότι είναι στρατιωτικά αδύνατο.** Η υψηλή στρατηγική αποφασίζεται κανονικά από την πολιτική ηγεσία μιας χώρας, με βάση δεδομένα και εισηγήσεις που προέρχονται από την ανώτατη στρατιωτική ηγεσία, αλλά και από τους άλλους φορείς του κράτους.¹⁰⁷

122. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι την Ιστορία την γράφουν οι ηγέτες, καθώς σύμφωνα με τον Ξενοφώντα «άνευ γαρ αρχόντων ουδέν αν ούτε καλόν ούτε αγαθόν γένοιτο».¹⁰⁸ Οι άνθρωποι ακολουθούν τους ηγέτες που είτε τους εξασφαλίζουν ότι θα τους βγάλουν με ασφάλεια από μια δύσκολη θέση είτε αναδεικνύουν τις δημιουργικές δυνάμεις που κρύβουν μέσα τους.¹⁰⁹ Υπό την άποψη αυτή, είναι τυχερά τα έθνη που σε κρίσιμες στιγμές της ιστορικής τους πορείας ευτύχησαν να έχουν ηγέτες άξιους και ικανούς να διαχειριστούν τις κρίσεις και τις δυσκολίες και να οδηγήσουν τους λαούς τους σε ανάκαμψη και επιτυχίες. Δεν αρκεί, κατά συνέπεια, η απόκτηση αντικειμενικών στοιχείων ισχύος (οικονομικών, στρατιωτικών, δημογραφικών, κλπ). **Είναι επίσης σημαντικό το ποιοι θα χειριστούν με επιτυχία και αποτελεσματικότητα αυτή την ισχύ, εφαρμόζοντας κατάλληλες και επιτυχημένες στρατηγικές.**

123. Το αν η ισχύς μιας χώρας θα έχει το αναμενόμενο αποτέλεσμα, εξαρτάται από την επιτυχημένη ή όχι εσωτερική πολιτική, από τις κατάλληλες ή όχι επιλογές στην εξωτερική πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις, από τη μέριμνα για τον εξοπλισμό και το επίπεδο των ενόπλων δυνάμεων, με άλλα λόγια από την ικανότητα της κυβέρνησης της χώρας αλλά και της στρατιωτικής ηγεσίας.¹¹⁰

¹⁰⁶ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 229

¹⁰⁷ Όπ. π., σελ. 230

¹⁰⁸ Ξενοφών, Κύρου Αναβάσις, Βιβλίο 3, στίχοι 42-43.

¹⁰⁹ Ως παράδειγμα αναφέρεται η ανάληψη της ηγεσίας των μυρίων από τον Ξενοφώντα και ο λόγος που εξεφώνησε, όπου υπάρχουν αρκετά ενδιαφέροντα στοιχεία. Όπ. π., στίχοι 15-45.

¹¹⁰ Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, 2011, σελ. 241

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Δ» (ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ)

Εθνικό Συμφέρον – Εθνική Ασφάλεια – Εθνική Άμυνα – Υψηλή Στρατηγική¹¹¹

124. Το τέλος του διπολισμού και οι ραγδαίες κοσμογονικές εξελίξεις των τελευταίων ετών δημιούργησαν εντελώς νέα δεδομένα, τα οποία επηρεάζουν άμεσα και μεταβάλλουν τη συμπεριφορά και τις σχέσεις των επιμέρους μονάδων που απαρτίζουν το διεθνές σύστημα, η δομή και η λειτουργία του οποίου έχει ριζικά αλλάξει σε σχέση με την προηγούμενη ιστορική περίοδο. Ο όρος παγκοσμιοποίηση είναι αυτός που ευρέως χρησιμοποιείται για να περιγράψει τα βασικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος και τις εξελίξεις στην οικονομικοκοινωνική και πολιτική ζωή του πλανήτη, όπως διαμορφώνονται μετά το τέλος του διπολισμού. Αν και δεν υπάρχει κάποιος ευρύτερα αποδεκτός ορισμός της έννοιας παγκοσμιοποίηση, αυτή ως επί το πλείστον αναφέρεται στην ταχύτατη και εκτεταμένη διεθνοποίηση της οικονομικής δραστηριότητας, όπως αυτή αντανάκλαται στην αύξηση του διεθνούς εμπορίου, των επενδύσεων αλλά κυρίως στις διεθνείς χρηματαγορές και στην ενίσχυση του ρόλου και της σημασίας των αγορών χρήματος και κεφαλαίου.

125. Οι παγκόσμιες εξελίξεις και οι επικρατούσες διεθνείς οικονομίες αλλά και οι πολιτικές συνθήκες δημιουργούν καινούργια δεδομένα σχετικά με το ρόλο του κράτους και την ισχύ της έννοιας της κρατικής κυριαρχίας. Όμως, παρά το γεγονός ότι η σημασία και οι δραστηριότητες μη κρατικών δρώντων στο διεθνές σύστημα έχουν αυξηθεί σημαντικά, το κράτος παραμένει ο κυριότερος παίκτης στη διεθνή σκηνή, η οποία, αν και η αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών έχει αυξηθεί, συνεχίζει να χαρακτηρίζεται από τον έντονο σκληρό ανταγωνισμό μεταξύ τους για την ικανοποίηση ανταγωνιστικών και συγκρουόμενων εθνικών και κρατικών συμφερόντων.

126. Στα πλαίσια ενός ρευστού, ενίοτε ασταθούς, διεθνούς περιβάλλοντος, δεδομένης και της ανυπαρξίας κάποιου αξιόπιστου συλλογικού συστήματος ασφάλειας, κάποιας αποτελεσματικής διεθνούς ρυθμιστικής εξουσίας, κάθε κράτος, χρησιμοποιώντας όλα τα μέσα που διαθέτει (οικονομικά, πολιτικά, στρατιωτικά) επιδιώκει τόσο την προάσπιση όσο και την προώθηση των εθνικών του συμφερόντων, όπως αυτά καθορίζονται και προσδιορίζονται από την εκάστοτε πολιτική ηγεσία. Τα κράτη αντιδρούν στις μεταβολές του διεθνούς περιβάλλοντος και προσαρμοζόμενα στις εκάστοτε επικρατούσες συνθήκες και κατανομή ισχύος μεταξύ των επιμέρους δρώντων, αναθεωρούν, μεταβάλλουν και αναπροσαρμόζουν τον ορισμό του τι συνιστά για αυτά εθνικό συμφέρον και πώς αυτό μπορεί καλύτερα να εξυπηρετηθεί, δεδομένων των μέσων που διαθέτει ένα κράτος και τη σχετική του ισχύ και θέση.

¹¹¹ Χρήστος Γ. Κόλλιας, Ελλάδα – Τουρκία : Άμυνα, Οικονομία και Εθνική στρατηγική, Αθήνα 2001, σελ.49-54

127. Στις διεθνείς σχέσεις, ο όρος εθνικό συμφέρον χρησιμοποιείται για να περιγράψει, να αναλύσει και για να επεξηγήσει τη διεθνή συμπεριφορά των κρατών, όπως αυτή εκφράζεται και υλοποιείται μέσα από την εξωτερική τους πολιτική. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Κώνστας και Αρβανιτόπουλος, **ο όρος εθνικό συμφέρον για την πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις είναι ό, τι αποτελεί ο όρος δημόσιο συμφέρον για την πολιτική επιστήμη.**¹¹² Στα πλαίσια αυτά, η εξωτερική πολιτική ενός κράτους, υπό την ευρύτερη έννοια του όρου, αποσκοπεί στη διατήρηση της ανεξαρτησίας και αυτονομίας του, στην εξασφάλιση της ευημερίας του και στην προάσπιση και προώθηση των εθνικών του συμφερόντων έναντι των άλλων ανταγωνιστικών κρατών που απαρτίζουν το διεθνές περιβάλλον. Για την επίτευξη των ανωτέρω, η εξωτερική πολιτική και η διεθνής συμπεριφορά στηρίζονται σε μία σειρά από παράγοντες, όπως, παραδείγματος χάρη, η οικονομία, τα δημογραφικά δεδομένα, οι διαθέσιμοι φυσικοί πόροι, η γεωπολιτική θέση της χώρας, συμμαχίες με άλλα κράτη, διεθνή ερείσματα, τεχνολογία κλπ. Όλοι αυτοί, όπως εκτενέστερα έχουμε αναφερθεί στην προηγούμενη ενότητα, συνθέτουν τη συνολική ισχύ ενός κράτους και προσδιορίζουν το επίπεδο της εθνικής ασφάλειας.

128. Ο όρος εθνική ασφάλεια ουσιαστικά αναφέρεται στην ικανότητα ενός κράτους να διαφυλάττει την εθνική του ανεξαρτησία και να προστατεύει τα εθνικά του συμφέροντα μέσα σε ένα ρευστό, ανταγωνιστικό και όχι σπάνια εχθρικό διεθνές περιβάλλον. Μέσω της εξωτερικής πολιτικής τους τα κράτη επιζητούν τη μεγιστοποίηση της ασφάλειάς τους (μεμονωμένα ή συχνά μέσω συλλογικών σχημάτων, όπως πολιτικοστρατιωτικές αλλά και οικονομικές συμμαχίες, συνασπισμοί και ενώσεις) έναντι ανταγωνιστικών ή και εχθρικών κρατών. Δεδομένου δε ότι η στρατιωτική ισχύς των κρατών αποτελεί το έσχατο μέσο το οποίο διαθέτουν για τη διαφύλαξη της ανεξαρτησίας τους, της εθνικής τους ακεραιότητας και της προάσπισης των εθνικών τους συμφερόντων, **ο όρος εθνική ασφάλεια συχνά ταυτίζεται με την έννοια της εθνικής άμυνας, το επίπεδο της οποίας προσδιορίζεται από την εκάστοτε στρατιωτική ισχύ που διαθέτει το κράτος.** Στρατιωτική ισχύ η οποία με τη σειρά της εξαρτάται πρωτίστως από το επίπεδο ανάπτυξης, ήτοι την οικονομική ευρωστία ενός κράτους και τους πόρους που διαθέτει στην ενίσχυση των στρατιωτικών δυνατοτήτων του.

129. Βεβαίως, οι έννοιες εθνική άμυνα και εθνική ασφάλεια δεν είναι πλήρως ταυτόσημες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Παρίσης, ο όρος «εθνική ασφάλεια ενός κράτους» αφορά την εδαφική του ακεραιότητα, την εθνική του ανεξαρτησία, τα εθνικά του συμφέροντα, την εντός των συνόρων πολιτική κυριαρχία, την απρόσκοπτη διεξαγωγή των εσωτερικών αλλά και των εξωτερικών οικονομικών και εμπορικών συναλλαγών, την πολιτική και κοινωνική σταθερότητα εντός των συνόρων αλλά και στην ευρύτερη περιοχή, την ισορροπία ισχύος και το συσχετισμό δυνάμεων σε

¹¹² Κώνστας, Δ.- Αρβανιτόπουλος, «Διεθνείς Σχέσεις», Εκδόσεις Σιδέρης, 1997, σελ.233

διεθνές και περιφερειακό επίπεδο κλπ.¹¹³ Στις σημερινές συνθήκες, όπως παρατηρεί ο ίδιος συγγραφέας, η έννοια της ασφάλειας είναι πολύ ευρύτερη από αυτή της εθνικής άμυνας και στρατιωτικής ασφάλειας, εν αντιθέσει με ό, τι πιθανότατα ίσχυε στο παρελθόν σε διαφορετικές διεθνείς συνθήκες. **Ο όρος «εθνική ασφάλεια» έχει οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πτυχές, που δεν καλύπτονται από το στενότερο όρο της «εθνικής άμυνας», ο οποίος αυτόματα σχεδόν παραπέμπει στην έννοια της στρατιωτικής άμυνας έναντι υπαρκτών ή εν δυνάμει εξωτερικών απειλών.** Αναμφίβολα όμως, η μεγιστοποίηση της εθνικής ασφάλειας προϋποθέτει την ύπαρξη στρατιωτικής ισχύος, η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως έσχατο μέσο από τα κράτη για την επίτευξη στόχων που άπτονται πτυχών της εθνικής τους ασφάλειας.

130. Παρά τις αναμφίβολα κοσμογονικές αλλαγές που έχουν συντελεστεί και τη διαμόρφωση ενός εντελώς διαφορετικού διεθνούς περιβάλλοντος, βασικό συστατικό στοιχείο της διεθνούς ζωής και των διεθνών δρώμενων ήταν και παραμένει ο διεθνής καταμερισμός ισχύος, που προσδιορίζει τα όρια εντός των οποίων μπορεί να κινηθεί κάθε κράτος στο ανταγωνιστικό περιβάλλον στο οποίο υποχρεούται να επιβιώσει και να ευημερήσει, προωθώντας τους στόχους που καθορίζονται από την υψηλή στρατηγική του. **Ο όρος «υψηλή στρατηγική» ουσιαστικά αναφέρεται στο σύνολο των μέσων τα οποία διαθέτει ένα κράτος και χρησιμοποιεί για την προώθηση και επίτευξη των στόχων του στα πλαίσια του εκάστοτε υφιστάμενου διεθνούς περιβάλλοντος.** Μεταξύ άλλων, στα μέσα αυτά συμπεριλαμβάνονται η οικονομία, η στρατιωτική ισχύς, η διπλωματία, οι συμμαχίες με άλλα κράτη.¹¹⁴ Στα πλαίσια αυτά, η υψηλή στρατηγική δεν είναι παρά η αναζήτηση του βέλτιστου τρόπου συνδυασμού των μέσων τα οποία το κράτος έχει στη διάθεση του για την κατοχύρωση της εθνικής ασφάλειας, την προάσπιση και προώθηση των συμφερόντων του, τη μεγιστοποίηση της ανεξαρτησίας του και την επίτευξη των εθνικών του στρατηγικών του στόχων.

Η Ευρώπη στο Νέο Περιβάλλον Ασφάλειας

131. Η ΕΕ αποτελεί σήμερα ένα νέο πολιτικό σύστημα υπό διαμόρφωση. Στη δύσκολη, διακεκομμένη αλλά και εξαιρετικά ενδιαφέρουσα πορεία της από την οικονομική και νομισματική στην πολιτική ενοποίηση, η ΕΕ αντιμετώπισε τα αμείλικτα ζητήματα της ασφάλειας και της άμυνας, ζητήματα που εξακολουθούν να τίθενται με αμείωτη ένταση στο πεδίο των διεθνών σχέσεων. **Τα ζητήματα αυτά υπογράμμισαν και την αναγκαιότητα της στρατιωτικής ισχύος, την οποία επιδιώκει να αποκτήσει σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό η ΕΕ μέσω της ανάπτυξης της**

¹¹³ Ιωάννης Παρίσης, «Η Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ασφάλεια», ΕΛΙΑ- ΜΕΠ, 1997, σελ.90

¹¹⁴ Πλατιάς Α., «Σκέψεις για την ελληνική υψηλή στρατηγική», Επετηρίδα ΙΔΙΣ, Εκδόσεις Σιδέρης, 1997 και Παπασωτηρίου Χ. «Η πορεία της νεοελληνικής υψηλής στρατηγικής», Επετηρίδα ΙΔΙΣ, Εκδόσεις Σιδέρης, 1996.

Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ). Πρόκειται για το αποτέλεσμα μιας μακρόχρονης πορείας που ουσιαστικά είχε ξεκινήσει από την επομένη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Παράλληλα, πρόκειται για την αρχή μιας νέας προσπάθειας για μια σχετική, έστω, αυτοτέλεια της ΕΕ στον αμυντικό τομέα.

132. Βεβαίως, στην πορεία διαμόρφωσής της, η ΕΕ ανέδειξε πρωτίστως τις μορφές εκείνες επιρροής και ισχύος που αποτυπώνονται με την έννοια της «ήπιας ισχύος». Πράγματι, ο συνδυασμός πολιτικού προγραμματισμού, οικονομικής ευρωστίας και πολιτιστικής αίγλης διαμόρφωσαν ένα μοναδικά ευρωπαϊκό μείγμα αποτελεσματικότητας και περιφερειακής επιρροής στο τέλος του εικοστού αιώνα. **Αλλά η προβολή της «ήπιας ισχύος» από την πλευρά της ΕΕ σε διεθνές επίπεδο δεν αρκεί.** Είναι προφανές ότι, παρά την αρχική αισιοδοξία για μόνιμη ειρήνη και τον συνεπακόλουθο εφησυχασμό, που έτεινε να κυριαρχήσει στη δημοσιότητα την επαύριον του τέλους του Ψυχρού Πολέμου, το περιβάλλον ασφάλειας σε πλανητική κλίμακα δεν φαίνεται να εγγυάται αυτά τα αγαθά. Αντιθέτως, έχει καταστεί πολυπλοκότερο, με περιφερειακές αστάθειες, νέες μορφές απειλών και θερμές εστίες. Η έννοια της ασφάλειας σε πολλές περιπτώσεις αντικατέστησε εκείνη της άμυνας ή χρησιμοποιείται συμπληρωματικά προς αυτή. Για την ΕΕ, η αυτόνομη αμυντική ικανότητα και η κοινή εξωτερική πολιτική, συγκροτούν ένα πολυσύνθετο πλέγμα στόχων, καθώς περιλαμβάνουν στρατιωτική ισχύ, διπλωματικές δράσεις, απεξάρτηση, αλλά σίγουρα όχι απομάκρυνση από το ΝΑΤΟ και τις ΗΠΑ, μέτρα πρόληψης ή περιορισμού του πολέμου, ανθρωπιστική και άλλων ειδών βοήθεια.¹¹⁵

133. Στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ, και με βάση την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, η ΕΕ επιδιώκει την απόκτηση στρατιωτικών, αλλά και μη στρατιωτικών δυνατοτήτων, τη βελτίωση των υφισταμένων, την ανάπτυξη των δυνατοτήτων διαχείρισης κρίσεων (στρατηγεία, κέντρα επιχειρήσεων, όργανα και διαδικασίες, οπτικά συστήματα, μέσα διοίκησης ελέγχου και επικοινωνιών, δορυφορικά συστήματα, κλπ). Παράλληλα έχει συγκροτήσει και συνεχίζει να διευρύνει, πολυεθνικές δυνάμεις ταχείας αντίδρασης, στις οποίες περιλαμβάνονται και αεροναυτικές δυνάμεις στην μεσογειακή περιοχή. **Κατά συνέπεια η ΕΠΑΑ¹¹⁶ συνιστά, και θα συνεχίζει να συνιστά στο μέλλον με μεγαλύτερη ένταση, κύριο παράγοντα ισχύος,** με αντικειμενικό σκοπό την αντιμετώπιση των απειλών, όπως αυτές καθορίζονται στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας, την πρόληψη συρράξεων, τη διαχείριση κρίσεων, την υποστήριξη ανθρωπιστικών επιχειρήσεων και την επιβολή της ειρήνης.¹¹⁷

¹¹⁵ Ιωάννης Παρίσης, «Η Ευρώπη της Άμυνας», 2010, σελ.19-21

¹¹⁶ Η ΕΠΑΑ καλείται πλέον ΚΠΑΑ (Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας). Η ΚΠΑΑ «εξασφαλίζει στην Ένωση επιχειρησιακή ικανότητα βασισμένη σε μη στρατιωτικά και στρατιωτικά μέσα. Η Ένωση μπορεί να κάνει χρήση των μέσων αυτών σε αποστολές εκτός της Ένωσης προκειμένου να διασφαλίζει τη διατήρηση της ειρήνης, την πρόληψη των συγκρούσεων και την ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών» (άρθρο 42), Παρίσης Ι, Η Ευρώπη της άμυνας, σελ. 48

¹¹⁷ Ιωάννης Παρίσης, «Η Ευρώπη της Άμυνας», Αθήνα, 2010, σελ. 20

Στρατηγικές Προκλήσεις¹¹⁸

134. Οι στρατηγικές προκλήσεις που χαρακτηρίζουν το σημερινό κόσμο και επιβάλλουν στην Ευρώπη να έχει την ικανότητα να είναι παρούσα οπουδήποτε, για την εξασφάλιση της ασφάλειας, είναι συνοπτικά οι παρακάτω:

α. **Στρατηγικές μεταβολές:** Για πρώτη φορά στα τελευταία 50 χρόνια η Ευρώπη δεν αποτελεί ούτε πηγή συρράξεων αλλά ούτε κέντρο ισχύος, ενώ η περιοχή της ανατολικής Ασίας και του Ειρηνικού εμφανίζεται ως ο πλέον δυναμικός χώρος στο παγκόσμιο σύστημα.

β. **Στρατηγική τεχνολογία:** Η διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής και οι τεχνολογίες που συνδέονται με αυτά, καθοδηγούμενες από κάποιες χώρες καθώς και μη κρατικές οντότητες με εξτρεμιστικές τάσεις, αποτελούν και θα συνεχίσουν να αποτελούν στο μέλλον σημαντική πρόκληση για τους ευρωπαίους.

γ. **Στρατηγικά περιφερειακά προβλήματα:** Σήμερα η Ευρώπη βρίσκεται αντιμέτωπη, στο περιβάλλον της, με προβληματικές χώρες και περιοχές με έντονες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνέπειες για τους Ευρωπαίους. Ο Καύκασος, η Αφρική και η Μέση Ανατολή παρουσιάζουν τις πιο έντονες προκλήσεις που κυμαίνονται από δημογραφικές εντάσεις, μεταδοτικές ασθένειες με μορφή πανδημιών, θρησκευτικό ριζοσπαστισμό και προβληματική διακυβέρνηση.

δ. **Στρατηγικές σχέσεις:** Η ευρωπαϊκή ασφάλεια στηρίζεται στην ανάπτυξη ισχυρών στρατηγικών συνεργασιών. Δύο τομείς σχέσεων αποτελούν το κέντρο αυτών των συνεργασιών: η Ρωσία και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Ο ρόλος της Ρωσίας στην ευρωπαϊκή ασφάλεια είναι ακόμη σχετικά αδιευκρίνιστος: ούτε εταίρος ούτε εχθρός. Οι Ηνωμένες Πολιτείες από την άλλη, παρά την παραδοσιακή συμμαχική σχέση με την Ευρώπη, εμφανίζουν κάποια αβεβαιότητα ως προς τον ρόλο που επιθυμούν να παίξουν στον κόσμο αλλά και ως προς την αξία που αποδίδουν στους Ευρωπαίους ως εταίρους τους.

ε. **Στρατηγικοί θεσμοί:** Παραδοσιακά η Ευρώπη βρίσκεται στο κέντρο των θεσμών που ασχολούνται με την ασφάλεια, ο ρόλος των οποίων στις διεθνείς σχέσεις είναι ζωτικός. Τα Ηνωμένα Έθνη, το ΝΑΤΟ και φυσικά η ίδια η ΕΕ αποτελούν ιδέες που αναδύθηκαν μέσα από συρράξεις στον ευρωπαϊκό χώρο. Μία ισχυρή ΕΕ δεν θα αποτελεί μόνο υπόδειγμα για άλλους, αλλά θα παρεμποδίζει τη διάβρωση στρατηγικών θεσμών, όπως ο ΟΗΕ, ως ρυθμιστών ενός διεθνούς συστήματος που βασίζεται σε κανόνες.

135. Προκειμένου η Ένωση να ανταποκριθεί στις προκλήσεις αυτές έχει λάβει αποφάσεις με τις οποίες διαμορφώθηκε ένα πλαίσιο κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, με διάφορες πολιτικές και στρατιωτικές δομές, μηχανισμό βελτίωσης των στρατιωτικών και μη στρατιωτικών της δυνατοτήτων, πολυεθνικές

¹¹⁸ Ιωάννης Παρίσης, «Η Ευρώπη της Άμυνας», Αθήνα, 2010, σελ. 27-28

δυνάμεις ταχείας αντίδρασης, ενώ έχει αναλάβει πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη, μέσω κοινών πολιτικών, των σχέσεων, τόσο με το εγγύς όσο και με το ευρύτερο περιβάλλον της. Μέσα στο περιβάλλον αυτό, παρά τα οποιαδήποτε προβλήματα στο εσωτερικό της και στον περίγυρο της, αποτελεί αναμφίβολα χώρο ειρήνης, δημοκρατίας, οικονομικής ανάπτυξης και γενικότερης ευημερίας. Παράλληλα η ενωμένη Ευρώπη που ολοένα διευρύνεται μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, εμφανίζει τάσεις χειραφέτησης στον τομέα της άμυνας από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού, προερχόμενες τουλάχιστον από τις χώρες που συγκροτούν τον σκληρό πυρήνα της, παρά την απροθυμία που συναντούν από κάποια μικρά και αλλά νέα μέλη της Ένωσης, να απεμπλακούν από την αμερικάνικη αμυντική ομπρέλα και να συμφωνήσουν σε ένα αμιγώς ευρωπαϊκό αμυντικό πυλώνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «Ε» (ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ)

Πυρηνικά Όπλα και Στρατηγική¹¹⁹

136. Η εμφάνιση του πυρηνικού όπλου ως «παίκτη» των διεθνών σχέσεων και ειδικότερα η μονοπωλιακή κατοχή του από τις ΗΠΑ έπαιξε καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση και εκφορά της στρατηγικής της αποτροπής. Από τη στιγμή που επινοήθηκαν τα ατομικά όπλα άρχισε μία έντονη προσπάθεια να προσδιοριστεί ο ρόλος τους. Όσο διαρκούσε ο Β΄ ΠΠ τα ερωτήματα γύρω από τη χρησιμοποίηση της νέας τεχνολογίας ήταν σχετικά περιορισμένα. Από την στιγμή όμως που η ανθρωπότητα επανήλθε στην ειρήνη, η διαμάχη έγινε σφοδρή. Οι Αμερικάνοι, ως μόνοι κάτοχοι ης βόμβας, προβληματίζονται την εποχή αυτή πολύ εντονότερα σε θέματα πυρηνικών εξοπλισμών από τους Ευρωπαίους που έχουν για πρώτο μέλημά τους την επιβίωση και την ανοικοδόμηση. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '60, όταν η Δυτική Ευρώπη θα μπορέσει να ορθοποδήσει, η χάραξη της στρατηγικής της νέας εποχής θα μείνει ουσιαστικά στα χέρια των ΗΠΑ, και από το 1949 και της Σοβιετικής Ένωσης που αποκτά τη χρονιά αυτή επίσης πυρηνική ενέργεια.

137. Οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ αντιλαμβάνονται από τις αρχές της δεκαετίας του '50 ότι όλοι οι πόλεμοι στην πυρηνική εποχή θα διαφέρουν ριζικά μεταξύ τους, θα έχουν όμως και ένα στοιχείο κοινό: **όλοι θα είναι εξαρτημένοι από μία σιωπηρή προσπάθεια αποφυγής του σημείου πυρηνικοποίησης**, εφόσον και οι δύο συνασπισμοί δέχονται ότι κάθε στόχος, ο οποιοσδήποτε στόχος, και η κάθε ύστατη και απόλυτη νίκη αυτοαναιρούνται εάν ξεπεράσουν το μη αναστρέψιμο αυτό σημείο.

138. Λόγω της ανάπτυξης της σοβιετικής ατομικής τεχνολογίας και της παράλληλης επανειλημμένης εμφάνισης κρίσεων που περιορίζονταν σε συμβατικές

¹¹⁹ Γιάννης Γ. Βαληνάκης - Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στην Πυρηνική Εποχή, 2008, σελ. 40-49

στρατιωτικές λύσεις, η εξισορρόπηση του αμερικανικού μονοπωλίου μετά το 1949 εγκαθίδρυσε μέσω της ενθάρρυνσης στρατηγικών δογμάτων την οροθέτηση της ισορροπίας του τρόμου. Στον τομέα της στρατηγικής ισχύος, τούτο σήμαινε στην πράξη ότι το πυρηνικό όπλο μπορούσε να αντιμετωπίζεται μετά το 1950 ολοένα λιγότερο ως το ύστατο και απόλυτο όπλο που θα καθιστούσε αδιανόητο κάθε νέο πόλεμο. Λειτουργήσε όμως ταυτόχρονα ως ανθεκτική δικλείδα ασφαλείας, πρώτον έναντι της κλιμάκωσης των συμβατικών συγκρούσεων και δεύτερον, έναντι της απευθείας μετωπικής αντιπαράθεσης των δύο Υπερδυνάμεων. Η ισχύς του ήταν τόσο μεγάλη και τόσο καταστροφική ώστε και οι δύο πλευρές απέφυγαν συστηματικά να προκαλέσουν άμεσα η μία την άλλη, με τη μοναδική ίσως εξαίρεση της κρίσης της Κούβας (1962) στη κορύφωση του Ψυχρού Πολέμου.

Αναζήτηση Νέου Στρατηγικού Δόγματος¹²⁰

139. Το σχέδιο των ΗΠΑ για την αντιβαλλιστική άμυνα έχει από το 1998/99 αναζωπυρώσει τον διεθνή προβληματισμό γύρω από τη μετάβαση των παλαιών πρωταγωνιστών του ψυχρού πολέμου σε νέα στρατηγικά δόγματα για την αντιμετώπιση των απειλών της μεταδιπολικής πυρηνικής εποχής. Η απουσία μιας συγκεκριμένης υψηλής στρατηγικής μετά το 1989/90, σύμφυτη με την αδυναμία σαφούς εντοπισμού των απειλών, γίνεται πιο αισθητή, καθώς ήδη η αντιβαλλιστική άμυνα θέτει το ερώτημα για το αν οι ΗΠΑ και μαζί τους ενδεχομένως και οι νατοϊκή τους σύμμαχοι τείνουν να αντικαταστήσουν το παλαιό δόγμα της αποτροπής με ένα νέο δόγμα προσανατολισμένο στην ιδέα της άμυνας. Οι αντιδράσεις που προκαλεί αυτή η ροπή, την οποία πολλοί περιγράφουν ως απαρχή αύξησης της επιθετικότητας σε παγκόσμιο επίπεδο, αντανakλούν επίσης τη ρευστότητα των στρατηγικών προτεραιοτήτων των μεγάλων πυρηνικών κρατών, καθώς και την αστάθμητη φύση των απειλών που προέρχονται από νεοπαγή κέντρα ισχύος.

140. Ενδεικτική της προσπάθειας για τερματισμό της ρευστότητας μέσω της κωδικοποίησης βασικών σύγχρονων στρατηγικών αναγκών υπήρξε η αναθεώρηση του στρατιωτικού δόγματος της Ρωσίας του 1993 από τον Βλαντιμίρ Πούτιν στις 21 Απριλίου 2000, λίγο πριν από την έναρξη της Συνόδου Επανεξέτασης της Συνθήκης για τη Μη – Διασπορά των Πυρηνικών Όπλων. Το νέο δόγμα έδινε σάρκα και οστά στις αρχές περί ασφάλειας της Ρωσίας που διατυπώθηκαν τον Ιανουάριο 2000. Η Ρωσία αποφασίζει στο εξής να μειώσει το «κατώφλι» κάτω από το οποίο θα μπορούσε να προβεί στη χρήση πυρηνικών όπλων, αν δεχόταν επίθεση με συμβατικά όπλα, η πυρηνική της δύναμη δεν περιορίζεται δηλαδή στην απόκρουση απειλών που θα προέρχονται κυρίως από άλλες πυρηνικές δυνάμεις. Η αιχμή προς χώρες που δεν αναγνωρίζουν επίσημα ότι διαθέτουν πυρηνικά, αλλά παρ' όλα αυτά θα μπορούσαν να θεωρηθούν εστίες γένεσης απειλών έναντι των συμφερόντων της

¹²⁰ Γιάννης Γ. Βαληνάκης - Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στην Πυρηνική Εποχή, 2008, σελ.363-364

Μόσχας (π.χ. Ισραήλ) ήταν προφανής. Το κείμενο του νέου δόγματος, αποτελούμενο από 8000 λέξεις, διαφοροποιείται από την προηγούμενη διατύπωση των αρχών περί εθνικής ασφάλειας του 1997, όπου γινόταν λόγος για χρήση πυρηνικών όπλων μόνο στην περίπτωση που θα απειλείτο η ύπαρξη της Ρωσικής ομοσπονδίας. Με την πυρηνική της ομπρέλα, η Μόσχα δηλώνει πλέον ότι προστατεύει όχι μόνο τον εαυτό της, αλλά και τους συμμάχους της. Υιοθετώντας την ιδέα της προληπτικής επίθεσης, η Ρωσία εμφανίζεται με το νέο αυτό δόγμα ουσιαστικά ως κοινωνός των αμερικανικών προβληματισμών για το μέλλον της άμυνας, παρόλο που επιχειρεί διαφορετική (επιθετική) προσέγγιση.

142. Είναι αβέβαιο αν τα στρατηγικά δόγματα της νέας εποχής θα διατυπωθούν κατά μήκος αυτών των διασταυρούμενων γραμμών. Η νέα πυρηνική εποχή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο εμφανίζει πολυπλοκότητες και προκλήσεις που απαιτούν νέα εργαλεία ανάλυσης και πολιτικής πράξης. Με μεγαλύτερη βεβαιότητα μπορεί όμως κανείς να υποθέσει ότι η χαμηλή πολιτική σε περιοχές αστάθειας (π.χ. Ρωσία, Ισραήλ, Τουρκία κ.ά.) αναπόφευκτα θα τροφοδοτεί στο μέλλον υψηλές στρατηγικές έναντι πραγματικών και υποθετικών εχθρών που βαθμιαία μπορεί να οδηγήσουν στη διατύπωση μιας νέας συνολικής στρατηγικής ασφάλειας και άμυνας για τη Δύση. Η έμφαση της δυτικής προσοχής σε χώρες που χαρακτηρίζονται «πυλώνες» σταθερότητας για ολόκληρες περιφέρειες αντανακλά εξάλλου μία συνεχή προσπάθεια της χαμηλής πολιτικής για την εξάλειψη σοβαρών εστιών διεθνούς αποσταθεροποίησης. Οι ΗΠΑ, ως η μόνη πλέον Υπερδύναμη, αναμένονται να διαδραματίσουν κεντρικό ρόλο στον προσδιορισμό και στον περιορισμό των απειλών. Επειδή όμως οι ΗΠΑ δεν είναι η μόνη πυρηνική Υπερδύναμη (τουλάχιστο μέχρι να αποκτήσει πρώτη, αν τελικά πραγματοποιηθεί, ένα νέο στρατηγικό πλεονέκτημα με την αντιβαλλιστική άμυνα) η διαμόρφωση της στρατηγικής θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις προθέσεις και την ετοιμότητα για συνεργασία της Ρωσίας. Το ΝΑΤΟ και η Ευρώπη είναι θεμελιώδεις άξονες ανάπτυξης κάθε στρατηγικής που θα αναπτυχθεί σε αυτό το πλαίσιο. Η νέα σχέση μεταξύ ευρωπαϊκής και ατλαντικής άμυνας και ασφάλειας είναι σε τελευταία ανάλυση η κεντρομόλος βάση πάνω στην οποία θα δοκιμαστεί κάθε επικείμενο στρατηγικό δόγμα ως προς την αναγκαιότητά του και την τελική του νομιμοποίηση, άρα και αποτελεσματικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ «ΣΤ» (ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ)

Συμπεράσματα

144. Από τη μελέτη του θέματος, προέκυψαν τα παρακάτω:

α. **Το διεθνές σύστημα παραμένει άναρχο και άκρως ανταγωνιστικό.** Παρά την ενδυνάμωση του ρόλου άλλων μη κρατικών δρώντων, **το κράτος παραμένει ο βασικός παίκτης.** Τα κράτη καλούνται να επιβιώσουν και να

ευημερήσουν μέσα σ' αυτό το ρευστό, ανταγωνιστικό και ενίοτε εχθρικό περιβάλλον, όπου ο ανταγωνισμός (πολιτικός, οικονομικός, στρατιωτικός) μεταξύ των ανεξάρτητων και κυρίαρχων κρατικών οντοτήτων που το απαρτίζουν αποτελεί το βασικότερο χαρακτηριστικό του διεθνούς συστήματος. Για να αντεπεξέλθουν στον ανταγωνισμό, να αντιμετωπίσουν τις προσκλήσεις αλλά και να αδράξουν τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται, **τα κράτη αναζητούν ισχύ**. Μέσω της ισχύος μεγιστοποιούν την **ασφάλεια** και την **ανεξαρτησία** τους, την **οικονομική και κοινωνική πρόοδο** και **ευημερία** των πολιτών τους.

β. **Οι παράγοντες που καθαρίζουν την ισχύ ενός κράτους στο διεθνές σύστημα, αναφέρονται τόσο σε θέματα ανθρώπινου δυναμικού και οικονομικών πόρων όσο και σε θέματα γεωπολιτικής.** Διακρίνουμε, γενικά, δύο ομάδες παραγόντων:

(1) Οι σχετικά σταθεροί, (γεωγραφία, ενέργεια).

(2) Αυτούς που υφίστανται αλλαγή, (στρατιωτική ισχύ, οικονομία, δημογραφία, τεχνολογία, συμμαχίες, πληροφορίες, στρατηγική και ηγεσία).

γ. Δύο βασικές συνιστώσες της ισχύος είναι η **οικονομική ευρωστία** και η **στρατιωτική δύναμη**, που αποτελούν και τους δύο βασικούς πυλώνες επί των οποίων **εδράζεται η εθνική στρατηγική** των κρατών. Οι διαχρονικές μεταβολές σε αυτούς τους δύο βασικούς συντελεστές ισχύος των κρατών επηρεάζουν άμεσα τόσο την κατάταξη των κρατών στη διεθνή ή περιφερειακή πυραμίδα ισχύος όσο και την ισορροπία μεταξύ ανταγωνιστικών χωρών. Ειδικότερα, καθώς η οικονομική ισχύς, η οικονομική ευρωστία, αποτελεί την κινητήρια δύναμη της στρατιωτικής ισχύος ενός κράτους, οι ασύμμετροι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης μεταξύ ανταγωνιστικών κρατών προκαλούν, προϊόντος του χρόνου, μεταβολές στην αναμεταξύ τους ισορροπία και συσχετισμού δυνάμεων. Εφόσον δε **η στρατιωτική δύναμη, η χρήση ή η απειλή χρήσης στρατιωτικής δύναμης παραμένει βασικό εργαλείο στη διεθνή συμπεριφορά των κρατών**, τότε η διάγνωση των τάσεων εξέλιξης της σχετικής οικονομικής δύναμης τους δίνει τη δυνατότητα δόμησης και χάραξης της εθνικής στρατηγικής που απαιτείται για την αντιμετώπιση των δεδομένων που μελλοντικά θα διαμορφωθούν.

δ. Σε ένα διεθνές περιβάλλον στο οποίο η στρατιωτική δύναμη αποτελεί βασική συνιστώσα της ικανότητας ενός κράτους να προστατεύει τον πλούτο και την ευημερία των πολιτών του, να προασπίζει αλλά και να προωθεί τα εθνικά του συμφέροντα, **η εθνική οικονομία συνεχίζει να αποτελεί τα θεμέλια της κρατικής ισχύος**, το βασικό εργαλείο επίτευξης των στόχων της εθνικής στρατηγικής.

ε. Η ισχύς η οποία αποτελεί στοιχείο όλων των πολιτικών ενεργειών, είναι μία και αδιαίρετη. Χρησιμοποιεί στρατιωτικά και οικονομικά όπλα για την επίτευξη των ίδιων σκοπών. **Ο ισχυρός θα τείνει να προτιμά το μικρότερο και πιο «πολιτισμένο» όπλο**, επειδή θα αρκεί σε γενικές γραμμές για την επίτευξη των σκοπών του, και για όσο θα είναι αρκετό δεν μπαίνει στον πειρασμό να καταφύγει στο πιο επικίνδυνο όπλο, που είναι το στρατιωτικό. Παρ' όλα αυτά, η οικονομική ισχύς δεν

μπορεί να απομονωθεί από τη στρατιωτική ισχύ ούτε η στρατιωτική από την οικονομική. Αποτελούν και οι δύο αναπόσπαστα μέρη της πολιτικής ισχύος και μακροπρόθεσμα η μία είναι ανίσχυρη χωρίς την άλλη. **Τα μικρά κράτη επιδιώκουν να αποκτήσουν αποτρεπτική ισχύ** έναντι της απειλής από ένα ισχυρότερο κράτος, μέσα από τις ισορροπίες ισχύος που διατηρούνται από άλλα ισχυρότερα αλλά αντίπαλα μεταξύ τους κράτη.

στ. Η ισορροπία δυνάμεων και συμφερόντων διασφαλίζει την ειρήνη και τις αμοιβαία επωφελείς συναλλαγές στις διακρατικές σχέσεις. Στις διεθνείς σχέσεις, ο όρος **ισορροπία ισχύος αναφέρεται στην κατάσταση κατά την οποία υφίσταται ισοτιμία ή σταθερότητα μεταξύ ανταγωνιστικών δυνάμεων**. Τα κράτη επιδιώκουν την ισορροπία προκειμένου να αποφύγουν την κυριαρχία τους από ισχυρότερες δυνάμεις.

ζ. Τα πυρηνικά όπλα διαμόρφωσαν νέες αντιλήψεις και δεδομένα σε ότι αφορά την ισορροπία ισχύος και την αποτροπή. **Η ύπαρξη των πυρηνικών όπλων επιβάλλει στους αντιπάλους μια διαφορετική προσέγγιση των μεταξύ τους σχέσεων και της χρήσης οποιασδήποτε μορφής στρατιωτικής ισχύος**. Οι μεγάλες δυνάμεις επιδιώκουν την απόκτηση πυρηνικής υπεροχής, της δυνατότητας δηλαδή να επιφέρουν καταστρεπτικά πλήγματα κατά στόχων του εχθρού χωρίς τον φόβο μεγάλων αντιποίνων εκ μέρους του. Τα μικρά κράτη επιδιώκουν την πυρηνική ισχύ για να αποκτήσουν αποτρεπτική δυνατότητα έναντι ισχυρότερων αντιπάλων ή ακόμη να ανατρέψουν υπέρ τους την ισορροπία ισχύος σε μια περιοχή (π.χ. Ισραήλ). **Η πυρηνική απειλή εγγυήθηκε την ειρήνη καλύτερα από ότι έκαναν τα συμβατικά όπλα**. Η ύπαρξη των πυρηνικών όπλων έθεσε, κατά κάποιο τρόπο, στο περιθώριο την ανάληψη μεγάλων συμβατικών απειλών. Η απειλή χρήσης πυρηνικών όπλων απέτρεψε τις μεγάλες έκτασης εκστρατείες, αφού υπήρχε ο φόβος ότι ο ευρισκόμενος σε δυσμενή θέση θα έκανε χρήση των όπλων αυτών, προκειμένου να αποφύγει την ήττα ή την κατάληψη του εδάφους του.

η. **Η αξιολόγηση της εθνικής ισχύος ενός κράτους είναι δύσκολη υπόθεση**. Το βασικό πρόβλημα αφενός συνίσταται στο ότι όλα τα στοιχεία της ισχύος είναι αλληλοεξαρτώμενα και αφετέρου υπεισέρχεται πάντοτε αριθμός παραγόντων μη δυνάμενων να εκτιμηθούν.

θ. Τέλος, το πιο ακαθόριστο στοιχείο της ισχύος, είναι **η θέληση κάποιου να χρησιμοποιήσει την ισχύ του**. Ένα πανίσχυρο κράτος το οποίο ή δεν ξέρει τη δύναμη του ή δεν είναι πρόθυμο να αποφασίσει πώς να την χρησιμοποιήσει, είναι από κάθε πρακτική άποψη ανίσχυρο.

Προτάσεις

145. Η θέση της Κύπρου και της Ελλάδας στο διεθνές σύστημα καθορίζεται σήμερα κυρίως από δύο παράγοντες, τη συμμετοχή τους στην ΕΕ και την τουρκική

απειλή. Η ΕΕ είναι ένα εγχείρημα, που βλέπει προς το μέλλον. Η Τουρκία, σε ότι τουλάχιστον αφορά την εξωτερική της πολιτική απέναντι στην Ελλάδα, βλέπει προς το παρελθόν. Η ενίσχυση του ρόλου της ΕΕ βρίσκεται σε αντίστροφα ανάλογη σχέση με την τουρκική απειλή. Η Κύπρος και η Ελλάδα εντάσσονται στην κατηγορία των μικρών κρατών, και η **εθελούσια κατάθεση ενός τμήματος της κρατικής τους κυριαρχίας, σε μια κοινή ευρωπαϊκή προσπάθεια στην ΕΕ για την άμυνα και ασφάλεια, είναι αποδοτικότερη από την «εθνική ανεξαρτησία».**

146. Οι διεθνείς θεσμοί μετεξελίσσονται και αυτό αναγκάζει τα κράτη να αναπροσαρμόζουν τις επιδιώξεις και τους ρόλους τους. Ειδικότερα, σ' ένα ρευστό διεθνές περιβάλλον το κρίσιμο στοιχείο για τα μικρά κράτη, **είναι η ύπαρξη ευδιάκριτων πολιτικών στόχων και στρατηγικής, για την αντιμετώπιση των διπλωματικών και πολιτικών δυσχερειών και την αξιοποίηση των παρουσιαζόμενων ευκαιριών. Οι εθνικοί στόχοι πρέπει να ορίζονται σύμφωνα με την πραγματική ισχύ μιας χώρας. Το να ορίζει κανείς εθνικούς στόχους που η επίτευξη τους βρίσκεται πέρα από την εμβέλεια της ισχύος, είναι σαν να ερωτοτροπεί με τη γελοιοποίηση ή την ήττα και την καταστροφή στα χέρια των ισχυρότερων αντιπάλων του.**

147. Από τους αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα, οι πολιτικοί επιστήμονες θεωρούν ότι η ισχύς συνδέεται στενά με την πολιτική δράση. Η πολιτική που εξασκεί ο κάθε πολιτικός παράγοντας, πρέπει να **στοχεύει στην ειρηνική και αξιοπρεπή συνύπαρξη, στην ειρηνική και δίκαιη ρύθμιση του ανταγωνισμού και στην ειρηνική και ίση αναδιανομή του πλούτου και της κοινωνικής θέσης, με λίγα λόγια στην ειρηνική και δίκαιη κανονιστική αλλαγή. Σε περίπτωση όμως που δεχθεί επίθεση, πρέπει να εκτιμήσει το μέγεθος (την ισχύ) του επιτιθέμενου, και μετά να αντιδρά ανάλογα και πάντοτε με σύνεση. Η προσφυγή στη βία με τη μορφή του πολέμου είναι τόσο ακραίο βήμα, σύμφωνα με τον Clausewitz, που πρέπει να αποφασίζεται μόνο με τη σύμφωνη γνώμη ενός πολιτικού υπουργικού συμβουλίου και σύμφωνα με σαφώς καθορισμένους στόχους.**

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Κυριάκος Δημητρίου
Ανχης (ΜΧ)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

«Α» Βιβλιογραφία

ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ
8η Ε.Σ. ΔΙ.ΜΑ.
14 Ιουν 2018

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» ΣΤΗΝ
ΑΤΟΜΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αθανάσιος Πλατιάς, “Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη”, Εστία, 2007
2. ΑΜΥΝΑ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2011
3. Βύρων Θεοδωρόπουλος, Μορφογένεση στο διεθνές σύστημα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2002
4. Γιάννης Γ. Βαληνάκης - Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιου, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στην Πυρηνική Εποχή, β΄ έκδοση ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ Α.Ε, Θεσσαλονίκη 2008
5. Γ. Μοσχόβης, Η οικονομία της Άμυνας και η άμυνα της οικονομίας, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Θέματα Πολιτικής και Άμυνας, Αθήνα, 2000
6. Θεόδωρος Κουλουμπής, Διεθνείς Σχέσεις, Εξουσία και Δικαιοσύνη, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1995
7. Ιωάννης Παρίσης, Η Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ασφάλεια στη μεταψυχροπολεμική εποχή, Έκδοση Τουρίκη, Αθήνα, 1997
8. Ιωάννης Παρίσης, Η Ευρώπη της Άμυνας, Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας, Έκδοση ΕΚΦΡΑΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, Αθήνα, 2010
9. Ιωάννης Παρίσης, Παράγοντες Ισχύος στο Διεθνές Σύστημα, Εκδόσεις Ινφογνώμων, Αθήνα, 2011
10. Ξενοφών, Κύρου Αναβάσις, Βιβλίο 3
11. Παναγιώτης Κονδύλης, Πλανητική Πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, Θεμέλιο, Αθήνα, 1992
12. Παν. Ήφαιστος, Οι Διεθνείς Σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης, Ποιότητα, Αθήνα 2007, (Γ΄ Έκδοση)
13. Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο αιώνα, Αθήνα, Ποιότητα, 2008
14. Χρήστος Κόλλιας, Η πολιτική οικονομία της άμυνας, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1998

15. Χρήστος Γ. Κόλλιας, Ελλάδα – Τουρκία : Άμυνα, Οικονομία και Εθνική στρατηγική, Εκδόσεις Πατάκη, Πρώτη Έκδοση, Αθήνα 2001
16. Bertrand Russell, Ισχύς, Ευρασία, Αθήνα, 2001, Warden John A., Strategy and Airpower, Air & Space Power Journal, Spring 2011
17. Elizabeth Dickinson, “Brainier Brown. Smart power: a brief history”, Foreign Policy, May/June 2010
18. Edward Hallett Carr, Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939: Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων, Εκδόσεις Ποιότητα, Γ΄ Έκδοση, Αθήνα 2004
19. Howard Michael, Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία, Ποιότητα – Oxford University press, Αθήνα, 2000
20. Hans Morgenthau, Politics Among Nations: The struggle for Power and Peace
21. Joseph S. Nye, jr., Soft Power: The Means to Success in World Politics, Public Affairs, New York, 2004
22. Joseph S. Nye, The future of Power, Public Affairs, New York, 2011
23. John Mearsheimer, Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων Ποιότητα 2009
24. Karl Deutsch, The Analysis of international Relation, 1988
25. Kenneth N Waltz, Theory of international Politics, N. York: Random House, 1979
26. Liddell Hart, Στρατηγική της Έμμεσου Προσεγγίσεως, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1999
27. Liddell Hart, Οι Μεγάλοι Πόλεμοι της Ιστορίας, εκδ. ΕΥΡΩΠΗ, Αθήνα, 1968
28. Montgomery of Alamein, A History of Warfare, Collins, London, 1968.
29. Pascal Boniface, Άτλας Διεθνών Σχέσεων, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001
30. P. Paret, Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής, εκδ. Κ. Τουρίκη, 2004
31. Richard Holmes (ed), The Oxford companion to Military History, λήμμα: “War finance”
32. Robert Gilpin, Global Political Economy, Princeton University Press, 2001
33. Ralph G. Hawtrey, Economic Aspects of Sovereignty, Longmans, Green and Co., 2nd ed. 1952
34. Stephen Biddle, Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle, Princeton University Press, 2004

35. Thomas Hobbes, Leviathan, Penguin 1972
36. The Military Balance 2008, International Institute of Strategic Studies, London.
37. Timothy Franz, "The Cyber Warfare Professional. Realizations for Developing the Next Generation", Air & Space Power Journal, USAF, Spring 2011
38. Zbigniew Brzezinski, Η Μεγάλη Σκακιέρα, Νέα Σύνορα – Λιβάνη, 1998